SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE

Setatemente sa Kharikhulamu ya Naha (SKN)

Setatemente sa Leano la Kharikhulamu le Tekanyetso

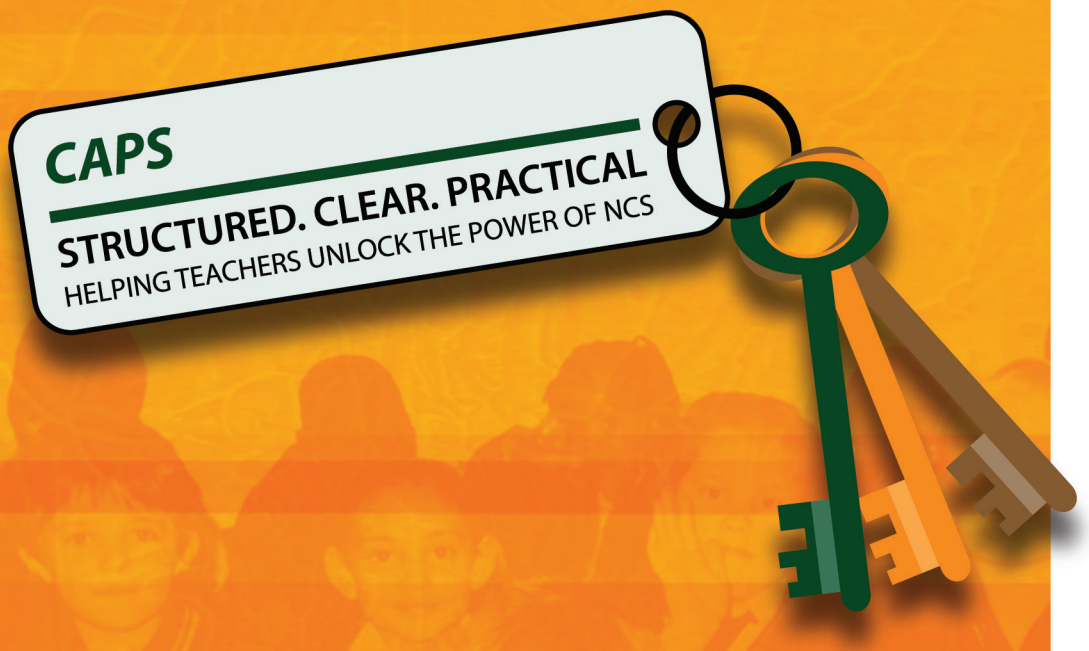

Mokgahlelo wa Thuto le Thupelo eTswelang Pele
Dikereiti tsa 10-12

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SETATEMENTE SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO DIKEREITE TSA 10-12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE

Department of Basic Education

222 Struben Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
South Africa
Tel: +27 12 357 3000
Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023
Cape Town 8000
South Africa
Tel: +27 21 465 1701
Fax: +27 21 461 8110
Website: http://www.education.gov.za

© 2011 Department of Basic Education

ISBN: 978-1-4315-0546-3

Design and Layout by: Ndabase Printing Solution

Printed by: Government Printing Works

FOREWORD BY THE MINISTER

Our national curriculum is the culmination of our efforts over a period of seventeen years to transform the curriculum bequeathed to us by apartheid. From the start of democracy we have built our curriculum on the values that inspired our Constitution (Act 108 of 1996). The Preamble to the Constitution states that the aims of the Constitution are to:

- heal the divisions of the past and establish a society based on democratic values, social justice and fundamental human rights;
- improve the quality of life of all citizens and free the potential of each person;
- lay the foundations for a democratic and open society in which government is based on the will of the people and every citizen is equally protected by law; and
- build a united and democratic South Africa able to take its rightful place as a sovereign state in the family of nations.

Education and the curriculum have an important role to play in realising these aims.

In 1997 we introduced outcomes-based education to overcome the curricular divisions of the past, but the experience of implementation prompted a review in 2000. This led to the first curriculum revision: the *Revised National Curriculum Statement Grades R-9* and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* (2002).

Ongoing implementation challenges resulted in another review in 2009 and we revised the *Revised National Curriculum Statement* (2002) and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* to produce this document.

From 2012 the two National Curriculum Statements, for *Grades R-9* and *Grades 10-12* respectively, are combined in a single document and will simply be known as the *National Curriculum Statement Grades R-12.* The *National Curriculum Statement for Grades R-12* builds on the previous curriculum but also updates it and aims to provide clearer specification of what is to be taught and learnt on a term-by-term basis.

The *National Curriculum Statement Grades R-12* represents a policy statement for learning and teaching in South African schools and comprises of the following:

(a) Curriculum and Assessment Policy Statements (CAPS) for all approved subjects listed in this document;

(b) *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12*; and

(c) *National Protocol for Assessment Grades R-12.*

MRS ANGIE MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION

DIKAHARE

KAROLO YA 1: HO LELEKELA SETAMENTE SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO 3

1.1 Boitshetleho 3

1.2 Tjhebokakaretso 3

1.3 Sepheo sa Kharikhulamo ya Afrika Borwa ka kakaretso 4

1.4 Kabo ya nako 6

1.4.1 Mokgahlelo wa Motheo 6

1.4.2 Mokgahlelo o Mahareng 7

1.4.3 Mokgahlelo o Phahameng 7

1.4.4 Dikereite tsa 10-12 8

KAROLO YA 2: HO HLAHISA DIPUO 9

2.1 Dipuo Setatementeng sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso 9

2.2 Dipheo tse ikgethang tsa ho ithuta Dipuo tsa Tlatsetso 10

2.3 Tjhebokakaretso ya kharikhulamo ya puo 11

2.4 Ho ruta Puo ya Tlatsetso ya Pele 12

2.5 Mekgwakatamelo ya ho ruta puo 18

2.6 Kabo ya nako kharikhulamong 20

2.7 Ditlhokeho tsa ho ithuta Sesotho Puo ya Tlatsetso ya Pele e le e nngwe ya dithuto 20

KAROLO YA 3: DIKHAHARE LE MERALO YA HO RUTA BOKGONI BA PUO 22

3.1 Ho mamela le ho bua 22

3.2 Ho bala le ho boha 32

3.3 Ho ngola le ho nehelana 40

3.4 Dibopeho tsa puo le melao ya tshebediso ya puo - lenane leo di lokodisitsweng ho lona 52

3.5 Meralo ya ho ruta 56

3.5.1 Kereite ya 10: Moralo wa ho ruta 60

3.5.2 Kereite ya 11: Moralo wa ho ruta 68

3.5.3 Kereite ya 12: Moralo wa ho ruta 77

KAROLO YA 4: TEKANYETSO PUONG YA TLATSETSO YA PELE 86

4.1 Selelekela 86

4.2 Tekanyetso eo e seng ya semmuso kapa ya tsatsi le leng le le leng 86

4.3 Tekanyetso ya semmuso 86

4.4 Lenaneo la Tekanyetso 90

4.4.1 Tjhebokakaretso ya ditlhokeho 890

4.4.2 Ditlhahlobo 94

4.5 Ho rekota le ho tlaleha 96

4.6 Bolekanyetsi ba Tekanyetso 97

4.6.1 Tekanyetso ya semmuso 97

4.6.2 Mesebetsi ya molomo ya tekanyetso 97

4.7 Kakaretso 98

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA WONA 99

KAROLO YA 1: SELELEKELA SA SETAMENTE SA LEANO LA KHARIKHULAMO LE TEKANYETSO

1.1 Boitshetleho

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa R-12 (SKN) se totobatsa leano la kharikhulamo le tekanyetso dikolong.

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha se ile sa hlophiswa botjha ka sepheo sa ho ntlafatsa Kharikhulamo, mme diphetoho tsa kenngwa tshebetsong ka kgwedi ya Pherekgong 2012. Thutong e nngwe le e nngwe ho ile ha hlahiswa tokomane e le nngwe e tlamahantseng kharikhulamo le tekanyetso mmoho, e ileng ya kena tshebetsong bakeng sa ditokomane tsa Ditatemente tsa Thuto, Ditataiso tsa Mananetsamaiso a ho Ithuta le Ditataiso tsa Tekanyetso ya Dithuto Dikereite tsa R-12.

1.2 Tjhebokakaretso

(a) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa 10-12 (Pherekgong 2012)* ke setatemente sa leano la ho ithuta le ho ruta dikolong tsa Afrika Borwa, mme se fupere tse latelang:

(i) Ditatemente tsa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso thutong e nngwe le e nngwe e amohetsweng mme e bile e rutwa le ho ithutwa dikolong;

(ii) Tokomane ya leano e bitswang *National Policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12;* le

(iii) Tokomane ya leano e bitswang *National Protocol for Assessment Kereite ya R-12 (Pherekgong 2012).*

(b) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa 10-12 (Pherekgong 2012)* se kena tshebetsong bakeng sa ditatemente tsa jwale tsa kharikhulamo tse pedi, e leng

(i) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha se lekotsweng Botjha Dikereite tsa R-9 se lekotsweng botjha,* se phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette, No.23406* ya 31 Motsheanong 2002; le

(ii) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa R-12 se* diphatlalatsong tsa mmuso, *Government Gazettes, No.25545* ya 6 Mphalane 2003 le *No. 27594 ya* 17 Motsheanong 2005.

(c) Setatemente sa kharikhulamo ya naha se boletsweng seratswaneng sa (b) (i) le (ii) se fupere ditokomane tsa leano tse latelang, tse tla fediswa ke *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa R-12 (Pherekgong 2012)* ka mekgahlelo dilemong tsa 2012-2014:

(i) Ditatemente tsa Tikoloho ya ho Ithuta/ Ditatemente tsa Dithuto, Ditataiso tsa Mananetsamaiso a ho Ithuta, le Ditataiso tsa Tekanyetso tsa Dithuto Dikereite tsa R-9 le Dikereite tsa 10-12;

(ii) Tokomane ya leano, e bitswang *National Policy on assessment and qualifications for schools in the General Education and Training Band,* e hlahang ho *Government Notice No. 124* phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette No. 29626* ya 12 Hlakola 2007;

(iii) Tokomane ya leano, e bitswang *National Senior Certificate*: *A qualification at Level 4 on the National Qualification Framework (NQF),* e hlahisitsweng phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette No. 27819* ya 20 Phupu 2005;

(iv) Tokomane ya leano, e leng *An addendum to the policy document, National Senior Certificate*: *A qualification at Level 4 on the National Qualification Framework (NQF), regarding learners with special needs*, e phatlaladitsweng ho *Government Gazette, No. 29466* ya 11 Tshitwe 2006 e kenyelleditswe tokomaneng ya leano e bitswang *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12; le*

(v) Tokomane ya leano, e leng sehlomathiso sa tokomane ya *National Senior Certificate*: *A qualification at Level 4 on the National Qualification Framework (NQF), regarding the National Protocol for Assessment (Grades R-12),* e hlahang ho *Government Notice No. 1267* phatlalatsong ya mmuso *Government Gazette No. 29467* ya 11 Tshitwe 2006;

(d) Tokomane ya leano eleng, *National Policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grade R-12* le dikarolo tsa Setatemente sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso tse fuperweng ke Dikgaolo tsa 2, 3 le 4 tsa tokomane ena di bopa dipehelo le dintlhatheo tsa *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa R-12.* Kahoo ditokomane tsena tse boletsweng, mmoho le ho latela *karolo ya 6A* ya *South African Schools Act, 1996 (Act No. 84 of 1996)* di bopa motheo oo ho wona Letona la Thuto ya Motheo le hlahisang bonyane ba diphetho le dipehelo tseo moithuti a lokelang ho di fihlella, mmoho le ditsela tsa tshebetso le tsamaiso tsa tekanyetso ya phihlello ya moithuti dikolong tsa mmuso le dikolong tse ikemetseng.

1.3 Sepheo sa Kharikhulamo ya Afrika Borwa ka kakaretso

(a) *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa 10-12* se fupere tsebo, bokgoni le makgabane a lokelang ho ithutwa dikolong tsa Afrika Borwa. Sepheo sa kharikhulamo ena ke ho nnetefatsa hore baithuti ba fumantshwa le ho sebedisa tsebo le bokgoni ka tsela e tla ntlafatsa maphelo a bona. Ka tsela e tjena kharikhulamo e ntshetsa pele mohopolo wa ho theha tsebo maemong a phedisano a selehae, empa e ntse e le sedi ditabeng tsa lefatshe tsa matjhabatjhaba.

(b) Sepheo sa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa 10-12 ke ho:

- ho hlomela baithuti ka tsebo, bokgoni le makgabane tse hlokehang ho iphedisa le ho ba le seabo se nang le moelelo maemong a phedisano jwalo ka ha e le baahi naheng e lokolohileng, ho sa natswe boitshetleho ba bona dintlheng tsa phedisano le moruo, tsa botjhaba, bong, mmele o phetseng hantle kapa bokgoni dithutong;
- ho ba neha tsela ya ho kena thutong e phahameng;
- ho phethahatsa tshebetso ya ha baithuti ba qetile dibakeng tsa thuto mme ba fetela mesebetsing; le
- ho neha boramesebetsi lesedi le felletseng (profaele) ka bokgoni ba moithuti.

(c) Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa 10-12 se thehilwe dintlhathehong tse latelang:

- Diphetoho phedisanong; ho nnetefatsa hore ho se lekalekane ha thuto ha ka nako e fetileng ho fediswe, le ho re batho bohle naheng ba fumantshwe menyetla e lekanang ya thuto;
- ho ithuta ka tshekatsheko le ka mafolofolo; ho kgothalletsa ho ithuta ka mafolofolo le ka ho sekaseka dintho, ho ena le ho nka ditaba di le jwalo feela e le dinnete ntle le ho di sekaseka;

- Tsebo le bokgoni tsa boemo bo hodimo: ho hlahisitswe bonyane dipehelo tsa tsebo le bokgoni tse lokelang ho fihlellwa kereiteng ka nngwe mme di lokela ho fihlellwa ka boemo bo hodimodimo dithutong kaofela;

- Kgatelopele; dikahare le maemo a tse ithutwang tsa kereite e nngwe le e nngwe di bontsha kgatelopele ho tloha boemong bo bonolo ho isa ho bo rarahaneng;

- Ditokelo tsa botho, kenyelletso ya bohle, toka ho tsa phedisano le tikoloho, ho kenyelletsa metheo le ditshebetso tsa toka ho tsa phedisano le tikoloho le ditokelo tsa botho jwalo ka ha di totobaditswe Molaotheong wa Rephaboliki ya Afrika Borwa. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa R-12 se sedi haholo dintlheng tsa ho fapana ha batho tse jwalo ka bofuma, ho se lekane ha batho, botjhaba, bong, puo, boholo ba motho dilemong, bokowa, le maemo a mang;

- Ho ananela tsebo le mahlale a seholoholo: kananelo ya nalane e mothamo le setso tsa naha ya rona ho bohlokwahadi mme tsena di phehisa kgodisong ya makgabane a fuperweng ke Molao wa Motheo; mmoho le

- Kamohelo, boleng le phethahatso; ho nehelana ka thuto eo boleng, bophara le botebo ba yona bo ka bapiswang le thuto ya mafatshe a mang.

(d) Sepheo sa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereite tsa 10-12 ke ho hlahisa baithuti ba tla kgona ho:

- hlwaya le ho rarolla mathata, le ho etsa diqeto a sebedisa bokgoni ba ho nahana ka tshekatsheko le ka boiqapelo;

- sebetsa ka phethahalo ka boyena mmoho le ba bang e le ditho tsa sehlotshwana;

- hlopha le ho tsamaisa mesebetsi ya hae ka ho nka boikarablelo le ka phethahalo;

- bokella, ho sekaseka, ho hlophisa le ho hlahloba tlhahisoleseding ka tshekatsheko;

- ikutlwahatsa ka ho phethahala ka ho sebedisa bokgoni ba puo ka ditsela tse fapaneng – e bohuwang, matshwao (disimbolo), kapa tsamaiso ya puo ka mekgwa e meng e fapafapaneng;

- sebedisa saense le theknoloji ka phethahalo le ka tshekatsheko a bontsha boikarabelo mabapi le tikoloho mmoho le bophelo bo botle ba batho ba bang; le

- Bontsha kutlwisiso ya lefatshe jwalo ka ha e le ngatana e le nngwe ya ditshebetso tse hokahaneng, ka ho elellwa maemo a tharollo ya mathata ha se tshebetso e ikemetseng e le inotshi, e itshehlile thejane.

(e) Kenyelletso ya bohle e lokela ho ba karolo ya ho hlophiswa, ya ho rala le ya ho ruta sekolong. Hona ho ka phethahala ha feela matitjhere a na le kutlwisiso e tebileng ya ho hlwaya le ho sebetsana le ditshita tsa ho ithuta, le ya ho itlhophisa ka ho etsa meralo ya ho sebetsana le ho fapafapana ha batho.

Taba ya bohlokwa ha ho sebetswa ka kenyelletso ya bohle ke ho hlwaya ditshita le ho tiisa hore batshehetsi bohle ka sekolong, kapa mekgatlo e tshehetsang e nang le seabo e sebetsane le tsona. Bona ba kenyelletsa matitjhere, makgotla a tshehetso a dikantorong tsa sedika, makgotla a mang a setjhaba a tshwaraneng le tshebetso ena ka ho otloloha, batswadi le dikolo tse ikgethang di sebetsa e le mehlodi. Ho sebetsana le ditshita ka phaposing ya ho rutela, matitjhere a sebedise mawa a ho ruta a fapafapaneng a kang a hlahisitsweng tokomaneng ya Lefapha la Thuto le Thupelo e bitswang *Guidelines for inclusive teaching and learning* (2010).

1.4 Kabo ya nako

1.4.1 Mokgahlelo wa Motheo

(a) Nako ya ho ruta e abetsweng dithuto tsa Mokgahlelo wa Motheo e bontshitswe papetleng e latelang:

THUTO	KEREITE YA R (DIHORA)	DIKEREITE 1-2 (DIHORA)	KEREITE YA 3 (DIHORA
Puo ya Lapeng	10	7/ 8	7/ 8
Puo ya Tlatsetso ya Pele		2/ 3	3/ 4
Mmetse	7	7	7
Bokgoni ba Bophelo	**6**	**6**	**7**
• Tsebo ya Motheo	(1)	(1)	(2)
• Bonono bo iqapelwang	(2)	(2)	(2)
• Boithapollo ba Mmele	(2)	(2)	(2)
• Bophelo bo botle ba motho le phedisano	(1)	(1)	(1)
NAKO KAOFELA	**23**	**23**	**25**

(b) Nako ya ho ruta e abetsweng dithuto Dikereite tsa R, 1 le 2 e etsa dihora tse 23, mme Kereiteng ya 3 ke dihora tse 25.

(c) Dipuo Dikereiteng tsa R-2 di abetswe dihora tse 10, ha Kereite ya 3 e abetswe dihora tse 11. Puo ya Lapeng e abelwe moedi wa dihora tse 8, le bonyane ba dihora tse 7, ha Puo ya Tlatsetso yona e abelwe bonyane ba dihora tse 2, le moedi wa dihora tse 3 Dikereiteng tsa R-2. Kereiteng ya 3 moedi wa dihora tse 8 le bonyane ba dihora tse 7 di abelwe Puo ya Lapeng athe Puong ya Tlatsetso ya Pele teng ho ajwe bonyane dihora tse 3 ha moedi e lokela ho ba dihora tse 4.

(d) Ho Bokgoni ba Bophelo Tsebo ya Motheo e abelwe hora e 1 Dikereiteng tsa R-2, le dihora tse 2 jwalo ka ha ho bontshitswe ka masakaneng Kereiteng ya 3.

1.4.2 Mokgahlelo o Mahareng

(a) Papetla e latelang e bontsha dithuto le nako ya ho ruta e abetsweng dithuto Mokgahlelong o Mahareng.

THUTO	(DIHORA)
Puo ya Lapeng	6
Puo ya Tlatsetso ya Pele	5
Mmetse	6
Mahlale a tlhaho le Theknoloji	3.5
Mahlale a Phedisano	3
Bokgoni ba Bophelo • Bonono bo iqapelwang • Boithapollo ba Mmele • Bophelo ba botle ba motho le phedisano	**4** (1.5) (1) (1.5)
NAKO KAOFELA	**27,5**

1.4.3 Mokgahlelo o Phahameng

(a) Kabo ya nako ya ho ruta Mokgahlelong o Phahameng e ka tsela e latelang:

THUTO	(DIHORA)
Puo ya Lapeng	5
Puo ya Tlatsetso ya Pele	4
Mmetse	4.5
Mahlale a Tlhaho	3
Mahlale a Phedisano	3
Theknoloji	2
Mahlale a tsamaiso ya Moruo	2
Tlwaetso ho tsa Bophelo	2
Bonono bo iqapelwang	2
NAKO KAOFELA	**27,5**

1.4.4 Dikereite tsa 10-12

(a) Kabo ya nako ya ho ruta Dikereiteng tsa 10-12 e ka tsela e latelang:

THUTO	Kabo ya nako ka beke (dihora)
Puo ya Lapeng	4.5
Puo ya Tlatsetso ya Pele	4.5
Mmetse	4.5
Tlwaetso ho tsa Bophelo	2
Ho lokela ho kgethwe bonyane dithuto tse 3 tse tswang ho **Sehlopheng sa B** Sehlomathiso sa B. Dipapetla tsa B1-B8 tsa tokomane ya *National Policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12.* Dipehelo tse hlahisitsweng seratswaneng sa 28 tokomaneng ena ya leano di lokela ho elwa hloko.	12 (3x4 dihora)
NAKO KAOFELA	**27,5**

Nako e abilweng beke le beke e sebediswe feela bakeng sa bonyane dithuto tsa *Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha* (SKN) tse boletsweng lenaneng le ka hodimo, mme e se ke ya sebedisetswa dithuto tse ding tse tlatselletsang bonyaneng ba dithuto tsena tse qollotsweng. Haeba moithuti a rata ho nka dithuto tse ding tsa tlatselletso hodima tsena tse qollotsweng lenaneng, ho eketswe nako ka hodimo ho e behilweng bakeng sa ho ruta dithuto tseo tsa tlatselletso.

KAROLO YA 2: HO HLAHISA DIPUO

2.1 Dipuo Setatementeng sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso

Puo ke sesebediswa sa ho nahana le ho buisana. E boetse ke mokgwa o tlwaelehileng o sebediswang ke batho ho ananela ditso le makgabane, ho etsa hore lefatshe leo ba phelang ho lona e be le etsang moelelo. Ho ithuta ho sebedisa puo ka phethahalo ho etsa hore baithuti ba kgone ho fumana tsebo, ho itlhahisa seo ba leng sona, ho hlahisa maikutlo le mehopolo ya bona, ho sebetsa mmoho le ba bang le ho laola lefatshe leo ba phelang ho lona. Hape puo e neha baithuti ditshwantsho tse ka mohopolong tse matla, tse sutsitseng, tse tsetetsweng ka botebo ka kelellong, mme tseo ba ka di sebedisang ho ntlafatsa lefatshe leo ba phelang ho lona, ba le etse hore le be molemo ho feta kamoo le leng kateng. Ke ka puo moo re utlwahatswang ho fapafapana ha ditso, mme dikamano phedisanong di phethahatswa le ho botjwa ke puo; hape ke ka puo moo dikamano tsena di ka fetofetolwang, tsa atoloswa le ho ntlafatswa.

Dikgato tsa Puo

Thuto ya puo Dikereiteng tsa 10-12 e kenyelleditse dipuo tsa semmuso kaofela tsa Afrika Borwa e leng Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa, isiZulu, Sepedi (Sesotho sa Leboa), Sesotho, Setswana, Siswati, Tshivenda, Xitsonga-mmoho le Dipuo tseo e seng tsa Semmuso. Dipuo tsena kaofela di ka ithutwa dikgatong tsa puo tse fapaneng.

Puo ya Lapeng ke puo ya pele eo baithuti ba e ithutang yona mme ba qala ho e tseba. Empa le ha ho le jwalo, boholo ba dikolo Afrika Borwa ha di nehelane ka dipuo tsa lapeng tsa baithuti ba bang kapa baithuti bohle ba ingodisitseng dikolong; di kgetha ho ba le puo e le nngwe kapa tse pedi tseo di nehelanang ka tsona kgatong ya Puo ya Lapeng. Sephetho ke hore mabitso ana Puo ya Lapeng le Puo ya Tlatsetso ya Pele a supa feela kgato ya bokgoni eo puo e nehelwang ka yona, ho sa bolelwe hore ke puo ya maswetso (ya letswele) kapa ke puo e ithutilweng (jwalo ka dipuong tsa tlatsetso). Kahoo leanong lena ha ho buuwa ka Puo ya Lapeng ho bolelwa *kgato* ya puo, e seng *puo* ka boyona.

Kgato ya Puo ya Lapeng e nehelana ka boiphihlelo ba puo bo bontshang bokgoni ba motheo ba ho ikgokahanya le batho ba bang bo hlokehang maemong a phedisano, mmoho le bokgoni ba ho sebedisa tlhalohanyo bo hlokehang ho utlwisisa dithuto tsohle ho habahanya kharikhulamo. Kgatong ena ho toboketswa ho ruta bokgoni ba ho mamela, ho bua, ho bala le ho ngola. Kgato ena hape e neha baithuti bokgoni ba ho nahana ka boiqapelo, le ho ananela ditema, bo tla etsa hore ba kgone ho bopa botjha, ho tebisa maikutlo le ho matlafatsa kutlwisiso ya bona ya lefatshe leo ba phelang ho lona. Empa le ha ho le jwalo ho tloha Kereiteng ya 7 ho ya hodimo ho toboketswa haholo bokgoni ba ho mamela le ho bua ho feta ba ho bala le ho boha, le ba ho ngola le ho nehelana: bokgoni boboletsweng pejana bo abelwa matshwao a hodimo ho feta bo boletsweng marao. Sena se etsahala hobane ditlhoko tsa litherasi baithuting di a ata ha ba ntse ba itokisetsa ho ya thutong e phahameng le lefatsheng la mosebetsi.

Kgatong ya Puo ya Tlatsetso ya Pele ho dumelwa hore ha se hakaalo hore baithuti ba na le tsebo ya puo ha ba fihla sekolong. Dilemong tse mmalwa tse qalang tsa sekolo, di shebana le ho bopa bokgoni ba moithuti ba ho utlwisisa le ho bua puo-bokgoni ba motheo ba ho buisana le ba bang. Dikereiteng tsa 2 le 3 baithuti ba qala ho bopa litheresi motheong ona wa ho bua. Ba boetse ba sebedisa bokgoni ba litheresi boo ba seng ba ithutile bona Puong ya bona ya Lapeng.

Mokgahlelong o Mahareng le o Phahameng, baithuti ba tswela pele ho matlafatsa bokgoni ba bona ba ho mamela, ho bua, ho bala le ho ngola. Kahoo, ho lokelwa ho toboketswa haholo tshebediso ya Puo ya Tlatsetso ya Pele bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka. Hape nakong ena ba kena ka matla ditemeng tsa dingolwa mme ba qala ho ba le bokgoni ba ho ananela, ho rata le ho nahana ka Puo ya Tlatsetso.

Ka nako eo baithuti ba kenang Kereiteng ya 10 ba lokela ba be ba na le boiphihlelo bo kgotsofatsang ba Puo ya Tlatsetso ya Pele mabapi le bokgoni ba dikamano le ba ho utlwisisa dithuto. Empa, le ha ho le jwalo nnete feela ke hore baithuti ba bangata ntse ba sa tsebe ho bua hantle a Puo ya Tlatsetso ya bona nakong ena. Phepetso Dikereiteng tsa 10-12 ke ho fa baithuti bana tshehetso ha ka hlakoreng le leng e le ho fana ka kharikhulamo e dumellang baithuti ho fihlella maemo a batlehang bakeng sa Kereite ya 12. Maemo ana a lokela hore a be ka tsela eo ka yona baithuti ba ka sebedisang puo ya tlatsetso ya bona mokgahlelong o phahameng wa bokgoni ba tshebediso ya puo ho ba lokisetsa mokgahlelo o hodimo wa thuto le lefatshe la mosebetsi.

2.2 Dipheo tse ikgethang tsa ho ithuta Dipuo tsa Tlatsetso

Ho ithuta Puo ya Tlatsetso ho etsa hore baithuti ba kgone ho:

- fihlella bokgoni ba puo bo hlokehang bakeng sa ho bua ka nepahalo le ka tshwanelo, ho ntse ho nkellwa hlohong bamamedi, sepheo le maemo
- sebedisa puo ya tlatsetso ya bona bakeng sa ho ithuta ho habahanya le kharikhulamo ena kaofela.
- mamela, ho bua, ho bala/boha le ho ngola/nehelana ka puo ka boitshepo le ka thabo. bokgoni bona le boitshwaro bona di bopa motheo bakeng sa ho ithuta bophelo bohle.
- hlahisa le ho tshehetsa, ka molomo le ka ho ngola, mehopolo ya bona, menahano ya bona le maikutlo ka boitshepo hore ba be le boikemelo le ho ba batho ba nahanang ka maikemisetso a ho manolla.
- sebedisa puo ya tlatsetso ya bona le menahano ya bona ho batlisisa haholwanyane ka ha bona le lefatshe le ba potolohileng. sena se tla ba dumella ho hlahisa boiphihlello ba bona le tseo ba di utollotseng ka lefatshe ka mokgwa ho molmo le wa ho ngola
- sebedisa puo ya tlatsetso ya bona ho nahana ka tshekatsheko le ka boiqapelo; ho utlwahatsa mehopolo ya bona ka dintlha tse amang boitshwaro le makgabane; sebetsana le ditema tse batsi ka tshekatsheko; ho phepetsa mehopolo le dintlhakemo, makgabane le dikamano tsa matla tse fuperweng ke ditema; le ho bala ditema ka maikemisetso a fapaneng, jwalo ka ho natefelwa ke tsona, ho etsa diphuputso, kapa ho di sekaseka..
- sebedisa puo ya bona ya tlatsetso jwalo ka sesebediswa sa ho nahana ka boiqapelo le ka tshekatsheko, bakeng sa ho hlahisa maikutlo a bona mabapi le ditaba tsa boitshwaro le makgabane a bophelo, bakeng sa ho sebetsana le ditema tse batsi tse fapafapaneng tsa tshekatsheko; bakeng sa ho phephetsa ditjhadimo tsa ba bang, makgabane le dikamano tsa matla tse fuperweng ke ditema; le bakeng sa ho bala ditema ka mabaka a fapaneng, jwalo ka boithabiso, dipatlisiso, ho seholla.

2.3. Tjhebokakaretso ya kharikhulamo ya puo

Kharikhulamo e hlophisitswe ho latela bokgoni le dikahare tse latelang:

Tjhebokakaretso ya bokgoni ba puo le dikahare
Ho mamela le ho bua **Ho mamela** **Tshebetso ya ho mamela** • *Pele ho ho mamela:* mawa a ho lokisetsa baithuti ho mamela mohl. ho tsosolosa tsebo eo ba nang le yona, ho nahanela pele se tla etsahala, ho itokisa ka tsela e bonahalang mmeleng. • *Nakong ya ho mamela:* o Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e ikgethileng le kutlwisiso o Ho mamela bakeng sa ho sekaseka ka kelohloko le ho lekola o Ho mamela bakeng sa ho fapanyetsana ka dipuisano o Ho mamela bakeng sa ho ananela • *Ka morao ho ho mamela:* ho araba dipotso, ho shebabotjha dinoutso, ho sebedisa tlhahisoleseding, (mohl. ho leibola dayakeramo), ho kgutsufatsa, ho iketsetsa qeto le sephetho, ho hlahloba, ho arabela ka tsela e tletseng bohlale le ho hlaola **Ho bua** **Tshebetso ya ho bua** • Ho rala, ho etsa dipatlisiso le ho hlopha dikgopolo le tlhahisoleseding • Ho ikwetlisa le ho nehelana: ho bontsha kelohloko ya bamamedi, sepheo le maemo; ho sebedisa puo e nepahetseng le melao le dibopeho tse nepahetseng tsa puo; ho fana ka puo ka tsela e kgahlisang, ho sebedisa dithekniki tse loketseng tsa molomo le tse seng tsa molomo **Makgetha le melao ya ditema tsa puisano ya molomo** • Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi wa dihlotshwana: dipuisano, meqoqo, dayaloko, mesebetsi ya dihlotshwana, ho balla hodimo ho sa hlophiswang • Ho bua ha semmuso: puo e hlophisitsweng, puo e sa hlophiswang, ho balla hodimo le inthaviu • Kgang le ntlhakemo: dipuisano tsa phanele, ngangisano/ dibeite • Ho bua ka mabaka a fapaneng/ tlasa maemo a fapameng: ho fana ka ditshupiso, ditaelo, ho hlahisa sebui, ho etsa puo ya teboho **Mehlala ya dipolelo tsa sebediswang meqoqong ya tlwaelo Sesothong** **Ho bala le ho boha** **Tshebetso ya ho bala** • *Pele ho ho bala:* mawa a ho lokisetsa baithuti tshebetso ya ho bala mohl. ho tsosolosa tsebo eo ba nang le yona, ho noha/ lepa, ho okola ditema • *Ho bala:* Ho bala tema ka botebo, titjhere a ntse a tshehetsa ka dipotso; ntshetsopele ya mawa mohl. ho akanya; tsepamisa maikutlo kgethong ya mantswe, tshebediso ya puo, karaburetso jj. • *Ka morao ho ho bala:* ho fumana moelelo wa tema ka botlalo ba yona ho sebediswa mawa a kang ho hokela mmoho, ho kgutsufatsa, ho bapisa, ho ithehela maikutlo, ho etsa diqeto, ho hlahisa maikutlo **Ho bala ditema tsa dingolwa le tseo e seng tsa dingolwa ka botebo** **Ho bala le ho boha ka boikemelo ho ekeditsweng**

Ho ngola le ho nehelana

Tshebetso ya ho ngola

- Ho rala/ Pele ho ho ngola - sekaseka sebopeho le makgetha a puo a mofuta oo wa tema
- Ho ngola mekgwaritso, ho boeletsa tema, ho ntlafatsa, ho bala hape o hlaola diphoso, ho nehelana

Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo nakong ya tshebetso ya ho ngola

Mefuta ya ditema – sebopeho le makgetha a puo

- *Tse amang bokgoni ba ho utlwisisa dithuto tsa akademike:* pehelo (raporoto) ya tlhahisoleseding, mekgwa ya tshebetso, tlhalosetso, tshusumetso/ngangisano, tebisa maikutlo/ ditherisano (dipuisano)/ ho se tshehetse lehlakore, tekolokakaretso
- *Tsa boiqapelo:* phetelo, tlhaloso
- *Tse amang motho ka boyena le dikamano dipakeng tsa batho:* dayari/jenale, lengolo la setlwaedi, ho pheta se o etsahaletseng, memo, nalane ya bophelo ba mofu/ obitjhuwari
- *Tse amang kgwebo:* lengolo la kgwebo, phamfolete, broutjhara, tokomane ya boitsebiso le diphihlello, ho tlatsa foromo, lenanetsamaiso, metsotso, sephephetjhana (flayara), papatso

Dibopeho tsa puo le melao (ditwaelo) tsa tshebediso ya puo

Dibopeho tsa puo le melao/ ditlwaelo di rutwa hara maemo a bokgoni bo hlalositsweng ka hodimo hape jwalo ka karolo ya lenaneo la kgodiso ya puo le tswetseng pele. Sena se lokela ho kenyelletsa kgetho ya mantswe, mopeleto, ho bopa dipolelo, tshebediso ya matshwao a puo, ho ngola diratswana, poeletso ya dikarolo tsa thutapuo tse rutilweng dikereiteng tse pejana le ho hlahisa dikarolo tsa thutapuo tse ntjha (sheba Lenane la Mehlodi)

2.4 Ho ruta Puo ya Tlatsetso ya Pele

Hore motho o ithute puo ya tlatsetso hantle, o hloka ho iphumana o le ka hara puo eo haholo ka moo o ka kgonang. Matitjhere a lokela ho nnetefatsa hore baithuti ba mamela le ho bala ka Puo ya Tlatsetso ka mabaka a batsi a fapaneng. Ba hloka menyetla ya ho mamela Puo ya Tlatsetso bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding (mohl. ditaba), kutlwisiso le bakeng sa boithabiso (mohl. pina kapa pale). Ho bohlokwa ka ho fetisisa ke hore ba hloka menyetla ya ho bala le ho boha Puo ya Tlatsetso bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding (mohl. tlhalosetso e tsamayang le dayakeramo), boithabiso (mohl. makasine) le kananelo ya dingolwa (mohl. thothokiso). Dipatlisiso di bontsha hore tsela e ntle ya ho ntshetsa pele tlotlontswe e batsi ke ka ho bala haholo. Empa, ho bohlokwa haholo hore ditema tsa molomo, tse ngotsweng le tse bohuwang di be boemong bo nepahetseng ba baithuti. Ha ditema di le boima haholo, baithuti ba tla nyahama mme ha ba no ithuta letho; ha di le bonolo haholo, ho ke ke ha ba le phepetso mme ho tla ithutwa ho honyenyane feela. Mosebetsi o bohlokwa wa titjhere ya puo ke ho nyalanya boemo ba tema le boemo ba moithuti. Dikereiteng tsa 10-12 kaofela baithuti ba lokela hore ba mamele le ho bala ditema tse tswelang pele di ntse di eba boima.

Baithuti ba hloka hape ho sebedisa puo a tlatsetso ya bona kgafetsa ka mabaka a fapaneng. Ba hloka menyetla ya ho bua Puo ya Tlatsetso mabakeng a dikamano phedisanong (mohl. meqoqong), ho hodisa bokgoni ba bona ba boiqapelo (mohl. ho etsa thothokiso, bonketsisane, jj), ho hodisa bokgoni ba ho sebedisa kelello dithutong (mohl. ho nka karolo dingangisanong) le ho itokisetsa sebaka sa mosebetsi (mohl. ho nka karolo ho inthaviu). Ho bohlokwa ka ho fetisisa Dikereiteng tsa 10-12 ke hore baithuti ba hloka menyetla ya ngollano dikamanong tsa bona le batho ba bang phedisanong (mohl. ho ngola lengolo) hore ba bope bokgoni ba ho nahana ka boiqapelo (mohl. pale). Ba hloka hape le ho bopa le ho hodisa bokgoni ba ho utlwisisa dithuto (mohl. moqoqo wa kgang), mmoho le ho lokisetsa lefatshe la mosebetsi (mohl. ho ngola lengolo la kopo ya mosebetsi le ho hlophisa tokomane ya boitsebiso ya hae). Baithuti ba hloka ho utlwisisa sepheo seo ba ngolang ka sona le ho tseba hore na baamohedi ba ditaba ke bo mang. Dikereiteng tsa 10-12 kaofela baithuti ba lokela ho ngola ditema tse eketsehang ho phepetsa kapa ho ba thatanyana. Ho a hlokahala hore baithuti ba fuwe tlaleho ka nako tsohle ntle le tieho mabapi le mosebetsi wa bona wa ho ngola ba tle ba bone seo ba se tsebang le seo ba sa se tsebeng, mme ba tsebe hore ba ntlafatsa kae, jwang. Seabo sa bohlokwahadi sa titjhere ya puo ke ho nehelana ka tlaleho ya boemo bo hodimodimo, eo e leng yona tshiya ya tekanyetso.

Matitjhere a lokela ho bopa mawa a baithuti a ho bala le ho ngola hore ba tle ba kgone ho ikemela le ho ba babadi le bangodi bophelo bohle. Mohlala, ba ka ruta baithuti ho okola tema le ho e tlodisa mahlo (skhena), ba ka botsa dipotso tse bopang bokgoni ba baithuti ba ho bala ka maemo a hodimo, ba ka fana ka tlaleho e dumellang baithuti hore ba fumane hore na dintlha tsa bona tse matla ke dife, mefokolo ya bona ke efe le kutlwisiso ya hore na ba tswela pele jwang mesebetsing ya bona.

Baithuti ba lokela ho tseba dintlha tsa motheo tsa puo: thutapuo, tlotlontswe, mopeleto, matshwao a puo. Ka kakaretso, matitjhere a tla shebana le dikarolo tsena tsa puo ka hara maemo a puo e sebediswang. Mohlala, ba ka hlaba baithuti malotsana ka sebopeho le makgetha a tlhaloso (e ngolwa ka lekgathe lejwale, ho ka sebediswa sebopeho sa boetsuwa, ho ka sebediswa mantswe a hokelang a bontshang sesosa jwalo ka 'hobane', le 'kahoo'). Empa, ho boetse ho na le sebaka bakeng sa ho ruta metheo ya puo ka tsela e otlolohileng/ e totobetseng, mohlala, ha baithuti ba phehella ho etsa diphoso ka karolo e itseng ya thutapuo, ho ka hlokahala ho ruta sena ka ho otloloha le ho neha baithuti monyetla wa ho ikwetlisa ka sena. Ho bohlokwa ho hopola hore mosebetsi wa ho ruta thutapuo ke ho tshehetsa tshebediso e nepahetseng ya puo, le hore ha e na molemo wa letho ha ho rutwa melao ya puo ka ntle ho maemo ao puo e sebedisitsweng ho yona.

Ha ba etsa moralo wa dithuto wa yuniti ya dibeke tse pedi, matitjhere a lokela ho momahanya bokgoni ba puo, mmoho le dintlha tsa motheo tsa thutapuo. Ba lokela ho kgetha mofuta wa tema le sehlooho tse tla kgahlisa baithuti hobane ho tla ba le ho ithuta ho honyane ha baithuti ba sa kenngwe mesebetsing mme ba se na ho ba kgothatsang. Mohlala, sehlooho bakeng sa moqoqo wa kgang e ka nna ya eba "Na thuto e lokela ho se lefellwe?" Matitjhere a ka nna a hlahisa sehlooho ka ho mamela le/kapa ho bala, ba aha puo le tlotlontswe e hlokehang bakeng sa ho bua. Mohlala, baithuti ba ka bala diatikele tse hlahisang mehopolo e fapaneng mabapi le 'ho se lefellwe ha thuto' mme ka mora moo ba ka ngangisana ka taba eo. Hang ha baithuti ba se ba tlwaetse puo e hlokehang bakeng sa sehlooho, ba ka etsa mosebetsi wa ho ngola, o kang moqoqo wa kgang. Sena se tla fana ka menyetla e tswetseng pele ya ho sebetsa ka puo. Matitjhere a lokela ho fana ka tlaleho nakong ena kaofela le mesebetsi ya tekanyetso e lokelang maemo ana ha ho fihlwa pheletsong.

Dikereiteng tsa 10-12 ho bohlokwa hore ho:

- tsepamiswe maikutlo haholo ho ho bala le ho ho ngola;
- be le tshehetso ya ka dinako tsohle bakeng sa kgodiso ya tlotlontswe, ho bopa ya dipolelo le diratswana, mmoho le thutapuo;
- baithuti ba sebetsa ka mefuta e batsi ya ditema, mme ditema tsena di a thatafala ha ho ntse ho uwa hodimo ka dikereite;
- baithuti ba itlhophiseditse tlhahlobo ka hohlehohle mafelong a Kereite ya 12.

Ho mamela le ho bua

Bokgoni ba ho mamela le ho bua ka ho phethahala bo bohlokwa haholo dikamanong tsa batho phedisanong le bakeng sa ho ithuta ho habahanya kharikhulamo. Ka mesebetsi ya ho mamela e hlophisitsweng ka ho tsepama, matitjhere a lokela ho thusa baithuti ho bopa mawa a tla ba thusa ho:

- utlwisisa le ho sebedisa tlhahisoleseding e nehelanwang ka molomo, ho etsa mohlala, ho mamela le ho leibola daekramo;
- rekota tlhahisoleseding, jk. ka ho ngola dinoutso;

- ba le seabo mesebetsing ya molomo ha ho botjwa tsebo, ha ho rarolla mathata, le ho hlahisa maikutlo le mehopolo;
- utlwisisa mehopolo, maikutlo le ditlhahiso tsa ba bang, le ho amohela diphehiso tse ahang ho hlaha ho ba bang;
- moo ho hlokehang, ba phepetse ntlhakemo ya ba bang le ho utolla mokgwa oo makgabane le dikamano tsa matla di hlahiswang kateng ka tsela ya molomo

Dikereiteng tsa 10-12 baithuti ba tla hodisa bokgoni ba mesebetsi ya molomo boo ba bo fumaneng dikereiteng tse tlase tseo ba seng ba fetile ho tsona, mme ba arabela ka boitshepo. Moelelo wa bona wa se loketseng le ona o a hola. Moo baithuti ba sa kgoneng ho buisana le dibui tsa puo ena, ba lokela ho ikwetlisa ka ho bua maemong a semmuso le ao e seng a semmuso ka phaposing. Titjhere o tla lokela ho aha tlotlontswe le dibopeho tsa puo tse hlokehang bakeng sa baithuti ho ka etsa sena. Ho bua e ka ba mohlodi wa ho kgathatseha maikutlong ho baithuti ba Puo ya Tlatsetso: kahoo tikoloho e ka phaposing ya ho rutela e lokela ho ba e mofuthu, e hlokang tsitsipano. Dihlooho tse loketseng tse tsosang thahasello di tla thusa ho fokotsa tsietsi ena ekatshohang e hlaha. Mekgwakatamelo ya ho ruta e kgothalletsang baithuti ho nka karolo dithutong ka ho botsa le ho araba dipotso mmoho le kena dipuisanong e tla thusa ho etsa hore ba lokolohe ha ho fihlwa mesebetsing ya semmuso ya ho bua.

Mananeo a ho bua /ho mamela a lokela ho momahanngwa le bokgoni bo bong. Baithuti ba lokela ho hlahisetswa tlotlontswe e ntjha, dibopeho tsa puo le mefuta ya ditema pele ba di ngola. Ba lokela ho mamela kapa ho bala ditema tseo e leng mohlala wa dibopeho tsa puo le tlotlontswe eo ba lebelletsweng ho e sebedisa ha ba bua le ha ba ngola, mme ba hloka menyetla ya ho ikwetlisa.

Dikereiteng tsa 10-12, matitjhere a lokela ho ruta ho mamela jwalo ka mosebetsi o nang le mehato e meraro:

- **Pele ho ho mamela:** Hona ke ho lokisetsa baithuti ho mamela tema ya molomo ya Puo ya bona ya Tlatsetso. Ho etsa mohlala, titjhere a ka qala pele ka ho botsa potso e akaretsang empa e tsepameng eo baithuti ba lokelang ho e araba pele ka mora ho mamela tema lekgetlo la pele.
- **Nakong ya ho mamela:** Mona ho ka ba hotle ha titjhere a ka bala tema e mamelwang, (kapa a e bapala haeba e hatisitswe) makgetlonyana a mangata, a botsa dipotso tse fapaneng kgetlo le leng le leng. Ho a thusa ho qala ka dipotso tse tla thusa baithuti ho utlwisisa moelelo o akaretsang wa tema, ebe ho latela tse itseng tse hlokang kutlwisiso e tebileng ya tema. Ka ho etsa sena, titjhere o thusa baithuti ho bopa mawa a ho mamela.
- **Ka morao ho ho mamela:** Baithuti ba araba dipotso tse ding, ba lekola dinoutso, ba sebedisa tlhahisoleseding (jk. ho leibola diyakeramo, ho hlophisa puo eo ba tla nehelana ka yona), ba a kgutsufatsa, ba etsa dikakanyo le diqeto, ba a lekola le ho arabela ka tshekatsheko.

Ho bua ho etsahala maemong a sa laolweng ka phaposing ya ho rutela, ho etsa mohlala, mosebetsi wa dihlotshwana. Baithuti ba hloka menyetla le ya ho ikwetlisetsa meqoqo e sa laolweng eo ka tlwaelo ba sa beng le yona ka diphaposing tsa ho rutela. Matitjhere a tshwanetse ho ruta bokgoni ba ho bua le ho nehelana ho maemong a semmuso, ho etsa mohlala, puo e hlophisitsweng le e sa hlophiswang, ho bala ka kutlwahalo, inthaviu, ngangisano, jj. Sena se lokela ho etswa ka tshebetso e mehato e mmedi:

- Ho etsa moralo, ho etsa patlisiso le ho hlophisa mehopolo le tlhahisoleseding
- Ho nehelana: ho bontsa kelohloko ya baamohedi ba ditaba le maemo; tshebediso e loketseng le e nepahetseng ya ditlwaelo le dibopeho tsa puo, tshebediso e hlakileng, mme e loketseng ya dithekiniki tsa puo ya mantswe le ya puo eo e seng ya mantswe, jj.

Ho bala le ho boha

Ha baithuti ba se ba le kereiteng ya 10, ba lokela ho ba le boitshepo le ho kgona ho ipalla Puo ya Tlatsetso ya Pele ka bobona, ba kgethe ditema ho ya ka thahasello le takatso ya bona. Le ha ho le jwalo, ha se baithuti bohle ba ka kgonang sena. Kahoo, qalehong ya selemo haeba ho hlokeha, ho ka lekanyetswa bokgoni ba baithuti ba ho bala ka kutlwisiso, mme ha etswa moralo wa ho ruta ka tshwanelo.

Dikereiteng tsa 10-12, matitjhere a rute ho bala ka ho etsa mosebetsi ona o latela mehato e meraro:

- **Pele ho ho bala:** Hona ke ho lokisetsa baithuti ho bala tema ka Puo ya Tlatsetso. Mohlala, baithuti ba ka kgothalletswa ho etsa dikakanyo ka tema ka ho sheba sehlooho feela. Hona ho tla qholotsa tsebo eo ba seng ba ntse ba e na le yona, mme ho ba thuse ho fumana moelelo wa tema ha ba qala ho e bala.

- **Nakong ya ho ho bala:** Hona ho bolela ho bala tema ka tsepamo. Baithuti ba tla araba dipotso tse itshetlehileng moelelong wa tema. Ba tla laelwa ho tadima kamoo kgetho ya mantswe, tshebediso ya puo, mekgabisopuo, le tse ding di amang moelelo wa tema kateng. Ba tla lebellwa ho sebedisa mawa a kutlwisiso a kang ho akanya (moelelo).

- **Ka morao ho ho bala:** Kgatong ena baithuti ba tadima le ho hlahloba tema yohle. Ba hokela mmoho mehopolo e temeng, ba kgutsufatsa mehopolo, ba bapisa dintlha tse fapaneng tsa tema, ba lekola tema, ba etsa diqeto le ho hlahisa mehopolo ya bona. Ho ka nna ha e ba le mesebetsi e etswang e thehilweng hodima tema, e kang ho sebetsana le tlotlontswe e hlahang temeng.

Ditema tse sebedisetswang ho bala di ka nna tsa sebediswa jwalo ka mehlala ya ho ngola ditema. Ho etsa mohlala, baithuti ba bala tema ya moqoqo o sa tshehetseng lehlakore o itshetlehileng tabeng e reng 'Tahi ke sesosa se seholo sa masisapelo a batho - na ha e a lokela ho thibelwa?' Ba ka bala tema ba latela mehato ena e meraro. Mohatong wa Ho bala, ba ka sekaseka sebopeho le dibopeho tsa puo tsa mofuta wa tema. Thutong ya Ho ngola, ba ka ngola tema ya bona ya mofuta o sa kgetheng lehlakore ka sehloohong se fapaneng.

Kharikhulamong ena ho na le tsepamo e mekga e *meraro e fapaneng* ya ho bala:

Ntlheng ya pele, baithuti ba ikwetlisetsa ho bala ka botebo ba bala ditema tse kgutshwane bakeng sa kutlwisiso, ba ngola dinoutso, kgutsufatso, le kelohloko ya tshebediso ya puo e hlokolosi. Ditema tsena di nkuwa ho tswa mehloding e fapaneng e batsi ya ditema tse ngotsweng le tse bohuwang, mme di ka kenyeletsa diqotso tse nkilweng dipading, dipalekgutshweng le diatekeleng, dipapatsong, dikerafong, dikhathunung, difotokrafong le dikotwaneng tsa difilimi. Bakeng sa ditema tse ngotsweng baithuti ba ikwetlise, mme ba sebedise bokgoni ba ho bala ba ho okola, ho tlodisa mahlo le ho bala ka botebo. Ho tsepamiswe mehopolo ka ho ikgetha hodima dibopeho tsa puo tsa ditema tsena bakeng sa ho ithuta puo ka tsela e momahaneng. Ho etsa mohlala, haeba kholomo ya keletso e kgethilwe bakeng sa ho bala ka botebo, karolo ya puo e kgethetsweng ho rutwa ka tsela ena e momahaneng e ka ba leamanyi (jk. *ya thata, e kgopo, ya lonya*).

Ntlheng ya bobedi, baithuti ba tla ithuta dingolwa, ho tsepamisitswe mehopolo dintlheng tsa kananelo ya botle, le ya ditso tse fumanwang ditemeng tse kang dithothokiso, ditshwantshiso, difilimi, dipadi le dipalekgutshwe. Ho ithuta dingolwa ho dumella baithuti ho ananela ditso le makgabane a ditemeng tseno ka tsela e ba ahang, hape ho ba neha sebaka sa ho ikamahanya le tsa bophelo ba bona ka ho sebetsana le tsona. Ho ithuta dingolwa ho tla kopanya baithuti le puo e ikgethang eo ho ithutwang dingolwa ka yona/mareo a theknikale a sebediswang tshekatshekong ya dingolwa, jk. "poloto" le "mophetwa" ho padi, kapa "qatsohiso" filiming. Puo ena e ikgethang e dumella baithuti ho utolla kutlwisiso ya bona ya tema ka botebo, mme e se ke ya ithutwa feela ka sepheo sa ho e tseba. Puo e ikgethang e lokela ho ba le kamano le tema e ithutwang, mohlala, ha ho buisanwa ka "poloto" ho kgethwa padi

bakeng sa ho ithuta, e seng dithothokiso. Dikereiteng tsa 10-12 baithuti ba lokela ho ithuta mefuta e fapaneng ya ditema tsa dingolwa. Ho etsa mohlala, titjhere a ka kgetha mefuta e fapaneng ya dithothokiso nakong ya dilemo tse pedi (Dikereite tsa 10-11), dipalekgutshwe tsa dinaha tse fapaneng, dipadi le ditshwantshiso tsa dinako tse fapaneng kapa difilimi tsa balaodi ba fapaneng. Kereiteng ya 12 baithuti ba tla ithuta dibuka tsa dingolwa tse balletsweng ke Lefapha la Thuto la Naha.

ELA HLOKO: Thuto ya difilimi e ka etswa bakeng sa matlafatso Dikereiteng tsa 10-11. Dikolo tse kgethang thuto ena di lokela ho ba le mehlodi ya theknoloji e hlokehang bakeng sa ho ithuta ka difilimi le tema e bohuwang le ho mamelwa hong.

Ntlheng ya boraro, baithuti ba lokela ho bala ka botebo ditema tse fapaneng tse ngotsweng le tse bohuwang. Ba lokela ho ba le bolokolohi ba ho sebedisa laeborari e ka phaposing ya ho rutela, laeborari ya sekolo kapa ya setjhaba le difilimi, mmoho le moo inthanete e fumanehang teng. Matitjhere a lokela ho tataisa baithuti ha ba kgetha ditema tse loketseng boemo ba bona tse qholotsang thahasello mme ba di fihlella. Maeto a dilaeborari, dihlotshwana tsa ho bala dibuka, dilaeborari tsa ka diphaposing, dimakasine tseo ho nehelanwang ka tsona dikolong le dikoranta kaofela tsena di tshehetsa lenaneo lena la ho bala.

Ho ngola le ho nehelana

Qalong ya selemo, ho a hlokeha ho lekanyetsa bokgoni ba ho ngola ha baithuti. Matitjhere a ka nna a fumana ho hlokeha ho lekolabotjha bokgoni ba motheo ba ho ngola, mohlala, sebopeho sa diratswana, sebopeho sa dipolelo le matshwao a puo. Ho ka nna ha hlokeha hore ba tswele pele ho neha baithuti tataiso le boikwetliso selemo sohle.

Mohato wa pele ha ho rutwa ho ngola ka mokgwa o tswelang pele ke ho kgetha mofuta wa tema o loketseng. Matitjhere a lokela ho kgetha mofuta wa tema o loketseng kgato eo baithuti ba leng ho yona, mme e phepetsang ho lekaneng bakeng sa kereite eo ba e rutang. Mefuta e meng ya ditema e loketse ha ho ngolwa ditema tse kgutshwanyane , jk. lengolo kapa imeile. Mefuta e meng, e kang meqoqo e susumetsang kapa ya kgang, e loketse ha ho hlokeha ditema tse telele. Baithuti ba lokela ho ngola mefuta e fapaneng ya ditema ka maikemisetso a fapaneng:a dithuto tsa akademike, a boiqapelo, a dikamano pakeng tsa batho phedisanong le batho ba bang, le a mosebetsi. Matitjhere a lokela ho etsa bonnete ba hore ba ruta mefuta ya ditema e bohlokwa dithutong tse ding, jk. raporoto e nehelanang ka tlhahisoleseding, tlhaloso, meqoqo e susumetsang le ya kgang.

Matitjhere a lokela ho etsa moralo wa ho ruta mefuta e kgethilweng ya ditema. Hona ho ba hloka ho latela mehato ena e latelang:

- ho hlahiswe sehlooho, mohlala, ‘Ho tsuba ho kotsi!’ bakeng sa moqoqo o susumetsang; hona ho tla hloka hore ho hlahiswe le ho ruta tlotlontswe e loketseng sehlooho le boemo (ba baithuti);
- ho tadingwe mohlala wa moqoqo o susumetsang hodima sehlooho se seng se fapaneng le ho sekaseka sebopeho le makgetha a puo;
- ho buisanwe ka sepheo, baamohedi ba ditaba le maemo tse tla laola setaele kapa rejistara;
- ho buisanwe ka makgetha a tlang ho sebediswa ke titjhere le baithuti ha ba lekanyetsa moqoqo o susumetsang;
- ho ngolwe fatshe dintlha dife feela tse tlang kelellong le ho batlisisa sehlooho; hona ke monyetla o mong wa ho bokella tlotlontswe;

- ho kgwaritsa moqoqo le ho fumana dikeletso ho baithutimmoho le/kapa titjhere;
- ho boeletsa, ho ntlafatsa le ho bala moqoqo hape ho hlaola diphoso; lekola le ho nepahatsa puo, mopeleto le matshwao a puo.

Hore ba ngole hantle, baithuti ba hloka tsebo ya mefuta e fapaneng ya ditema, tlotlontswe e batsi, phihlello e ntle ya thutapuo ya Sesotho, mopeloto le matshwao a puo mmoho le kutlwisiso e hlokolosi ya bokgoni ba bona ba ho ngola.

Dibopeho tsa puo le melao ya tshebediso ya puo

Bokgoni ba ho mamela, ba ho bua, ba ho bala le ba ho ngola bo ke ke ba sebediswa kantle ho tsebo e ntle ya dibopeho tsa puo le boikwetliso ba ho di sebedisa. Baithuti ba hloka hape le tlotlontswe e batsi, eo mohlomong e leng sesebediswa sa bohlokwa se etsang hore motho a kgone ho bua puo ya tlatsetso hantle. Tlotlontswe e batsi e hlokeha bakeng sa bokgoni ba puo bohle, empa haholoholo ho ba ho bala le ho ngola. Tsela e ntle haholo e thusang baithuti ho ntlafatsa thutapuo le ho eketsa tlotlontswe ya bona ke ha ba bala haholo, ka phaposing ya ho rutela le ka ntle ho phaposi. Jwalo ka ha re bone ka hodimo, matitjhere a lokela ho ipha sebaka sa ho bala ka botebo lenaneong la Puo ya Tlatsetso ya Pele.

Thutapuo le tlotlontswe le tsona di lokela ho rutwa, mesebetsing hara maemo a tsepamisitsweng dintlheng tsena tsa puo. Di ka rutwa maemong a itseng e le karolo ya thuto eo ho rutwang ho bala ka kutlwisiso, moo ho tsepamisitsweng ka botebo temeng e kgutshwane. Tse ding tsa dipotso tseo titjhere a di botsang di tla tsepama tshebedisong ya puo temeng kapa hara maemo a puo e tshebetsong. Hona ho neha titjhere le baithuti monyetla wa ho sibolla kamoo thutapuo le puo ka kakaretso di sebedisitsweng le kamoo di amang tema kateng. Dibopeho tsa puo le tlotlontswe di ka rutwa hape ha ho ngolwa ditema tsa ‘ho ngola le ho nehelana’. Ho etsa mohlala, ha baithuti ba sekaseka mofuta wa tema e le ha ba itokisetsa ho ngola, ba tla tadima sebopeho le makgetha a yona. Ha ba buisana ka makgetha, ba tla tadima kgetho ya tlotlontswe le thutapuo, ka mantswe a mang, ba sheba rejistara e sebedisitsweng. Ha baithuti ba boela ba bala mosebetsi wa bona hape le hlaola diphoso temeng eo ba e hlahisang, ba sebedisa tsebo ya bona puo le tlotlontswe. Titjhere o tla lokela ho nehelana ka tlaleho ho thusa baithuti tshebetsong ena.

Ho lokela hore ho be le mesebetsi e meng e tsepamisitseng thutapuong le tlotlontsweng e le karolo ya lenaneo la tshebetso ena e tswelang pele, hape e le ha ho etswa e le karabelo hodima diphoso tseo titjhere a di hlokometseng. Thutapuo e lokela ho rutwa ka maikemisetso a itseng; tsepamo e lokela ho behwa hodima moelelo le sebopeho. Ho etsa mohlala, boetsuwa bo sebediswa haeba moetsuwa o bohlokwa haholo ho feta moetsi, mme o batla ho etsa moetsuwa sehlooho sa polelo; kapa haeba moetsi a sa tsejwe, a se bohlokwa, kapa ho sa hlokahale hore a bolelwe, jk. ‘Taemane e tjhekwa Mmasilo’ kapa ‘Mashodu ao a tshwerwe maobane’. Matshwao a puo a be a se a ntse a rutwa mmoho le sebopeho sa dipolelo.

Baithuti ba kgothaletswe ho sebedisa dibukantswe tsa puo e le nngwe le ya puo tse pedi. Ba kgothaletswe iketsetsa buka ya tlotlontswe moo ba ngolang mantswe a matjha ao ba kopanang le wona, mme ba ithute mopeleto le moelelo wa wona ka hlooho. Ho be le boikgopotso bo etswang kgafetsa ba tlotlontswe le mopeleto bo etswang ka tsela ya diteko, malatadiana a mantswe le dipapadi ka mopeleto.

2.5 Mekgwakatamelo ya ho ruta puo

Mekgwakatamelo ya ho ruta puo e hlahisitsweng tokomaneng ena ke e tshetlehileng ditemeng, e itshetlehileng puong e sebediswang/ e tshebetsong, e hokahantsweng, le e sebedisang tsela kapa tshebetso e latelang mehato e itseng.

Mokgwakatamelo o thehilweng ditemeng mmoho le **mokgwakatamelo o itshetlehileng puong e sebediswang** ka bobedi ba yona e itshetlehile tsebedisong le tlhahisong e tswelang pele ya ditema.

Mokgwakatamelo wa ho ithuta puo o thehilweng ditemeng o ruta baithuti ho ba babadi, bangodi le babohi ba nang le bokgoni, ba itshepang mme ba tadimang dintho ka ihlo le sekasekang, le ho ba bahlahisi ba ditema. Hona ho kenyelletsa ho mamela, ho bala, ho boha le ho sekaseka ditema ka sepheo sa ho utlwisisa hore di bopilwe jwang le hore tshusumetso ya tsona ke efe. Ka ho sebetsana le ditema ka tsela ena e sekasekang, baithuti ba hodisa bokgoni ba ho hlahloba ditema. Ditema tsa diketsahalo tsa nnete tsa bophelo ke mohlodi o moholo wa dikahare le maemo a tse ithutwang, wa tsela ya ho ithuta le ho ruta dipuo ka mokgwa o itshetlehileng puong e sebediswang, o hokahaneng. Mokgwakatamelo o thehilweng hodima ditema o kenyeletsa hape le ho hlahisa mefuta e fapaneng ya ditema ka maikemisetso a itseng le bakeng sa baamohedi ba ditaba ba itseng. Mokgwa ona o thehilwe hodima kutlwisiso ya mokgwa oo ditema di bopilweng ka wona.

Mokgwakatamelo o itshetlehileng puong e sebediswang o bolela hore ha moithuti a ithuta puo, o tshwanetse hore a be a sebetsana le puo eno eo a ithutang yona, a bile a na le menyetla e mengata ya ho ikwetlisa le ho hlahisa ditema tse fapafapaneng puong eo. Baithuti ba ithuta ho bala ka ho bala haholo ditema tse ngatangata, ba ithuta ho ngola ka ho ngola hangatangata.

Mokgwakatamelo o latelang tshebetso kapa mehato e itseng o sebediswa ha baithuti ba lokela ho hlahisa ditema tsa molomo kapa tse ngolwang. Baithuti ba latela mehato e fapaneng ha ba sebetsana le bokgoni ba ho mamela, ba ho bua, ba ho bala le ba ho ngola. Ba tshwanetse hore ba nahane ka baamohedi ba ditaba le sepheo ha ba etsa sena. Sena se tla etsa hore ba kgone ho utlwahatsa mehopolo ya bona ka tsela ya tlhaho, e lokolohileng. Mohlala, ha ho rutwa ho ngola ha ho tadingwe feela sehlahiswa se phethetsweng; ho tadingwa hape sepheo le tshebetso ya ho ngola. Nakong ya tshebetso ya ho ngola baithuti ba rutwa mokgwa wa ho hlahisa mehopolo, ho nahana ka sepheo le baamohedi ba ditaba, ho hlahisa mekgwaritso, ho boeletsa mesebetsi ho hlaola diphoso le ho nehelana ka sehlahiswa se fupereng mehopolo ya bona.

Mekgwakatamelo ya ho ruta dingolwa

Lebakababa le leholo la ho ruta dingolwa ka phaposing ke ho etsa hore baithuti ba be sedi ka tshebediso e ikgethang ya puo ya dingolwa e sutsitseng, ya bonono e sebedisang ditshwantsho tsa mohopolo mme e bile e na le moelelo o tebileng ho feta dintho tse ding tseo ba hlolang ba di bala. Ha boholo ba ditema tse ngotsweng e le tsa boithabiso, boswaswi le boiketlo, bangodi ba bang ba ngola dipadi, ditshwantshiso le dithothokiso hobane ba na le mehopolo, menahano le dinthontho; metheo, dikgopolo le ditumelo tseo haholo ba batlang ho di arolela kapa ho di senolela babadi ba bona ba ka moso. Tshebediso ya bona ya puo ka tsela e phepetsang mohopolo ke mokgwa o mong hape o senolang, o matlafatsang le ho pepesa mehopolo ya bona.

Ho ruta dingolwa ha se mosebetsi o bonolo, empa o ke ke wa phethahala ntle le ho leka ho fumana moelelo wa tsona ka tsela e tebisang mehopolo, e hlahlobang ka ihlo le ntjhotjho le ho hlahisa maikutlo a hao ka sona; ditlhahiso tse tswang ho baithuti le tsona di bohlokwa haholo. Ka ntle le hore ba ithute ho utlwisisa tema ya sengolwa eo e leng ya bona, e tla ba ha ba so ithute ho lekaneng. Matitjhere le ona a leke ho kgina mehopolo ya bona le ditlhaloso tsa bona ka dingolwa mme ba fe baithuti menyetla e mengata ya ho sebetsana le ho buisana ka dingolwa ka bobona kamoo

ho ka kgonehang kateng. Ho fumana moelelo wa sengolwa ha ho bolele hore o nepile kapa o fositse. Tabakgolo ke ho fuputsa se etsang moelelo ho mmadi.

Mekgwakatamelo e metle haholo ya ho ruta dingolwa e ka kenyelletsa ena e latelang kaofela kapa e meng ya yona:

- Etsa boiteko ba ho bala boholo ba tema kamoo ho ka kgonehang kateng ka phaposing, o sa emise ho etsa mosebetsi o mong osele. Hona ho se ke ha nka nako e fetang dibeke tse pedi. Ke ntho ya bohlokwa hore baithuti ba be le mohopolo o hlakileng wa se etsahalang kgatong ya motheo ya sengolwa. Ho nka nako e telele o bala sengolwa ho tla ba kotsi kutlwisisong ya phetelo ya diketsahalo le poloto. Dihlopha tse ding di ka bala tema ntle le tshehetso eo e kaalo. Hono ho lokela ho kgothalletswa. Ho rutwe *manollo ya dithothokiso*, e seng thothokiso ka boyona. Ho ithutwe tse ngata kamoo ho ka kgonahalang ka phaposing. Baithuti le bona ba kgothalletswe ho ngola dithothokiso.

- Ho fumana moelelo wa dingolwa hantlentle ke bokgoni ba thuto e phahameng ya yunivesithing, mme ha ho hlokehe hore baithuti ba mokgahlelo ona ba ithute bokgoni bona bo phahameng. Empa le ha ho le jwalo, sepheo sa ho ruta ditema tsa dingolwa ke ho bontsha baithuti kamoo puo ya bona ya tlatsetso e ka sebediswang ka boleng bo hodimo, ka bohlale le ka ho tebisa mehopolo. Hona ho bolela hore tema e lokela ho shebisiswa ho bona tsela eo e bopilweng ka yona, hore ho ka sebetsanwa jwang le yona mme ya hlophiswa botjha jwang ho hlakisa le ho toboketsa se bolelwang. Mosebetsi ona o ka kenyelletsa ho hlahloba boteng kapa ho ba siyo ha karaburetso, ke mofuta ofe wa karaburetso o kgethilweng ke mongodi, hobaneng; sebopeho sa dipolelo le diratswana, kapa sebopeho sa dithothokiso; kgetho ya mantswe le bonono bo sebedisitsweng thothokisong kaofela; tshebediso ya disimbolo, modumo le mmala moo ho hlokehang teng. Boholo ba mosebetsi ona bo lokela ho itshetleha temeng, empa ho sekaseka tema ho latela mola ka mola ho ka ba le ditlamorao tse bosula.

- Ho ngola ka boiqapelo ho hokahanngwe mmoho le ho ithuta ditema tsa dingolwa. Mesebetsi ya ho ngola e batlang kutlwisiso e tebileng ya sengolwa se balwang e ka thusa baithuti haholo ho fihlela bohato boo ho bona ba kgonang ho ananela sengolwa ka boiqapelo. Dipuisano tsa ka phaposing di ka ba molemo haholo, empa ha feela baithuti bohle ba ka ba le seabo. Ho feta mona, dipuisano tsa ka phaposing tse lebisang mosebetsing o ngolwang di na le sepheo se hlakileng mme di ka tswela baithuti molemo haholo.

- Qetellong, ho bohlokwa haholo ho hlahisa hore ho ithuta dingolwa ha ho bolele ho ba le dikarabo tse nepahetseng. Tema kaofela e bolele ho hong, e seng feela dingwathwana ngwathwana tsa yona; tsela e ntle ya ho bala tema ke e kenyelleditseng ho bala tema kaofela ka sepheo sa ho fumana moelelo wohle wa yona, ka ho sebedisa boiqapelo, ka ho hlahisa maikutlo a hao ka yona le ho utolla dikahare tsa yona.

2.6 Kabo ya nako kharikhulamong

Kharikhulamo ya Puo ya Tlatsetso ya pele e itshetlehile hodima selemo sa thuto sa dibeke tse 40 mme e abetswe nako ya dihora tse 4.5 ka beke. Puo e rutwa ka saekele ya dibeke tse pedi ya dihora tse 9. Ha ho etswa papetla ya nako ya dithuto ho etswe dipakathuto tse pedi tse momahaneng ka beke, ho etsa hore mesebetsi e atolositsweng e jwalo ka ya ho ngola, e tle e qetwe.

Ho sisinngwa hore nako e ajwe ka tsela ena e latelang saekeleng ya dibeke tse pedi bakeng sa dikarolo tse fapaneng tsa bokgoni ba puo:

Bokgoni	Kabo ya nako ho ya Saekele ya dibeke tse Pedi (ka dihora)	%
Ho mamela le ho bua	1	10
Ho bala le ho boha: Kutlwisiso le Dingolwa	4	45
Ho ngola le ho nehelana	3	35
Dibopeho tsa puo (tsona di hokahantswe mmoho dikarolong tse nne tsa bokgoni ba puo)	1	10

Nako e abelwang ho ruta/ho ithuta Dikereiteng tsa 10 le 11 ke dibeke tse 36. Ho behelletswe dibeke tse nne ka thoko bakeng sa tlhahlobo. Kereiteng ya 12 ho na le dibeke tse 30 bakeng sa ho ruta/ho ithuta le dibeke tse 10 bakeng sa ditlhahlobo.

2.7 Ditlhokeho tsa ho ithuta Puo ya Tlatsetso ya Pele e le e nngwe ya dithuto

- Moithuti e mong le e mong o lokela ho ba le:

  (a) Bukakgakollo/theksbuku e dumelletsweng

  (b) Mefuta e mmedi (2) ya dingolwa tse baletsweng ho tsena tse latelang:

Mofuta wa sengolwa	Kereite tsa 10-12
Padi	✓
Dipalekgutshwe	✓
Tshwantshiso/terama	✓
Dithothokiso	✓

  (c) Bukantswe eo hape e nehelanang ka tlhahisoleseding le tataiso ka tshebediso ya puo; ha ho kgonahala, baithuti ba be le bukantswe ya dipuo tse pedi (jk. Sesotho/English)

  (d) Mehlodi ya bophatlalatsi: Pokello ya dikoranta le dimakasine.

  (e) Moithuti a kgone ho fumana mehlodi e balwang ka phaposing ya ho rutela, laeborari ya sekolo le/kapa laeborari ya setjhaba ka sepheo sa ho tataisa baithuti ho bala ka botebo.

- Titjhere o lokela ho ba le:

  (a) *Setatemente sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso*

  (b) Tokomane ya leano ya *Language in Education Policy (LiEP)*

  (c) Buka ya Thutapuo e sebediswang ke baithuti le dibuka tse ding tseo sebediswang jwalo ka mehlodi ntle le tse baletsweng

  (d) Mefuta e mmedi (2) ya dingolwa tse balletsweng ho tsena tse latelang:

Mofuta wa sengolwa	**Kereite tsa 10-12**
Padi	✓
Dipalekgutshwe	✓
Tshwantshiso/terama	✓
Dithothokiso	✓

  (e) Dibukantswe/Dikeshenare, ya puo e le nngwe le ya dipuo tse pedi, le thesorase

  (f) Bukakgakollo/thekstebuku eo ho yona a tla fumana tataiso ya ho ruta

  (g) Mehlodi ya bophatlalatsi: Mefuta ya dikoranta, dimakasine, dibroutjhara le diphepheshana tsa diflayara.

  (h) Ho fumana mehlodi e balwang ka phaposing ya ho rutela, laeborari ya sekolo le/kapa laeborari ya setjhaba ka sepheo sa ho tataisa baithuti ho bala ka botebo.

KAROLO YA 3: DIKAHARE LE MERALO YA HO RUTA BOKGONI BA PUO

Karolo ena e arotswe mekga E MMEDI, e leng ya Bokgoni, Dikahare le Mawa Kharikhulamong ya Dipuo, mmoho le Meralo ya ho Ruta.

3.1 HO MAMELA LE HO BUA

Bokgoni ba ho mamela le ba ho bua ha bo tshwane, empa bobedi bo tsamaya mmoho, bo bong bo itshetlehile ho bo bong. Bobedi bo dula bo ntse bo le teng ka phaposing ya ho rutela ka tsela e sa lemohuweng ha baithuti ba amohela tlhahisoleseding le ho buisana ka yona. Ho mamela le ho bua ka tsela e hlophisitsweng ya semmuso ha mesebetsi e itseng e ikgethang e jwalo ka ngangisano, e hloka ho rutwa ka tsela e tsepameng. Ho mamela le ho bua ka tsela e laolwang le e sa laolweng ho hokahane le ho bala, ho ngola le tshebediso ya puo, mme ho bua ho ka neha ditema tse ngotsweng sebopeho sa tema ya molomo (jk. ho bala ka kutlwahalo).

HO MAMELA

Tshebetso ya ho mamela

Ho ruta ho mamela hangata ho kenyeletsa ho sebetsa ka dikarolwana tsa tshebetso ya ho mamela. Ona ke mosebetsi o nang le mekga e meraro e bontshang mawa a ho mamela bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding le ho rarolla/ utlwisisa puo ya molomo mmoho le ditema tse ding tse mamelwang. Ha se mehato yohle e tla sebediswa ka mehla. Ho etsa mohlala, haeba baithuti ba mametse tlhaloso e rekotilweng ba tla lokela ho etsa mosebetsi wa **pele ho ho mamela** o tla ba lemohisa tlhokeho ya ho mamela ka ho tsepamisa maikutlo ho mameleng, mme hona ho ba thusa ho etsa dikgokahanyo le tseo ba seng ba ntse ba di tseba bophelong. Mesebetsi ya **nakong ho mamela** e tla ba thusa ho hopola dintlha le ho lekola molaetsa. Mesebetsi ya **ka morao ho ho mamela** e ka thusa baithuti ho arabela tseo ba di utlwileng puisanong ya bona.

Ditlhakiso le mesebetsi ya ho mamela ka kutlwisiso di nehelana ka monyetla wa ho ruta baithuti mokgwa wa ho mamela.

Pele ho ho mamela ho lokisetsa baithuti ho kena maemong a ho mamela. Ho ba dumella ho tsosolosa tsebo eo ba seng ba se ntse ba na le yona ka sehlooho seo, mme ba itlhophisetse ho mamela.

- Qholotsa tsebo e boitshetlehong pele ho ho mamela
- Akanya seo tema e buang ka sona
- Sebetsana le tlotlontswe eo baithuti ba sa e tsebeng
- Titjhere e ka hlophisa dipotso tsa pele ho ho mamela ho thusa ho tsepamisa mehopolo ya baithuti
- Baithuti ka bobona ba lokela ho itokisa, ho etsa mohlala, ba be le pensele le pampiri bakeng sa ho ngola dinoutso.

Nakong ya ho mamela baithuti ba tsepamisa mehopolo ya bona ho se mametsweng ka maikemisetso a fapaneng: (Ela hloko hore ho bohlokwa hore baithuti ba mamele tema makgetlonyana a mmalwa, ba tsepamisitse maikutlo dintlheng tse fapaneng lekgetlong le leng le le leng.)

Ho mamela bakeng sa tlhahisoleseding e itseng e ikgethang

- Fuputsa moelelo; hlwaya mehopolo ya sehlooho le e e tshehetsang
- Lekola kutlwisiso ya moelolo kgafetsa ka ho tlisa kgokahano, ba etsa dikakanyo, ho etsa le ho nnetefatsa dikakanyo, etsa diqeto tse itseng, lekola le ho nahanisa
- Ngola dinoutso tse hlalohanyehang; etsa moralo, mmapa, ho hlophisa ka mananeo, ho kgutsufatsa, ho notla, ho pheta hape, ho hlalosa se boletsweng
- Ela hloko puo ya mmele le ditemoso tse ding tse bonwang tsa sebui / ya nehelanang

Ho mamela bakeng sa ho sekaseka ka tsela e hlokolosi le ho lekola.

- Etsa phapano dipakeng tsa hoo e leng dintlha le ho e leng mehopolo feela
- Fumana moelelo le ho lekola sehalo sa molaetsa
- Hlwaya le ho fumana moelelo wa puo e fehlang maikutlo kapa e hlohlelletsang
- Arabela tema ka tsela e hlokolosi

Ho mamela bakeng sa ho buisana le ba bang

- Sebedisa ditlwaelo tsa ho bua le ho sielana sebaka dipuisanong tsa molomo kapa mesebetsing ya dihlotshwana
- Botsa dipotso ka sepheo sa ho ntshetsa pele puisano
- Arabela puo, puo e etswang ka tshebediso ya ditho tsa mmele, ho tadima motho mahlong, le puo ya mmele
- Bontsha thahasello ka tshwanelo ka ho totobatsa maikutlo, moemo, jj.
- Sebedisa ditlwaelo tse loketseng tsa ho bontsha boikokobetso le tlhompho ho ba bang

Ho mamela bakeng sa ho ananela

- Arabela maemong a dipuisano
- Sebedisa ditlwaelo tsa ho fumana sebaka sa ho bua le ho neha ba bang sebaka sa ho bua meqoqong
- Botsa dipotso ho tshwarella puisano
- Arabela ha ho hlahiswa molaetsa ka puo ka ditho tsa mmele, puo ya mahlo le puo ya mmele ka kakaretso
- Bontsha kutlwisiso ya kamano dipakeng tsa puo le setso ka ho bontsha tlhompho ditlwaelong tsa setso
- Arabela ditema tsa molomo ka ho ananela makgabane a ho tsona, mohl. morethetho, lebelo, tlhahiso ya modumo, karaburetso le puo ya mmele tse ditemeng tseno.

Ka morao ho ho mamela ke ketsahalo e latelang ya ho mamela. Baithuti ba

- araba dipotso;
- boeletsa dinoutso;
- kgutsufatsa;
- fetola tlhahisoleseding ho tswa sebopehong sa tema ya molomo ho e isa sebopehong sa e ngolwang, jk. ho sebedisa tlhahisoleseding ho etsa ditshupiso setshwantshong/dayakeramong;
- hokela mmoho tlhahisoleseding e ntjha le e seng e ntse e tsejwa;
- etsa diqeto; lekola; hlahisa mohopolo ya bona; arabela dipotso ka tsela e hlokolosi.

HO BUA

Thuto ya ho bua e lokela ho ela hloko maemo a batsi a fapafapaneng a laolwang le a sa laolweng a ho bua, ho tloha ho ao ho ipuelwang ka bolokolohi ho isa ho a laolwang a ngangisano e batlisisitsweng le a nehelano ya molomo. Ho bua ka tsela e hlakileng, ka bolokolohi, ka tsela e supang momahano, e hlalohanyehang, ka boitshepo le ka tshwanelo e lokela ho ba sepheo sa ho ruta ho bua.

Tshebetso ya ho bua

Tshebetso ya ho bua e kenyelletsa mehato e latelang:

- Ho rala, ho etsa diphuputso le ho hlophisa tlhahisolesiding
- Ho ikwetlisa le ho nehelana

Ho bua ho seng ha semmuso le mosebetsi wa dihlotshwana

Tadima “Makgetha/ matshwao le ditlwaelo tsa puisano ya molomo” tse tla latela.

Ho bua ha semmuso le ho nehelana

Tshebetso ya ho nehelana ka puo semmuso ho kenyelletsa mehato e hlalositsweng ka hodimo. Dibopeho tsa nehelano ya semmuso di ka kenyeletsa le dibopeho tse ngotsweng, kapa tse etswang ka molomo feela tseo titjhere a ka di lekanyetsang.

Ho etsa moralo, diphuputso le ho hlophisa

Baithuti ba bontsha bokgoni ba ho etsa moralo, diphuputso le ho hlophisa bakeng sa ho etsa nehelano ya molomo. Ba etsa hona ka ho:

- sebedisa le ho hlwela mehlodi bakeng sa ho fumana le ho kgetha tlhahisoleseding;
- ngola dinoutso le ho kgutsufatsa ho tswa mefuteng e fapaneng ya mehlodi;
- kenyeletsa dintlha tse batsi le mehlala ho ya ka ditlhokeho tsa mosebetsi o etswang;
- sebedisa selelekela le qetelo tse ntle haholo, jk. ho sebedisa diqotso tse hlahang dingolweng, ho supa dintlha tse nkilweng mehlodi e amohetsweng, palenya ya bophelo ba motho;

- bopa mehopolo le kgang: hlophisa dintlha, mehlala, jj., ka tsela e hlalohanyehang;
- ha ba totobatsa ntlha, ba nnetefatse ka ho tiisa ka bopaki bo loketseng, jk. dipalopalo, bopaki, ho supa maemo a itseng a ikgethang;
- sebedisa dintho, disebediswa tse mamelwang le/kapa tse bohuwang ho matlafatsa thahasello le nepahalo ya nehelano ya hae.

Ho ikwetlisa le ho nehelana

Baithuti ba ikwetlisa le ho bontsha bokgoni ba ho etsa nehelano ya molomo ka ho:

- Sebedisa tlwaelo kapa tsela e loketseng ya ho ikgokahanya le ba bang;
- Bontsha kelohloko ya baamohedi ba ditaba: akgela dipotso tse sa hlokeng dikarabo, diphetapheto, dikgefutso;
- Bontsha kelohloko ya maemo: puo ya semmuso, e seng ya semmuso kapa puo ya ka mehla e seng molaong hakaalo;
- Hlahisa mehopolo ya hae le ho e tshehetsa dipuisanong;
- Sebedisa dibopeho tsa puo le ditlwaelo ka nepahalo;
- Sebedisa mawa a loketseng a puo e buuwang le e sa buuweng bakeng sa ho matlafatsa moelelo, jk. sehalo, tlhahiso ya lentswe/ taolo ya modumo wa lentswe, kutlwahalo ya lentswe, motsamao/lebelo, tsela ya ho bua, ho tadima baamohedi ba ditaba mahlong, tshebediso ya sefahleho, tshebediso ya ditho tsa mmele mmoho le mmele ka kakaretso;
- Bua ka sehalo le qapodiso tse hlakileng, ho theosa le ho nyolla sehalo bakeng sa moelelo.

Makgetha (matshwao) le melao (ditlwaelo) tsa ditema tsa puisano ya molomo

Ho bua hoo e seng ha semmuso le mosebetsi wa dihlotshwana

Ho bua/ sebopeho sa tema ya molomo	Sepheo	Sebopeho
Dipuisano tse seng tsa semmuso/ moqoqo/ dayaloko/ mosebetsi wa dihlotshwana Tadima: Dipolelo tse sebediswang dipuisanong tsa Sesotho-Lenane leo di ka tadingwang ho lona ka tlase mona	Ho arolelana maikutlo, mehopolo, le dintlhakemo le ba bang/ dihlotshwana	• Qala le ho ntshetsa pele puisano • Sebedisa ditlwaelo tsa ho sielana sebaka sa ho bua • Tlatsa dikgeo le ho kgothatsa sebui • Hlakisa moelelo moo ho hlokehang • Nehelana le ho tshehetsa mohopolo; rerisana bakeng sa ho dumellana • Arolelana mohopolo le boitemohelo • Botsa le ho araba dipotso ka sepheo sa ho ntshetsa pele puisano • Ho ntshetsa pele sepheo sa ho sebetsa ka dihlotshwana ka ho nka karolo ya ho ba moetapele kapa dikarolo tse ding • Arabela puong, puo e etswang ka tshebediso ya ditho tsa mmele, ho tadima motho mahlong, le puo ya mmele • Bontsha thahasello ka tshwanelo ka ho totobatsa maikutlo, moemo le puo e etswang ka tshebediso ya ditho tsa mmele.
Ho balla hodimo ho sa hlophiswang	Ho arolelana tema e ngotsweng ke yena kapa ke e mong	• Bala ka kutlwahalo ho ya ka moelelo le sepheo • Qapodisa mantswe hantle ntle le ho nyotobetsa moelelo • Matlafatsa moelelo ka sehalo, tlhahiso ya lentswe, lebelo, ho tadima baamohedi ba ditaba mahlong, moemo, tshebediso ya ditho tsa mmele

Ho bua ha semmuso le ho nehelana

Ho bua/ sebopeho sa tema ya molomo	Sepheo	Makgetha
Puo e hlophisitsweng Sebopeho sena se tla bontsha bopaki ba dipatlisiso le/ boitokisetso	Tse fapaneng: ho tsebisa/ ho susumetsa/ ho arolelana le ho nnetefatsa ntlhakemo kapa mohopolo Raporoto ya molomo; Tekolokakaretso	• Etsa patlisiso • Hlophisa tlhahisoleseding ka kgokahano. Kgetha mehopolo ya sehlooho, mme o e hodise le ho e tshehetsa ka mehlala • Sebedisa sebopeho se nepahetseng, tlotlontswe, puo le ditlwaelo/ melao • Sebedisa mabotsi, dikgefutso le diphetapheto • Sebedisa sehalo, tlhahiso ya lentswe, lebelo, ho tadima baamohedi ba ditaba mahlong, moemo, tshebediso ya ditho tsa mmele • Sebedisa selelekela le qetelo tse ntle haholo • Sebedisa setaele le rejistara tse loketseng • Kenyeletsa disebediswa tse loketseng tse bohuwang, tse mamelwang le/kapa tse bohuwang le ho mamelwa hong, jk. ditjhate, diphoustara, disebediswa tse ding le ditshwantshiswa tse ding
Puo e sa hlophiswang	Tse fapaneng: ho nehelana ka puo o sa ka wa itlhophisetsa yona/ ho hlopha tatelano ya mehopolo hanghang/ sebedisa dithekniki tsa puo ka nako e kgutshwane	• Sebedisa sehalo, tlhahiso ya lentswe, lebelo, ho tadima baamohedi ba ditaba mahlong, moemo, tshebediso ya ditho tsa mmele • Bontsha kelohloko ya baamohedi ba ditaba, mme o etse dikamano le bona • Sebedisa tlotlontswe le sebopeho sa puo tse loketseng ebile di nepahetse • Sebedisa selelekela le qetelo tse kgahlisang haholo.

Ho bala ka kutlwahalo ho hlophisitsweng	Ho arola tema e ngotsweng ke yena kapa ke ba bang, bakeng sa ho thabisa	• Bala ka bolokolohi le ka ho tsepamisa mehopolo ho ya ka sepheo le ditlhoko tsa mosebetsi • Qapodisa mantswe ntle le ho nyotobetsa moelelo • Matlafatsa moelelo ka sehalo, tlhahiso ya lentswe, lebelo, ho tadima baamohedi ba ditaba mahlong, moemo le tshebediso ya ditho tsa mmele
Inthaviu	Bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding kapa ntlhakemo ya motho kapa phanele Kereiteng ya 12 baithuti ba tla etsa bonketsisane ba inthaviu ya mosebetsi	• Etsa moralo le boitokisetso bo loketseng bakeng sa inthaviu, jk. ho tiisa sepheo sa inthaviu, tlhahisoleseding le boitshetlehong, esita le ho hlophisa dipotso • Bopa maemo a kutlwano, a mofuthu le babotsuwa (botshepehi ka mahlakore ka bobedi) • Mamela ka hloko, lekola dikarabo, mme o arabe ka tshwanelo • Tsebisa bohle ba nkang seabo • Botsa dipotso ho fumana tlhahisoleseding. Dipotso e be tse loketseng, mme di hlahiswe ka tsela e sedi le ka tlhompho • Akaretsa kapa rekota dikarabelo, jk. ho ngola dinoutso; ho kgutsufatsa, ho hlophisa le ho beha dikarabo ka tatellano le ho beha dintlha tsa bohlokwa ka tlhahlamano • Kwala inthaviu, jk. ho leboha ya neng a botswa.

Tadima hape le ditlhaloso tse amanang le ho etsa moralo le ho nehelana, tse boletsweng ka hodimo.

Ho tshehetsa ntlhakemo

Ho bua/ sebopeho sa tema ya molomo	Sepheo	Sebopeho
Dipuisano tsa phanele	Ho arolelana mehopolo e fapaneng kapa tlhahisoleseding e tswang mehloding e fapaneng	• Sebui se seng le se seng se bua ka ntlha e itseng ya sehlooho • Ela hloko seabo le mosebetsi wa modulasetulo o Ho laola tsamaiso yohle ya phanele o Ho laola nako o Ho tsamaisa lenanetsamaiso ka nepo o Ho kgothaletsa ditho ho ba le seabo dipuisanong o Ho se kgethe lehlakore o Ho kgothaletsa ditshisinyo le ho vouta

Ngangisano/ Dibeite	Ho ngangisana ka ntlhakemo tse fapaneng hodima sehlooho se itseng se kgethilweng Ena ke nehelano ya molomo ya semmuso e etswang bakeng sa ho bohuwa ke setjhaba le hore setjhaba se nke karolo ho yona	Tsamaiso ya ngangisano: • Dihlopha tse pedi tsa dibui, hangata ho na le ditho tse tharo sehlopheng, di a ngangisana; sehlopha se seng sedumellana le sehlooho, ha se seng se le kgahlanong. Sehlooho se etsa tshisinyo e itseng, jk. 'Mohope wa Lefatshe e bile ketsahalo e ntle bakeng sa moruo'. E se be feela 'Mohope wa Lefatshe'. • Tsamaiso ya ngangisano e laolwa ke modulasetulo, mme o etsa tsena: o O hlahisa sehlooho a be a nehelane dintlha tsa boitshetleho tse tsamaelanang le sona o O hlahisa sebui ka seng o O beha maemo tlasa taolo ka nako tsohle o O laola nako - dibui di behelwa moedi (wa nako) o O laola ngangisano ha sehlooho se se se buletswe bohle (tadima mona ka tlase) o O laola tsamaiso ya ho vouta (sheba hape tlase mona) • Modulasetulo o lelekela sehlooho le ho kopa sebui sa pele sa batshehetsi (sehlotshwana **se dumellanang** le sehlooho/ tabakgolo) ho sisinya lehlakore la sona. • Sebui sa pele sa batshehetsi se hlahisa lehlakore la sona le tshehetsang le ho dumellana le sehlooho. • Sebui sa pele sa bahanyetsi (ba **kgahlanong** le sehlooho) se beha dintlha tsa bona tse leng kgahlanong le sehlooho, mme se ka nna sa hlasela dintlha tse behilweng ke sebui sa pele sa batshehetsi. • Sebui sa bobedi sa lehlakore le tshehetsang se ahella hodima tse behwang ke sehlotshwana sa habo, se hlahisa dintlha tse ntjha tse tlatselletsang lehlakore lena, mme le sona se hanana le se builweng ke sebui se sa tswa bua sa bahanyetsi. • Sebui sa bobedi se ka lehlakoreng le ka kganyetsanong le sona se etsa jwalo feela. • Sehlooho se ribollelwa ba mametseng (baamohedi ba ditaba) bakeng sa diphehiso le dipotso • Ka morao ho dipuisano (diphehiso) tsa bohle sehlotshwana sa bahanyetsi se akaretsa dintlha tsa sona pele. Sebui sa boraro se pheta dintlha tsa bohlokwa tsa sehlotshwana sa bona, mme se leke ho susumetsa bamamedi ho vouta kgahlanong le sehlooho, se nehelana ka mabaka. Sebui sena se ka nna sa hanyetsana le dintlha tse seng di builwe dipuisanong tsa bohle. • Sebui sa boraro sa lehlakore la batshehetsi le sona se etsa jwalo. • Ngangisano e ka kwalwa, mme sepheto se fumanwa ka ditsela tse fapaneng, mohl. ka ho re baahlodi ba lekanyetse dibui mme ba ba abele matshwao, kapa ho voutwe hodima tabakgolo ka ho dumellana kapa ho hanana le sehlooho.

Ho bua ka maikemisetso a itseng/ smaemo

Ho bua/ sebopeho sa ditema tsa molomo	Sepheo	Sebopeho
Ho fana ka ditshupiso	Ho supisa motho e mong hore a ka fihla sebakeng se itseng jwang	• Sebedisa boholo puo e sebopehong sa taelo • Sebedisa dipolelo tse kgutshwane mme tse hlakileng • Sebedisa tatelano e tlwaelehileng (ho tloha ntlheng e tlase ho ya ho e latelang ka momahano) • Hlakisa hore ho tsamauwa ho ya ka lehlakore lefe (mohl. tsamaya jwalo o lebile botjhabela ..., jj.) • Akanya bohole ba sebaka • Nehelana ka mekolokotwane e ka bonwang ha bonolo (naheng) tseleng
Ditaelo	Hlalosa kamoo sesebediswa se itseng se ka sebediswang kateng, kapa ho pheha sejo kapa ho lokisa phoso, jj.	• Hlalosa kamoo sesebediswa se sebediswang kateng, kapa kamoo ho hong (ho itseng) ho etswang kateng • Bolela tsohle tse hlokehang ho ka etsa seo • Hlahisa ditaelo ka tsela e hlakileng, ka nepo le ka tatelano e tlhalohanyehang • Sebedisa tlotlontswe, dipolelo kapa puo e theknikale tse loketseng
Ho hlahisa sebui	Ho neha baamohedi ba ditaba tlhahisoleseding ka sebui/ moeti ya ka sehloohong	• Fumana tlhahisoleseding e loketseng ho tswa ho le sebui • Sebedisa setaele kapa rejistara ya semmuso • Bopa thahasello le tebello ho baamohedi ba ditaba, jk. ho ba bolella dintlha tsa boitshetleho ka sebui mmoho le diphihlello tsa sona • Theha tebello, mohl. ka ho sebedisa dikgefutso le ho fapanya sehalo • Qetello e be matla, mme o bontshe le boitshepo
Ho etsa puo ya teboho (ho beha mantswe a teboho)	Ho leboha sebui ka mora hoba se tshetlehe puo	• Sebedisa rejistara ya semmuso • Mamela sebui ka hloko, mme o hlahise dintlha tse bileng hlokolosi puong ya hae • Bolela dintlha tse matla tsa puo ya hae • Qetela ka matla a maholo le ka boitshepo

Mehlala ya dipolelo tse sebediswang meqoqong ya tlwaelo Sesothong

HO KOPA/ HO KOPA TUMELLO YA…	**HO SITISA MOTHO HO SEO A NTSENG A SE ETSA**
• Na nka…..? • Ke kopa …. • E be ho ka loka ha nka…..? • Na ho nepahetse ha nka….? • Na ho tla be ho lokile ha nka…? • Ho ka ba jwang ha nka …? • Ntumelle hle ke … • Na o ka dumela ha nka …?	• Ntshwarele, na nka...? • Tshwarelo, o bona ho lokile ha nka...? • Ntshwarele hle, na o a tseba ka...? • Phephi hle, a ke o nthuse mona ka…
HO THUSA	**HA O KOPA THUSO**
• A na nka o thusa? • Nka o thusa? • A na ho na le seo nka o thusang ka sona? • Na o tla thabela ho thuswa? • A na o hloka ho thuswa? • Ke eng seo nka o thusang ka sona kajeno?	• Na nka o thusa ka…..? • Na o nthusa ka ho…..? • Ke hloka ho thuswa ka … • A ke o nthuse ka ho … • A ke o kenye letsoho ka ho …

HO KOPA TSHWARELO • Ntshwarele. • Ke kopa tshwarelo…. • Ke maswabi ka … • Phephi hle … • Ke kopa tshwarelo … • Ntshwarele hle.	**HO TLETLEBA** • Ke lesitse, empa ke lokela ho o bolella sena... • Ke mohau ho o tshwenya, empa... • Mohlomong o lebetse ho... • Ke nahana hore o lebete ho... • Ntshwarele haeba ke tswile lekoteng, empa... • Ke a kgolwa ho na le ho se utlwane ka... • O se ke wa nkuka hampe, empa ...
HO NEHELANA KA KELETSO • Ke nahana o ke o ….. • O tla lokela ho….. • Ha o lokele ho…. • Ha ke ne ke le wena, ke ne ke tla ……. • Ha ke ne ke le maemong a hao, ke ne ke tla… • O molemo hore o …. • O se ke wa ……. • Leha o ka etsa eng, o se ke wa …….	**HO HLAHISA TAKATSO** • Na o tla rata ho …. • Nka mpa ka …… • Hobaneng ha re sa...? • Ke bona ho le molemo ha …….. Wena o e bona jwang? • O nahana hore re etse jwang? • Ha e ne e ba ke ho ya ka nna, ke ne nka … • Ke nahana hore re ….
HO LEKANYA, AKANYA • Ke tla re ho batla ho lokile ho ka ... • Mohlomong ke tla hloka … • E ka nna ya ba o ... • Ho bonahala ... • Mohlomong o hloka… • Mohlomong ba batla ... • Ho thata ho ka bolela, empa ke lekanya… • Ha ke nepisise, empa ke nahana	**HO NEHELANA KA TLHAHISOLESEDING E AKANNGWANG** • Ho na le ho ka etsang…. • Ho na le tse ka bang… • Ho na le palo e kalo ka …… • Lekanya hore e ka fihla ho ….. • E ka ba … • Ke mofuta wa … • Ke tsa mofuta wa ….. • Ho thata ho ka bolela, empa ke lekanya… • Ha ke nepe hantle, empa ke nahana…
HO DUMEDISA/SADISA HANTLE **Maeto a malelele, matsatsi a phomolo, maeto a makgutshwane** • Tsamaya hantle. • Phomola hamonate. • E ba le leeto le bolokehileng. • Matsatsi a phomolo a monate. • Natefelwa! • Phomolo e monate moo … **TUMEDISO KAMORA LEETO** • O tsamaile jwang leetong la hao/phomolo ya hao e bile jwang…? • Na o bile le phomolo e monate? • Leeto la hao e bile jwang?	**HA O ITEKOLA** • E sebeditse hantle/ka tshwanelo hobane…. • Ke entse sena hantle hobane…. • Ho ka be ho nepahetse ha ke ne ke haeba ke ne ke ... • Ho ka be ho ile ha ntlafala ha … • Tswelopele e /ha e bonahale hobane … • Hona ho atlehile hobane …

Bolele bo sisinngwang ba ditema tse sebediswang bakeng sa ho mamela ka kutlwisiso

Ditema	Kereite	Bolelele ba tema
• Ditema tsa molomo, tse bohuwang, tse mamelwang le ho bohuwa hong, le ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi • Ditema tse mamelwang (Kereite tsa 10 le 11, qotso e mamelwang nakong ya metsotso e mmedi; Kereite ya 12 qotso e mamelwang ka metsotso e meraro.)	10	Mantswe a 150 /nako e ka bang metsotso e 2
• Ditema tsa boiqapelo • Ditema tsa tlhahisoleseding le tse ka lekolwang ho fumana dintlha tse itseng ka ho kgetheha	11	Mantswe a 250 /nako e ka bang metsotso e 2½
• Ditema tsa matlafatso • Ditema tse mamelwang le ho bohuwa hong (difilimi, mananeo a thelevishene le didokhumenthari, pontsho ya diselaete, mehlodi e hatisitsweng, e rekotilweng, mananeo a radiyo, dinepe, dividiyo tsa mmino)	12	Mantswe a 350 / nako e ka bang metsotso e 3
KAPA teko ya metsotso e 30 ho kenyeleditswe le qotso e mamelwang ka metsotso e mmedi (Dikereite tsa 10 & 11) le qotso e mamelwang ka metsotso e 3 (Kereite ya 12) le dipotso tse lokelang ho arajwa.		

Bolelele ba nako e sisinngwang bakeng sa puisano ya molomo

Ditema	Nako Dikereite tsa 10-12
meqoqo, dingangisano (dibeite)/dipuisano tsa diforamo, tsa dihlotshwana/ tsa diphanele	metsotso e 20-30 bakeng sa sehlotshwana/ tlelase
Puisano ya batho ba babedi (didayaloko)	metsotso e 3-4 bakeng sa ba batho ba babedi/ metsotso e 5-6 bakeng sa sehlotshwana
Ditaelo le ditshupiso	metsotso e 1-2
diinthaviu	metsotso e 8-10 bakeng sa sehlotshwana
Ho hlahisa sebui, ho etsa puo ya teboho	metsotso e 1-2
Ho bala ho itokiseditsweng	metsotso e 2-3
Puo e hlophisitsweng, raporoto/tlaleho, tekolokakaretso	metsotso e 2-3
Ho pheta pale, ho pheta diketsahalo	metsotso e isang ho e 5
Dikopano le tsamaiso ya tsona	metsotso e 8-10 bakeng sa sehlotshwana
Dipuisano tsa ka mehla, jk. ho kopa thuso, ho kopa tshwarelo.	metsotso e 1-2

3.2 HO BALA LE HO BOHA

Ho bala/ho boha ho hokahanya dikarolo tse pedi, eleng: (1) ho ithuta le ho sebedisa mawa bakeng sa ho fumana moelelo le ho utlwisisa tema; (2) ho ithuta le ho sebedisa tsebo ya dibopeho kapa makgetha a tema. Dintlha tsena ka bobedi di lokela ho ba teng ha ho rutwa ditema tsa dingolwa le tseo e seng tsa dingolwa.

Dikahare tsa ho bala/ho boha di hlophisitswe ka: (1) ho balla kutlwisiso

(2) ho bala dingolwa ka sepheo sa ho ithuta tsona semmuso le

(3) ho bala ho ekeditsweng ho etswang ka boikemelo

Tshebetso ya ho bala

Thuto ya ho bala hangata e bolela ho sebetsana le dikarolwana tsa tshebetso ya ho bala. Yona ke tshebetso e nkang mehato e meraro e kenyelleditseng mawa a ho bala ka boikemelo bakeng sa ho rarolla tema le ho e utlwisisa. Ha se mehato kaofela ya tshebetso ena e tla sebediswa ka nako tsohle. Mohlala, ha baithuti ba bala mofuta wa tema kapa wa sengolwa oo ba sa o tsebeng, ba tla lokela etsa mosebetsi o etswang pele ho ho bala o tla ba lemohisa makgetha a ka hodimo feela a mofuta ona wa tema, mme hona ho tla ba thusa ho hokahanya seo ba se balang le tsebo eo ba seng ba ntse ba na le yona. Mesebetsi e etswang nakong ya ho bala e tla ba thusa ho sekaseka sebopeho sa yona mmoho le makgetha a yona a puo ka botebo. Mosebetsi wa ka morao ho ho bala ke o ka etsang hore baithuti ba leke ho hlahisa mofuta ona wa tema ka ho ingolla yona ka tsela ya bona.

Tshebetso ya ***pele ho ho bala*** e teanya baithuti le tema. E tsoselletsa dikgokahano le tsebo ya kgale.

- Okola le ho tlodisa mahlo makgetha a tema: dihlooho, dihloohwana, mantswetlhaloso, ditlhakisetso, dikerafo, ditjhate, didayakeramo, mongolo o ntshofaditsweng, mongolo o tshekalletseng, dinomoro, dimmapa, matshwao, karolwana e welang tlasa *menyu* o itseng komporong (khomputeng) jk. ha o phetla menyu wa *sebopeho (format)* o fumana tsena: *bulete le dinomoro, meedi le ho ntshofatsa, fetola mongolo, jj*), fuputsa mantswe a sehlooho, jj.
- Ho okola le ho tlodisa mahlo dikarolo tsa buka, mohl. leqephe la sehlooho, leqephe la dikahare, dikgaolo, lenane la mantswe le ditlhaloso tsa wona, dikahare, dihlomathiso, difutunoutso, jj.
- Ho akanya, o sebedisa tlhahisoleseding le fumanweng ka ho okola le ho tlodisa ditema mahlo.
- Ho sebetsana le tlotlontswe ya sehlooho eo baithuti ba sa e tsebeng.

Mesebetsi ya nakong ya ho bala e ho kenyelletsa ho etsa moelelo ka tema le ho tsepamisa maikutlo haholo ho makgetha a puo a ho yona.

- Ho fumana moelelo wa tema ka ho sebetsana le yona.
- Ho batla moelelo wa mantswe a sa tlwaelehang le ditshwantsho ka ho sebedisa bokgoni ba ho lekola moelelo wa mantswe ho ya ka tshebediso ya ona.

- Ho sebedisa mawa a ho utlwisisa tema e balwang: ho hokahanya mantswe, ho fetofetola lebelo la ho bala ho ya ka boima ba tema, ho bala hape moo ho hlokehang, ho balla pele temeng bakeng sa ho fumana dintlha tse ka thusang, ho botsa le ho araba dipotso (ho tloha ho tsa boemo bo tlase ho ya ho tsa boemo bo hodimo), ho bopa setshwantsho ka kelellong, ho bala ka sepheo sa ho hlwaya mehopolo ya sehlooho, tsepamisa maikutlo ho kgetho ya mantswe le dibopeho tsa puo, hlwaya mofuta wa tema ho ya ka sebopeho sa yona le makgetha a yona.
- Ho etsa dinoutso kapa ho kgutsufatsa dintlha tsa sehlooho le tse tshehetsang.

Tshebetso ya ***ka morao ho ho bala*** e dumella baithuti ho arabela tema yohle ka:

- ho araba dipotso tse qholotswang ke tema ho tloha ho tse boemong bo tlase ho isa ho bo hodimo
- ho bapisa - ho fumana tshwana le ho fapana; ho hokella mmoho
- ho lekola, ho etsa diqeto le ho hlahisa maikutlo ao e leng a hae
- ho hlahisa mofuta ona wa tema ka ho ngola mehopolo ya hae (moo ho hlokehang teng).

Ho bala ditema tsa dingolwa le tseo e seng tsa dingolwa ka botebo

Nakong ya tshebetso ya ho bala ho lokelwa ho sebediswe mawa a latelang:

Ho bala ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa KUTLWISISO boemong ba lentswe

Baithuti ba sebedisa mawa a fapaneng ho fumana moelelo wa tema. Ba aha tlotlontswe ka ho sebedisa bokgoni ba ho utolla moelelo wa mantswe ho ya ka tshebediso ya ona, le ho sebetsana le ditema halelele.

- Sebedisa bukantswe, thesorase le mehlodi e meng eo ho tadingwang tse itseng ho yona ho fumana moelelo, mopeloto, qapodiso le ho bona hore lentswe ke setho sefe sa puo le mantswe a sa tsejweng
- Hlwaya mosebetsi le moelelo wa dihlongwapele (jk. *mo-*, *ba-*, *se-*, di-) le dihlongwanthao (jk. -hadi, -nyana, -ana).
- Fumana moelelo wa mantswe le kamano ya ona le mantswe a mang a habo wona ka ho sebedisa tsebo ya metso, dihlongwanthao le dihlongwapele
- Sebedisa maemo ao tema e thehilweng ho wona (jk. tlhaloso e dipolelong), ditemoso (jk. difeelwane, diqotso) le ditemoso tsa dikrafiki (jk. ntshofatso ya mongolo) ho fumana moelelo wa mantswe a sa tsejweng
- Ela hloko dikakanyo tse tlwaelehileng, dikapolelo le maele, jk. ho fana jwalo ka Thene; Pela e ne e hloke mohatla ke ho romeletsa, jj.
- Ho bona phapano dipakeng tsa moelelo oo e leng wa sethato le oo e seng wa sethato
- Lekola kamoo mantswe a tswang dipuong tse ding a amang tema kateng, jk. mantswe a tswang ho isiZulu le Sefora le maadingwa (jk. thope (*intombi)*, pongpong (*bonbon*) ho kata (*to guard*) tjhelete (*geld*)).
- Mantswe a tarakanyang: medumotshwano, didumatshwano/homonime, mepeletotshwano, mahlalosonngwe/ sinonime, mohl. komelo */ toro*
- Ela hloko dikgutsufatso le akronime

- Sebedisa tsebo ya melao ya thutapuo ho fumana moelelo wa mantswe. Tadima lenane la dikarolo, melao/ ditlwaelo tsa puo sehlomathisong sa 1 ka morao tokomaneng ena.

Ho bala ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa KUTLWISISO boemong ba polelo le ba seratswana

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya thutapuo ho utlwisisa sebopeho sa dipolelo le tlhophiso ya ditema. Ho ithuta ka tema boemong bona ho nehelana ka monyetla wa ho ruta dibopeho tsa puo ka tsela e momahaneng.

- Hlwaya, hlalosa le ho sekaseka moelelo le tshebediso ya dikarolole ditlwaelo/ melao ya puo ditemeng. Tadima lenane la dikarolo, melao/ ditlwaelo tsa puo sehlomathisong sa 1 ka morao tokomaneng ena.

- Sekaseka sebopeho sa ditema tse sebediswang ka maikemisetso a fapaneng (jk. tlhaloso, sesosa-le-sepheto) ho habahanya le kharikhulamo yohle mmoho le mantswe a amanang le ho tsamaelana / mantswe a bedietsang ho itseng / makopanyi le mantswe a hokelang (jk. ha ka lehlakoreng le leng, tabeng ya pele, ya bobedi, hobane). Tadima Ho ngola le ho nehelana bakeng sa ho fumana mefuta ya ditema e loketseng.

Ho bala ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa KUTLWISISO boemong tema yohle, kapa ho utlwisisa tema yohle

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya mefuta ya ditema /dingolwa mmoho le ya ho ithuta ditema ka tsela ya semmuso ho utlwisisa moelelo, sepheo le seabo sa tema yohle.

- Ho amanya tema le tsebo ya bona ya tsa bophelo
- Hlwaya mofuta wa tema/ sengolwa le sepheo sa yona, jk. ho beha ditaba ka tsela e lekang ho susumetsa
- Hlwaya le ho hlalosa maikutlo le sepheo sa mongodi
- Ho hokela mmoho dikarolo tse fapaneng tsa ditema kapa ditema kaofela ka sepheo sa ho fihlella diqeto
- Etsa diqeto; bopa le ho tshehetsa mehopolo ya hae
- Lekola bohlokwa ba tema malebana le sepheo sa yona
- Bapisa ditema - ho batla ho tshwana le ho fapana ha tsona

Ho bala ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa HO KGUTSUFATSA LE HO NGOLA DINOUTSO.

Baithuti ba sebedisa kutlwisiso ya bona ya dibopeho tsa tema bakeng sa ho e kgutsufatsa. Tadima mawa a ho bala a boletsweng ka hodimo.

- Ho okola le tlodisa mahlo bakeng sa ho fumana mehopolo ya sehlooho le mokotaba
- Arohanya mehopolo ya sehlooho le e tshehetsang
- Qolla mehopolo ya sehlooho mme o e ngole ka mantswe a hao
- Hlahlamanya dipolelo ka tatelano le ho sebedisa makopanyi le mantswe a mang a hokelang ho di kopanya mmoho ho hlahisa tema

Ho bala ditema tse kgutshwane ka botebo bakeng sa TEMOHO YA TSHEBEDISO YA PUO E HLOKOLOSI.

Baithuti ba sebedisa kutlwisiso ya bona ya tsela eo puo e ka bopang le ho boloka dikamano tsa matla dipakeng tsa mohlahisi wa tema le mmadi. Ba sekaseka ntlhakemo eo tema e hlahiswang ho tswa ho yona.

- Hlwaya, sekaseka le ho lekola puo e fehlang maikutlo le e hlohleletsang
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola puo e nang le leeme le tshekamelo mmoho le e tadimang ditaba ka lehlakore le le leng
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola dikakanyo le ho hlalosa tshusumetso ya tsona
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola moelelo o patehileng le dikakanyo
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola moelelo o totobetseng/ wa sethatho le o akantsweng
- Hlawaya ntlhakemo ya mongodi/mohlahisi

Ho bala ka botebo DITEMA TSA MEFUTAFUTA YA BOPHATLALATSI LE DITEMA TSE BOHUWANG TSE FAPANENG

(ditema tsa dimediya tse di sebedisa mehlodi e bohuwang le e ngotsweng temeng e le nngwe, e jwalo ka dipapatso, dikhathunu. Ho ka boela ha hokahanngwa le puo e buuwang mmoho le puo ya ditho tsa mmele.)

Baithuti ba sebedisa tsebo ya bona ya ho bopa ditshwantsho tsa ka kellolong le ya dielemente tse bohuwang ho utlwisisa mokgwa oo di tshehetsang ho ngolwa ha ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi. Baithuti ba sebedisa puo e ikgethang ya thuto ya litheresi e bohuwang/ ya difilimi ho utlwisisa le ho ananela dielemente tsa tema e bohuwang mmoho le tshusumetso ya tsona.

- Hlwaya, sekaseka le ho lekola mokgwa oo dielemente tsa ditema tse bohuwang di hokahanngwang le dikarolo tse ngotsweng ditemeng tse hlahiswang ka mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi, jk. sebopeho le ditshwantshisi, tlhahisoleseding ya dikrafiki.
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola sepheo le molaetsa ditemeng tse bohuwang tse nehelanang ka tlhahisoleseding, mohl. dikerafo, dipapetla/ ditafole, didokhumenthari, ditjhate, dimmapa, jj.
- tse bohuwang tse nehelanang ka molaetsa le bohlokwa ba dielemente tsa ditema tse bohuwang tsa dipapatso, mmoho le kamano e teng dipakeng tsa ditema tse ngotsweng le tse bohuuwang temeng e jwalo.
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola sepheo la molaetsa ditemeng tse bohuwang tse bontshang kamano, jk. mmapa wa monahano, dayakeramo, phaetjhate, dimmapa tse bontshang moralo
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola sepheo, makgetha ho ananela botle le sebopeho sa ditema tse bohuwang tse bopilweng bakeng sa kananelo ya botle, jk. dinepe, difilimi, le dielemente tsa moralo.
- Hlwaya, sekaseka le ho lekola sepheo le molaetsa wa ditema tse bohuwang tse hlahiseditsweng ho ballwa monate le ho thabisa, jk. filimi, dikhathunu, dividiyo tsa mmino le dipalenyana tsa dikhomiki.

- Hlwaya, sekaseka le ho lekola molaetsa le bohlokwa ba ditema tse bohuwang tse reretsweng ho matlafatsa ho bua, jk. diphoustara, dayakeramo, le tlhahiso ya tlhahisoleseding ka datha projektara

- (Ho ithuta ka difilimi feela) Hlwaya, utlwisisa, sekaseka le ho lekola kamano e teng pakeng tsa modumo, puo, ketso le dielemente tse bohuwang filiming le mefuteng e meng ya ditema tse mamelwang le ho bohuwa hong.

Ho bala ka botebo ho tsepamisitswe hodima HO BALA DINGOLWA KA TSELA YA SEMMUSO

Baithuti ba bala, ba lekola le ho arabela ditema tsa dingolwa ka tsela ya ho ananela botle bo ho tsona. Ba sebedisa puo e ikgethang ya thuto ya dingolwa ho ithuta ho utlwisisa le ho ananela dielemente tsa ditema tsa dingolwa. Ho kgethwa mefuta e MMEDI e fapaneng ya dingolwa bakeng sa ho ithuta semmuso mmoho le bakeng sa tekanyetso ya selemo le selemo; yona e kgethwa ho tswa Khathalokong ya Dingolwa ya Naha. Mefuta e batsi e ithutwa Dikereiteng tsa 10-12: dithothokiso le/kapa dipalekgutshwe le/kapa Padi le/kapa tshwantshiso/terama le/kapa ditema tse ding tsa dingolwa bakeng sa matlafatso. Tadima “Ditema tsa ho ruta bokgoni ba puo ka tsela e momahaneng” qetellong ya kgaolo ena.

ELA HLOKO: Toboketso e behwang ha ho ithutwa ditema semmuso e tla fetoha ho ya ka sengolwa se kgethilweng bakeng sa ho ithuta.

- Utlwisisa matshwao a ikgethang a mefuta ee fapaneng ya dingolwa, jk. hore thothokiso e na le matshwao a sa tshwaneng le a padi

- Hlwaya le ho hlalosa puo ya bonono le bokgeleke le disebediswa tsa bonono (mekgabisopuo) jwalo ka ha di hlahella ditemeng tse fapaneng, jk. papiso, tshwantshiso, mothofatso, alithereishene, leetsisa, pheteletso, kganyetso, phoqo, kobiso, mothipoloho, disimbolo mmoho le puo e haellwang ke ho fihlela moelelo wa nnete)

- Hlwaya le ho hlalosa sepheo a mongodi/ sethothokisi/ mohlahisi

- **Dithothokisong,** hlalosa kgetho ya dielemente tsa bothothokisi le tshusumetso ya tsona mabapi le kamoo di tshehetsang molaetsa/mokotaba kateng. Dielemente di ka kenyeletsa dikapuo, karaburetso, dielemente tsa sebopeho le disebediswa tsa modumo, jk. raeme, phetapheto, moretheto, alithereishene

- **Tshwantshisong,** hlalosa kgetho ya dielemente tsa bongodi ba tshwantsho, le tshusumetso ya tsona mabapi le kamoo di tshehetsang molaetsa/mokotaba kateng. Ho tlatselletsa ho dikapuo le karaburetso, dielemente di ka kenyeletsa matshwao a sebopeho, jk. poloto, sehlohlolo, popeho ya dibapadi, ditshupiso tsa kalaneng, sephetho se sa lebellwang, tikoloho.

- **Dipalekgutshweng /pading (noveleng)/ difiliming (difilimi di ithutewa feela bakeng sa matlafatso)** hlalosa kgetho ya dielemente tsa bongodi ba ditshwantsho, le tshusumetso ya tsona mabapi le kamoo di tshehetsang molaetsa/mokotaba kateng. Ho tlatselletsa ho dikapuo le karaburetso, dielemente di ka kenyeletsa seabo sa mopheti, matshwao a sebopeho, jk. poloto, tlhekelo, kgolo ya diketsahalo, kgohlano, sehlohlolo, mothipoloho, tharollo, tikoloho

- **Ho tlatselletsa mona, bakeng sa filimi**, ho sebedisa khamera le ho editwa, jk. mohl. ho qatsohisa, ho nka setshwantsho o le haufiufi, ho nka setshwantsho o le holenyana, mmino le dipina, dintho tse ding tse tlatseletsang ho bopa filimi, jk. mmala ho fetisa molaetsa/ mokotaba.

Ho bala le ho boha ho ekeditsweng ho etswang ka boikemelo

Baithuti ba sebedisa mawa ao ba ithutileng wona nakong ya ho bala ka botebo le ha ba ithuta ditema ka tsela ya semmuso; mawa ana ba a sebedisa bakeng sa ho bala ka boikemelo, ho sa kenyelletsweng dithutong tsa semmuso, empa ho etswa bakeng sa diphuputso le boithabiso. Tataiso ya titjhere e bakeng sa ho fumaneha ha mehlodi le kgato eo mehlodi e leng ho yona e hlokolosi bakeng sa lenaneo lena la ho bala.

- Ho kgona ho kena laeborari le ho tseba ditlwaelo tsa poloko ya dibuka
- Ho nehelana ka bopaki ba ho bala/ho boha ho ekeditsweng ha ho etswa mesebetsi e kang puo (e etswang), dipuisano le mananeo a tekolokakaretso ya dibuka/ difilimi
- Ho bala/ho boha ditema (tema yohle) tse fapaneng tse batsi jk. dibuka, dimakasine, dikoranta, diwebsaete, difilimi, didokumenthari, dipale tsa thelevishene tse hlahang ka tatellano e tswelang pele, tse hlahiswang ka nako ya sekolo leha sekolo se se se tswile.

Mehlala ya mefuta ya dipotso tsa ho lekanyetsa bokgoni ba ho bala

Dipotso tse batlisisang tsebo	*Ho etsahetse eng ka mora moo …? A ke o bolele lebitso la … Hlalosa se ileng sa etsahala … Ke mang ya buileng le …? Moelelo wa … ke eng.?*
Dipotso tse bontshang kutlwisiso	*Mophetwa wa sehlooho ke mang …? Nehelana ka mohlala wa … Hlalosa ka mantswe a hao ….*
Dipotso tsa tshebediso ya tsebo	*Na o ka nahana maemo a mang ao ho ona ho… Na o hopola hore ha re ne re tadimile tshwantshiso - =o hlalosa jwang tshwantshiso e hlahelang moleng wa 4 thothokisong eo o sa tswa e bala?*
Dipotso tse sekasekang	*See se tshwana jwang le seo o se hlalositseng ka hodimo …? Hoo ho fapana jwang le maemo a hlalositsweng moleng wa …? Mokotaba o hlahiswang temeng ee ke ofe? O nahana eng ka...?*
Dipotso tse hokelang mmoho dintlha/ tlhahisoleseding	*Re ithutile dintlha tse ngata tse fapaneng ka Molefi (Haeso Mafotholeng)-bokella dintlha tseo tse hlalosang Molefi. Ke motho wa semelo sefe?*
Dipotso tse lekolang kapa tse etsang kahlolo e itseng	*E ama jwang ……? Na o nahana tsela e nngwe e ntle ho feta ee ….? Ke thothokiso efe ho tsee tse pedi eo e ratang? Hobaneng?*

DITEMA TSE SEBEDISWANG HO RUTA BOKGONI BA PUO KA MOKGWA O MOMAHANENG, DIKEREITENG TSA 10-12

Ntle le ditema tsa dingolwa tse ithutwang semmuso, mefuta ya ditema tse sebediswang dikereiteng tsa 10-12 e kenyelletsa ditema tse ngotsweng, tse bohuwang le tsa bophatlalatsi ba mefutafuta, tse sebediswang ka merero e fapaneng. Ditema tse ding di tla sebediswa bakeng sa ho ananela botle ba tsona; tse ding di tla sebediswa ho nehelana ka mehlala ya mefuta ya ditema mmoho le ho motlola ditema tse ngolwang. Matitjhere a lokela ho nnetefatsa hore hara selemo baithuti ba bala mefuta e batsi ya ditema mmoho le dingolwa. Ho be le tekatekano dipakeng tsa ditema tse telelele le tse kgutshwane le ho bala ka maikemisetso a fapaneng, jk. ho bala tema bakeng sa ho ananela botle (ho ithuta dingolwa ka tsela ya semmuso), ditema tse phatlalatswang mediyeng, ditema tse bohuwang bakeng sa ho ithabisa.

Ditema tsa dingolwa tse ithutwang semmuso. Mefuta e fapaneng e lokela ho ithutwa Dikereiteng tsa 10-12

Mefuta ya ditema e kgothalletswang

Ho kenyelletswe mefuta ya dingolwa e **MMEDI** mefuteng e kgothalletswang latelang e kenyelleditsweng Khathalokong ya Dingolwa ya Naha:

Padi

Dipalekgutshwe

(Kereite ya 10 - dipale tse 6)

(Kereite ya 11 - dipale tse 6)

(Kereite ya 12 - dipale tse 8)

Tshwantshiso

Dithothokiso

(Kereite ya 10 - dithothokiso tse 6)

(Kereite ya 11 - dithothokiso tse 8)

(Kereite ya 12 - dithothokiso tse 10)

Matlafatso

Ho ithuta ka difilimi/

Dipalenyana tse hlahlamanang tse tswelang pele/ didokhumenthari tsa Thelevishene

Ditshwantshiso tsa radiyo

Meqoqo

Dibayokerafi

Diothobayokerafi

Ditshomo

Dipale tsa bahale

Ditema tse ngotsweng tse nehelanang ka tsebo/ lesedi/ tlhahisoleseding

Bukantswe/dikshenare

Diensaetlelophedia

Disekejule

Buka ya pokello ya dinomoro tsa mehala

Dibukakgakollo/diteksbuku

Buka ya tlhaloso ya mantswe/thesorase

Dipapetla tsa nako

Dibuka tsa tataiso ya mananeo a thelevishene

Ditema tse ngotsweng tse hlahiswang ke bophatlalatsi

Diatikele tsa dimakasine

Diatikele tsa dikoranta

Tsa bohlophisi ba masedinyana/dikoranta

Ditsebiso

Nalane ya Bophelo ba Mofu/ Obitjhuwari

Ditekolokakaretso (*reviu*)

Dibroutjhara

Dipapatso (tse bapatsang le tse hlophisitsweng)

Dibopeho tsa ditema tsa molomo tse ngolwang

Dipuisano/Diayaloko

Dipuo (*Speeches)*

Dipina

Metlae

Ditema tsa ngollano le tsa dikgokahano tsa ka mehla

Mangolo

Didayari/dibukatsatsi

Dimemo

Di-emeili

Melaetsa e mekgutshwanyane ya selefouno (sms) ; thwitha (twitter)

Dinoutso

Tlaleho/pehelo/raporoto

Ditema tsa ngollano le tsa kgokahano tse sebediswang dikgwebong

Mangolo a semmuso

Metsotso le mananetsamaiso

Ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi/ tse bohuwang tse nehelanang ka tsebo/ lesedi/ tlhahisoleseding

Ditjhate/dimmapa

Dikerafo, dipapetla, diphaetjhate, dimmapa tsa monahano, didaekeramo,

Diphoustara

Dipampitshana/diphephetjhana tsa tlhahisoleseding/flayara, diphamfolete, dibroutjhara

Matshwao le disimbolo

Didokhumenthari tsa thelevishene

Maqephe a websaete, a inthanete, dibloko, di-feisbuku, le marangrang a mang a dikgokahano phedisanong

Tlhahiso ya tsebo/lesedi ka theknoloji ya datha *(data projection)*

Ditransparensi

Ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi/ tse bohuwang bakeng sa ho ananela botle/makgabane

Difilimi

Difotokerafo

Ditshwantshisi

Ditema tsa mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi/ tse bohuwang bakeng sa boithabiso le boikgathollo

Difilimi

Mananeo a thelevishene

Dividiyo tsa mmino

Dikhathunu

Dikharikhetjha

Dipalenyana tsa metlae tsa dikhomiki

Metlae (e tshwantshisitsweng)

Mongolo wa maboteng o entsweng ka pente/ kerafiti

Ditema tse mamelwang

Mananeo a radiyo

Diterama tse balwang

Padiso ya padi le dipalekgutshwe

Puo e rekotuweng

Dipapatso tsa radiyong, tsa thelevishene, tsa masedinyana le tsa dimakasine

Bolele ba ditema tse ngotsweng tse lokelang balwa ka botebo/ ballwa tekokutlwisiso le kgutsufatso

MOFUTA WA TEMA	DIKEREITE	BOLELELE BA TEMA	
Tema ya tekokutlwisiso	10	mantswe a 400 - 500	
	11	mantswe a 500 - 600	
	12	mantswe a 600 - 700	
MOFUTA WA TEMA	**DIKEREITE**	**BOLELE BA TEMA**	**BOLELELE BA KGUTSUFATSO (MANTSWE A)**
Kgutsufatso	10	Mantswe a 200	60 - 70
	11	Mantswe a 230	
	12	Mantswe a 250	

3.3 HO NGOLA LE HO NEHELANA

Ho ngola le ho nehelana ho kenyelleditse dikarolwana tse tharo e leng: 1) ho sebedisa Tshebetso ya ho ngola 2) ho ithuta le ho sebedisa tsebo ya sebopeho le makgetha a mefuta e fapaneng ya ditema 3) ho ithuta le ho sebedisa tsebo ya ho bopa dipolelo le diratswana mmoho le tshebediso ya matshwao a puo

Tshebetso ya ho ngola

Ho ruta ho ngola ditema ka mehla ho tla kenyelletsa ho sebetsa ka tsela/tshebetso kapa mehato e itseng ya ho ngola. Empa le ha ho le jwalo ha se mehato yohle e tla sebediswa ka mehla ha ho ngolwa tema. Mohlala, ha baithuti ba ngola mofuta wa tema o tlwaelehileng ha ho hlokehe hore ba sekaseke sebopeho sa yona le makgetha a puo ka botebo bo bokaalo. Hape ho ka ba le dinako tseo matitjhere a tla tshwanelang ho tsepamisa maikutlo popehong ya dipolelo le diratswana, kapa baithuti ba ngole ditema tse se nang mekgwaritso ha ba itokisetsa ditlhahlobo.

Mehato ya tshebetso ya ho ngola

Moralo/pele ho ho ngola

- Sekaseka sebopeho, makgetha a puo le rejistara ya tema kapa mofuta wa tema o kgethilweng
- Etsa qeto ka sepheo sa yona, baamohedi ba ditaba le maemo ao e ngolwang tlasa wona
- Ngola mehopolo e fihlang kelellong ka sehlooho e le jwalo feela, o sebedisa mohlala, mmapa wa monahano
- Buisana ka makgetha a tla sebediswa ho lekanyetsa tema eo
- Etsa diphuphutso ka sehlooho, mohlala, etela laeborari mme o fumane mehlodi e loketseng
- Hlwaya mohopolo wa sehlooho le e tshehetsang
- Hlahlamanya mehopolo ka tatelano e ntle hore e etse moelelo

Mokgwaritso

- Ngola mokgwaritso wa pele o elang hloko sepheo, baamohedi ba ditaba, sehlooho le mofuta wa tema o ngolwang
- Kgetha mantswe a loketseng, mohlala, bongoding ba phetelo sebedisa mantswe le dipolelwana tse sisinyang maikutlo ho thusa hore ho ngolwe ka tsela e hlakileng
- Hlophisa mehopolo ka tatelano e hlalohanyehang hore ditaba tsa moqoqo di tsamaye ka bolokolohi
- Hlophisa mehopolo le / kapa ditshwantsho (karaburetso) hore pale e be le moelelo
- Hlahisa lentswe le setaele sa hao kapa boikutlwahatso boo e leng ba hao
- Bala mekgwaritso ka tshekatsheko mme o fumane le tlaleho ho tswa ho titjhere le baithutimmoho

Ho boeletsa bakeng tsa ho ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, nehelana

- Hlahloba mosebetsi (bongodi) wa hae le wa ba bang bakeng sa ho o ntlafatsa ba sebedisa makgetha a behilweng

- Ntlafatsa kgetho ya mantswe, sebopeho sa dipolelo le diratswana
- Tsepamisa maikutlo hodima tlhahlamano le kgokahano ya diratswana
- Qoba tshebediso ya mantswe a mangata a sa hlokeheng, meelelomengata le puo e hlohlontshang ditsebe
- Sebedisa dibopeho tsa puo, mopeleto le matshwao a puo ka nepo
- Lokisa sehlahiswa sa ho qetela o kenyelleditse sebopeho, mohlala dihlooho le difonte
- Nehelana ka tema

Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo nakong ya tshebetso ya ho ngola

Rejistara, setaele le boikutlwahatso

- Sebedisa rejistara e loketseng, mohlala mantswe a tsamaelanang le tsa kgwebo lengolong la kgwebo, le setaele (sa semmuso kapa seo e seng sa semmuso)
- Hlahisa lentswe leo e leng la hae (boikutlwahatso ba hae), mohlala ho ngola ho tswa ntlhakemong ya hae, ka moo a bonang ditaba ka teng

Kgetho ya mantswe

- Tseba le ho sebedisa tlotlontswe e batsi
- Tseba moelelo o tlolohileng le o akantsweng wa mantswe
- Tseba hore lentswe ke karolo efe ya puo le hore le sebediswa jwang polelong
- Tseba ha lentswe e le la puo ya semmuso, e se la puo ya semmuso, kapa e le la puo ya sehlotshwana (kapa le nyenyefatsang) le ho tseba ho a sebedisa ka nepo (kapa ho se a sebedise ho hang)
- Ho pelete mantswe ka nepo
- Sebedisa dibukantswe tse hlalosang ka puo e le nngwe kapa ka dipuo tse pedi le thesorase ho atolosa tlotlontswe
- Iketsetse bukantswe kapa buka ya tlotlontswe ho eketsa tlotlontswe

Ho bopa dipolelo

- Ngola dipolelonolo, dipolelokopane/ tswako le dipolelomararane
- Sebedisa makopanyi ho kopanya dipolelwana dipolelotswakong: mohlala, *le, empa, mme, hobane; homme; kahoo; kaha*
- Sebedisa mantswe a hokelang ho kopanya dipolelwana dipolelong tse rarahaneng:

- a supang nako: *ha (mohl. ha a kena .../ o tla tla ha pula e na)*
- a supang boemo: *ha (mohl. ha a ka fihla, ho tla ba bonolo ho rona)*
- a supang lebaka: *ka ha (ka ha pula e a na, nkeke ka ya moo)*
- a supang sephetho: *hobane, kahoo, ka baka leo, (mohl. o qetile ho sebetsa, kahoo o a tsamaya)*
- a supang sebaka: *moo (mohl. ke moaho moo ho rapelwang teng)*
- a supang mokgwa: *hoo (mohl. o tahilwe hoo a thekeselang)*

- Hlahlamanya mehopolo ka tatelano e utlwahalang hore ho be le moelelo
  - beha dipolelwana: kae, kae kapa kae
  - dipolelwana tse bontshang mokgwa: jwalo ka; seka, jj.
- Sebedisa dipolelwanabitso, dipolelwanakgethi le dipolelwanahlalosi ho atolosa dipolelo, mohlala moshanyana yane ya tshwereng molamu o mosootho ke lekolwane.

Ho ngola diratswana

- Ngola diratswana tse nang le polelo e ka sehloohong le dipolelo tse tshehetsang ditemeng tsa ditaba tsa nnete tse kgolwehang
- Hlophisa dipolelo ka tatelano e nang le moelelo ho bopa diratswana tse momahaneng tse tsamaelanang le mofuta wa tema
- Sebedisa mantswe a hokelang ho hokahanya dipolelo diratswaneng:
  - hlophisa mehopolo: (*ntlheng) ya pele, ya bobedi, boraro, qetellong,* jj.
  - koketso: *ho feta moo, ntle le moo, ka hodimo ho moo, ho tlatselletsa moo,* jj.
  - ho tshwana: *jwalo feela ka, jwalo feela, ka tsela e le nngwe feela.*
  - ho fapanya: *empa, empa he, leha ho le jwalo, ka tsohong le leng,* jj.
  - sesosa/ sephetho: *hobane, kahoo, ka baka leo,* jj.
  - a supang maemo: *ha, haeba, ebang,* jj.
  - tatelano ya nako: *ho latela, haufi, haufinyane, morao, hamamorao, hamamoraonyana, ka mora, hang, ka mora moo,* jj.
- Sebedisa mantswe a hokelang, le ho phetapheta mantswe, mahlalosonngwe le malatodi ho bopa seratswana se nang le momahano (k.h.r. seratswana se hokahaneng, ka dipolelo tse tshwarahaneng ho hlahisa moelelo)

Melao ya tshebediso ya puo (matshwao a puo le mopeleto)

- Sebedisa ditlhaku tse kgolo, feelwane, ditsejana, dikgutlopedi, ho sehela mela, matshekalle, kgutlwanafeelwane, tlami, le masakana ka tshwanelo.

Mefuta ya ditema - sebopeho le makgetha a puo

Matitjhere a nnetefatse hore baithuti ba ngola mefuta e batsi ya ditema selemong. Ho be le tekatekano pakeng tsa ditema tse telele le tse kgutshwane, ha mmoho le ho ngola ka merero e fapaneng: mohl ho ngola ka kutlwisiso e tebileng bakeng sa ho ithuta ho itseng, ho ngola ka boiqapelo, ngollano pakeng tsa batho le ka mabaka a mosebetsi. Matitjhere a kgethe mofuta wa tema e ngolwang mmoho le sehlooho se loketseng seo ho tla ngolwa ka sona; mohlala, moqoqo wa kgang ka sehlooho “Mehala ya thekeng e se e laola maphelo a rona”.

Dipapetla tse ka tlase di hlalosa mefuta ya ditema eo baithuti ba lokelang ho rutwa ho e ngola Dikereiteng tsa 10-12; ditema tse ding di ka nna tsa kenyeletswa moo h hokehang

Meqoqo le ditema tsa kgokahano tse teleletsana le kgutshwanyane tsa boitemoho ho tsa dithuto tsa akademike le tsa boiqapelo

Mofuta wa tema	Sepheo	Sebopeho sa tema	Makgetha a puo
Raporoto e nehelanang ka tlhahisoleseding (E telele)	Ho hlophisa le ho hlalosa diketsahalo	• Pulo, tlhophiso kakaretso, *Mohl. Serobele ke nonyana e jang peo* • Tlhophiso e nngwe hape (ha e hlokehe hakaalo) mohl. *Ke nonyana e sootho ka mmala, mme e na le maroboko.* • Tlhaloso ya dintlha tse e qatsohisang (mehlala. se aha kutung ya sefate moo ho bolokehileng teng). Makgetha a sona: (mohlala: serobele se setona se setsho molaleng, eka se rwetse kholoro). Dikarolo tsa mmele le mesebetsi ya tsona (Mohlala: e sebedisa dinala tsa yona ho fata moo peo e leng teng). Ditlwaelo, boitshwaro kapa tseo se di etsang (mehlala: se thota dithupa ka molongwana wa sona ho aha sehlaha • Tema e ka nna ya tsamaya mmoho le tema e bohuwang e tshwanetseng, mohl. dayakeramo, difoto	• E ngolwa ka lekgathe lejwale • Qalong ho tsepamiswa hodima makgetha a akaretsang a moloko oo mohl, Dirobele ka kakaretso • Ebe o tloha kakaretsong ho ya tsepamisa hodima se itseng. • Ho ka nna ha sebediswa le tlotlontswe e theknikale mohl. *e na le kholloro molaleng*

Ditshebetso (mohl. ditaelo, ditshupiso, le melao) (Tse kgutshwane)	Ho hlalosa kapa ho ruta ka moo ntho e itseng e etswang ka teng ka ho latela mehato e itseng e lokodisitsweng of sequenced steps	• Sepheo: pehelo ya se lokelang ho fihlellwa mohl. *Mokgwa wa ho etsa leqephe le ka ntle la potefoliyo* • Disebediswa tse hlokehang di lokodiswa ka tatelano, mohl. *leqephe le leholo la pampiri, pente,* jj. • Mehato e lokodisitsweng ya ho fihlella sepheo mohl. *Qala ka ho penta boitshetleho pampiring ka pente e bolou.* • E ka nna ya ba le tema e bohuwang e tsamayang mmoho le yona, mohl. boto ya pale, dayakeramo, jj.	• Ho ngola ka mokgwa wa ho laela mohl. *Pentaboitshetleho ka mmala o bolou …* • Ka tsela ya tatelano e tlwaelehileng mohl. *Pele.., bobedi, ho latele…* • Tshebediso ya dinomoro le dibulete ho bontsha tatelano ya dintho • Ho tsepamisa mohopolo hodima dintlha tsa botho ka kakaretso ho ena le ho thonya motho ka lebitso • Dipolelo tse bontshang sesosa le sephetho
Tlhaloso (mohl. saekele ya bophelo ba serurubele kapa ba seboko) (E kgutshwane)	Hlalosa hore na tshebetso e hlaha jwang, le hona ka lebaka	• Polelo e akaretsang e lelekelang sehlooho mohl. *daenamo ke motjhini o fetolang eneji e fuperweng ke ntho ho ba motlakase.* • Letooto la mehato e utlwahalang e hlalosang hobaneng ntho e itseng e etsahala le hore e etsahala jwang. Mohl. *Ha ase ya daenamo e fetoha e fumana matla a motjhini wa daenamo ……* • E ka tsamaya mmoho le tema e bohuwang, mohl. dayakeramo	• E ngolwa ka lekgathe lejwale • Ho ka sebediswa makopanyi le mantswe a mang a hokelang a supang nako, mohl. *nakong eo, nakong e tlan,* jj. • Ho ka sebediswa makopanyi a bontshang sesosa le mantswe a mang a hokelang ka tsela e utlwahalang, mohl. *ka baka leo, jwale he,hona ho bakwa ke,* jj. • Ho ka sebediswa sebopeho sa boetsuwa
Moqoqo o susumetsang/ wa ho pheha kgang	Ho hlahisa ntlha mme o e tshehetsa; ho leka ho kgodisa mmadi	• Ntlhakemo, mohl. *Mabenkele a kwalwe ka diSontaha.* • Ngangisano e tswetseng pele-hangata ka ho lokodisa dintlha le ho di tshehetsa, mohl. *Motho ka mong o hloka letsatsi la ho phomola. Hona ho bohlokwa haholo ho batho ba sebetsang mabenkeleng hobane…* • Matlafatso - kgutsufatso le pheta ntlha eo o qadileng ka yona hape mohl. *Re bone hore …..ho tle ho ….*	• Lekgathe lejwale • Ho tsepamiswa hodima ba amehang, mohl. *mabenkele, batho* • Mabaka, sesosa/sephetho, makopanyi a latelanang/ mantswe a mang a hokelang mohl. *hona ho bontsha hore, le ha ho le jwalo, hobane, kahoo*

Moqoqo wa ho pheta/ ho hlalosa	Ho hlahisa dintlha ho tswa mahlakoreng a fapaneng	• Ho beha ntlhakemo; ho ka shejwa ntlha eo ho qadilweng ka yona, mohl. *Taba ya hore re apare yunifiromo ya sekolo e bohlokwa haholo. Ho na le dintla tse matla ka mahlakoreng a mabedi …* • Dintlha tse dumellanang le, mmoho le bopaki bo tshehetsang • Dintlha tse kgahlanong le, mmoho le bopaki bo tshehetsang • Qetelo - kgutsufatso le ditshisinyo	• Lekgathe lejwale • Banka karolo mohl. *yuniforomo ya sekolo, baithuti* • Mabaka, sesosa/sephetho, makopanyi a latellanang/ mantswe a mang a hokelang mohl. *kahoo, le ha ho le jwalo,jwale* • Ho tsamaya o tloha boemong bo akaretsang ho ya ho bo tobang
Moqoqo wa ho tebisa maikutlo	Ho arabela ntlha kapa taba e itseng ka puo e tletseng maikutlo	• Mongodi a ka hlahisa maikutlo mabapi le ditoro kapa ditabayabelo tsa hae, mohl. “Mokgwa oo ke hopolang titjhere ya ka ka wona. Kamoo ke bonang bophelo kateng.” • Mona maikutlom le tshekamelo ya motho di bapala karolo ya bohlokwa haholo. • Boholo ba moqoqo ona e ka ba moqoqo o hlalosang	• Maemedi • Tlotlontswe e totobatsang dintlhakemo, maikutlo
Tekolokakaretso (mohl. ya buka kapa ya filimi) (E telele)	Ho kgutsufatsa, ho sekaseka le ho arabela tema ya sengolwa kapa pontsho e itseng	• Maemo: tlhahisoleseding e hlokehang e jwalo ka mongodi, ya tshwantshisitseng, mofuta wa sengolwa • Tlhaloso ya tema: hlalosa makgetha a tema kapa tlhahiso ya yona, jwalo ka baphetwa ba sehlooho, diketsahalo tse ka sehloohong le matshwao a setaele • Kahlolo: ho hlahloba mosebetsi mme o hlahise maikutlo kapa o etse kahlolo	• E ngolwa ka lekgathe lejwale kapa lefetile • Sebedisa mareo a kananelo • ho hlahloba tema mohl. *thabisa, thobang maikutlo, tshehisa, thabisa, tshehisa, bohlokwa, fana ka tlhahisoleseding, e tswile matsoho*
Moqoqo wa Phetelo	Ho thabisa	• Bongodi bo hlahisang baphetwa le tikoloho mohl. *Kgalekgale ho kile ha ba le mosadimoholo e mong ya neng a dula le mora wa hae ya bitswang Thabo. Ba ne ba hlophehile haholo.* • Diketsahalo tse lebisang tlhahisong ya bongodi bona, mohl. *Thabo o ile a sebedisa ha bohlaswa tjhelete yohle eo mmae a ileng a mo neha yona. Mmae o ne a halefile haholo.* • Tharollo le qeto: • *Thabo o ile a kgutla a tshwere letlotlo le leholo haholo mme yaba ba phela hamonate ka mora moo.*	• E ka ngolwa ka motho wa pele kapa wa boraro; E ka ngolwa ka lekgathe lefitile • Diketsahalo di behwa ka tatelano eo di hlahang ka yona • Ho sebediswa mantswe a hokelang a supang nako, mohl. *Hoseng ha tsatsi leo, ha moraonyana, hang feela*, jj. • Ho sebediswa puisano (dayaloko) • Puo e sebediswang e be e nang le tshusumetso ho mmadi, mohl. mahlalosi, makgethi, karaburetso.

Moqoqo wa Tlhaloso	Ho hlalosa ho hong ka tsela e hlakileng	• Ho hlwaya: ho nehelana ka tjhebo e akaretsang ya sehlooho, mohl. *Ho ne ho na le sebata se seholo.* • Tlhaloso: ho hlaloswa makgetha kapa matshwao a sehlooho, mohl. *E ne e na le mmele o moholo o budulehileng; ditsebe di le kgolohadi di ebeselaka sa* ...jj.	• E ka ngolwa ka lekgathe la lejwale kapa lefitile • E bopa setshwantsho sa monahano ka mantswe • Ho sebediswa makgethi, mahlalosi • Ho sebediswa puo ya bonono, mohl. tshwantshiso, papiso, mothofatso, poeletsamodumo

Ditema tsa kgokahano tse teleletsana le tse kgutshwanenyane (Tsa ngollano pakeng tsa batho)

Mofuta wa tema	sepheo	sebopeho sa tema	makgetha a puo
Bukatsatsi/ jenale (E kgutshwane)	Ho rekota le ho nahana ka boitemohelo ba hae tsatsi le leng le le leng	• Hangata e ngolwa bukeng e ikgethileng (bukatsatsi kapa jenale) • Diketsahalo di ngolwa kgafetsa (mohl. tsatsi le leng le le leng kapa beke e nngwe le e nngwe) • Ho ngolwe mohla diketsahalo di etsahalang • E ba ka sebopeho sa phetelo ya se etsahalang ho motho (sheba ka tlase mona)	• Hangata e ngolwa ka lekgathe lefitile • Setaele ke seo e seng sa semmuso • Mongodi o a ingolla
E-meile (E kgutshwane)	Ho tsebisa le ho boloka dikamano	• Aterese ya moamohedi - eo hangata e leng lebitso la moamohedi le sevara, mmoho le lebitso la naha eo sevara e leng teng. Mohlala, mathibl(lebitso)@yahoo. (sevara) uk (naha). • CC: bana ke baamohedi bao e-meile eo baamohedi ba e romellwang le bona. Subject: Ena ke kgutsufatso ya diteng tsa e-meile. • Melaetsa • Lebitso la moromedi. • EH: Aterese ya moromedi e hlahella ka boyona ha e-meile e fihla. Moromedi a ka kgetha ho kenya dintlha tse ding qetellong. Sena se bitswa sikinetjhara.	Ekaka ke kgokahano ka ka mokgwa wa dipuisano
Lengolo la setswalle (Tema e telele)	Ho tsebisa le ho matlafatsa dikamano	• Aterese, mohla le tumediso • Sebopeho sa molaetsa se tla fapana ho latela sepheo (mohl. ho tsebiswa ditaba tsa morao tjena, takaletso tsa mahlohonolo, kutlwelo bohloko) • Ho ka sebediswa mofuta wa tema wa phetelo (sheba tlase mona) • Mokwallo (qetelo), sikenetjhara	• Hangata setaele ke seo e seng sa semmuso, empa e ka fapana, mohl. lengolo la kutlwelobohloko le tla sebedisa haholo puo ya semmuso • Makgetha a puo a tla fapana ho ya ka sepheo sa molaetsa

Phetelo e etswang ke wena (motho) (E telele)	O pheta ka tseo o ileng wa itemohela tsona bophelong ba hao	• Ho lelekela: hlahisa tikoloho kapa maemo a diketsahalo, mohl. *E ne e le nakong eo dikolo di kwetsweng ka yona* • Phetelo ya diketsahalo tse neng di etsahale, hangata ka tlhahlamano ya tsona, mohl. *Ke ile ka ya habo Tumelo ... yaba ...* • Ho ka ba le dintlha tse eketsang ketsahalo ka nngwe, mohl. *O ne a maketse ha a mpona.* • Qetelo-polelo e kwalang e ka nnang ya kenyelletsa ho bua haletsana, mohl. *Eka nka be ke na le nako ya ho ba le Tumelo haleletsana. Re ne re thabelane.*	• Hangta e ngolwa ka lekgathe lefitile • E phetwa ka motho wa pele kapa wa boraro • Ho sebediswa mantswe a hokelang a supang nako, mohl. *pele, ha latela, ebe ho tla, ka mora moo*, *pejana ho mooo, ha hoo ho ntse ho etsahala* • Hangata e tsepamisa ho motho ya nkang karolo kapa sehlopha se nkang karolo • Setaele e ka ba seo e seng sa semmuso
Memo (le karabelo ya yona) (E kgutshwane)	Ho memela motho ketsahalong e itseng, kapa ho mo kopa ho etsa ho hong (mme ebe o tla amohela kapa a hane)	• E ka nka sebopeho sa lengolo la setswalle kapa ya sebedisa karete. E kenyelletsa: • Mofuta wa ketsahalo • Sebaka moo e tla etsahala teng • Letsatsi le nako • E ka nna ya hlahisa mokgwa wa ho apara • Lebitso la ya mengwang • E ka kenyelletsa taelo ya hore ho arabelwe memo • E ka ba le moralo o motle, o tshwantshisitsweng • Karabelo e ka ba ka sebopeho sa sephephetjhana kapa lengolo	• Setaele e ka ba sa semmuso kapa seo e seng sa semmuso • E ngolwa ka bokgutshwanyane, ho tobilwe taba • E sebedisa dipolelwana tse tlwaelehileng puong, mohl. *Ke thabo ho nna ho o memela ...* • Karabelo ke e bontshang tlhompho le boikokobetso, mohl. *Ke leboha ho menahane ha o mmemme, empa ka bomadimabe ha ke no kgona ho ba teng ka lebaka la ...*
Nalane ya bophelo ba mofu (Obitjhuwari) (E telele)	Bakeng sa sehopotso le le ho tsebisa batho ba bang ka lefu la motho ya itseng	• Lebitso ka botlalo; letsatsi la tswalo, mofu o ne a dula kae ha a tla hlokahala; letsatsi la hae la tswalo; sebaka moo a hlahetseng teng; bao a ba siyang ka morao (molekane, bana) le mabitso a bona; nako, mohla, sebaka moo lefu le tla tshwarelwa • Tse ding tsa tse latelang di ka kenyelletswa: Sesosa sa lefu; dintlha tse ding tsa bophelo ba mofu; seboko le dintlha tse ding tse mo rorisang	• Setaele ke sa semmuso • Ho ka sebediswa pebofatso, mohl. *o robetse ho ene le hore o shwele* • Hangata e kgutshwane • Ho sebediswa ditlwaelo tsa puo.

Dayaloko (E telele)	Ke rekoto ya di- phapanyetsano jwalo ka ha di ntse di etsahala, hantle ho latela maikutlo a sebui	• Ha o ngola dayaloko; nngola mabitso a dibapadi ka lehlakoreng le letshadi la leqephe o ssebedisa kgutlwana kamora lebitso la sebui se buang o ssebedisa mola o motjha ho bontsha sebui se setjha o kkeletso ho baphetwa (kapa babadi) hore na ba bue jwang kapa ho etsa ketso jwang e lokela ho kenngwa ka masakaneng pele mantswe a buuwa; o etsa moralonyana pele o qala ho ngola	• Ha dayaloko e kenyeletsa maloko a lelapa kapa metswalle ho sebediswa (setaele se lokolohileng). Ho sebediswa difomula tse tsebahalang bakeng sa dikopo, dipotso, ditaelo, ditshisinyo le dikamohelo. • Ha puisano e kenyeletsa batho ba sa tsejweng setaele sa ho buisana se a sebediswa, ho kenngwa mekgwa ya boikokobetso ka hara fomula e tsejwang e sebediswang bakeng sa dikopo, dipotso, ditaelo, ditshisinyo le dikamohelo
Inthaviu (E kgutshwane)	Motho ya le mong kapa ba babedi ba botsa, buisana le ho lekanyetsa motho e mong	• Sebui se seng se phepetsa se seng ka ho botsa dipotso. Sepheto ka nako tsohle ke seo motho ya botsang dipotso a hlileng a batla ho se bona ka ya botswang dipotso khr. Makgabane a bona, ditalente, mefokolo, jj. • Jwalo feela ka dayalokong; o ngola mabitso a dibui ka lehlakoreng le letshehadi la leqephe o sebedisa kgutlwana ka mora lebitso la mophetwa ya buang o Ngola sebui se setjha se tla bua moleng o motjha	E ngolwa ka lekgathe lejwale
Puo (Tema e telele)	Ho fana ka lesedi, ho ruta, ho kgakolla le ho thabisa setjhaba	• Nahana mme o qale ka setaele seo o tla se sebedisa, neng, kae, hobaneng (lebaka), mang (mmadi) le eng • Pulo e lokela ho hohela le ho tsosa tjantjello • Hodisa dintlha ka bokgeleke mme o qobe ho sebedisa mantswe le dipolelo tse tapileng, tse jwalo ka le a bona he jwale, e sa le neng, jj. • Sebedisa dipolelo tse kgutshwane tse nang le mehopolo e bonolo, o qotsa mehlala e tlwaelehileng • Seholla o ntse o fana ka ditlhahiso tse utlwahalang • Qetelo e bohlokwa haholo, mme ha se kgutsufatso ya se seng se ngotswe	Sebedisa dipolelo tse kgutshwane tse nang le mehopolo e bonolo, o qotsa mehlala e tlwaelehileng

Ditema tsa kgokahano (Tsa kgwebo)

Mofuta wa tema	Sepheo	Sebopeho sa tema	Makgetha a puo
Lengolo la kgwebo (Tema e telele)	A fapane: mohl. ho kopa mosebetsi kapa thuso ya ditjhelete tsa ho ithutaho tletleba, kopa ho hong, jj..	• Aterese ya mongodi, mohla, aterese ya ya ngollwang, tumediso • O ka ba le sehlooho • Sebopeho sa molaetsa se tla fapana ho ya ka sepheo sa ho ngola, mohl. lengolo le yang ho mohlophisi • Qetelo, sikenetjhara	• Hangata setaele ke sa semmuso • Ho sebediswa ditlwaelo tsa puo, mohl. *Monghadi/ Mofumahadi, jj*. • Le ba lekgutshwane mme le toba taba
Tokomane ya boitsebiso le diphihlello (Tema e telele)	E nehelana ka kgutsufatso ya bophelo ba motho le diphihlello tsa hae thutong	• Tlhahisoleseding ka motho: lebitso, letsatsi la tswalo, botjhaba, dinomoro tsa boitsebiso, aterese, jj. • Mangolo a thuto, mohl. diKereitetseo a di fetileng, • Boitemohelo ba mosebetsi (ha bo le teng) • Tseo a di ratang le ho ithabisa ka tsona • Batho ba ka botswang ka yena • Tsela eo e radilweng ka yona e bohlokwa	• E kgutshwane e se fete maqephe a 2 • Ho be le dihlooho le dibulete • Setaele ke sa semmuso, se toba taba ka ho otloloha
Ho tlatsa diforomo (Tse kgutshwane)	Di fapane, mohl. ho etsa kopo ya mosebetsi, kopa bodulo yunivesithing	Di a fapana ho ya ka sepheo	Motho ya tlatsang foromo a etse ka bokgutshwane, di a toba, setaele sa semmuso, di makgethe (mongolo o balehe)
Lenanetsamaiso le Metsotso (Tse telele)	Le nehelana ka sebopeho sa kopano	• Lebitso la mokgatlo • Letsatsi, nako le sebaka moo kopano e tshwerweng • Kamohelo le ho hlokomedisa ba siyo • Ditaba tse tswang metsotsong e fetileng • Dintlha tse ntjha tse tshotlwang • Tlhakantsuke	• Hangata dintlha di nomorilwe • Puo ke e kgutshwane-ho ka sebediswa sebopeho sa dinoutsho • Ho sebediswa mantswe a bontshang ketso, mohl. *amohela, buisana ka, etsa tsebiso* • Dintlha di nomorilwe • Puo ke ya semmuso • Ditlwaelo tse itseng tsa puo mohl. *Ditaba tse tswang metsotsong; tlhakantsuke*
	Ho nehelana ka rekoto ya kopano	• Lebitso la mokgatlo • Mohla, nako le sebaka moo kopano e tshwaretsweng teng • Lenane la batho ba teng le ba kopang tshwarelo ho ba siyo • Metsotso e tswang kopanong e fetileng e a amohelwa (e ka nna ya lokilokiswa) • Ho rekotwa dipuisano, diqeto/ se entsweng le motho ya jereng boikarabelo • Nako eo kopano e phethetsweng ka yona	• Puo e kgutshwane • Puo ya semmuso • Dintlha di nomorilwe • Ho ka sebediswa dihlooho le dibulete • Ditlwaelo tse itseng tsa puo • mohl. *Tse tswang metsotsong; tlhakantsuke*

Pampitshana ya tlhahiso leseding/ Flayara (E kgutshwane)	Ho susumetsa motho e mong ho reka ho hong kapa ho sebedisa ho hong	• E nnyane ka boholo, mohl. pampiri ya boholo ba A5 • Dihlooho di hohela mahlo hanghang, lepetjo kapa letshwao • Tlhaloso e kgutshwane ya sehlahiswa • Lenane la melemo e fumanwang • Moo tlhahisoleseding e ka fumanwang teng: mohl. websaete • E ka ba le dielemente tse bohuwang, tsa moralo	• E bua le mmadi ka ho otloloha • Puo ke e kgutshwane • Puo e sebediswa ho susumetsa mmadi, mohl. mahlalosi, makgethi, puo ya bonono e kang poeletsamodumo, papiso
Papatso (E kgutshwane)	Ho susumetsa motho ho bala ho hong kapa ho sebedisa tshebetso e itseng	• E ka nka dibopeho tse fapaneng • Ho sebediswa mapetjo le dilogo • Hangata e ba le sebopeho se takilweng kapa se tshwantshisitsweng • Ho sebediswa mawa a ho bapatsa • Sebedisa dielemente tsa sebopeho ho etsa hore papatso e hohele mme e dule e hopolwa	Ho sebediswa puo ya bonono le ya bothothokisi ho hlahisa tshusumetso le ho etsa hore puo e hopolehe, mohl. tshwantshiso, papiso, poeletsomodumo, phetapheto, morethetho, raeme
E-meile (E kgutshwane)	Sheba phetelo e etswang ke wena (motho)	Sheba phetelo e etswang ke wena (motho)	Sheba phetelo e etswang ke wena (motho)

Ditema tsa kgokahano (tse fanang ka tlhahisoleseding)

Mofuta wa tema	Sepheo	Sebopeho sa tema	Makgetha a puo
Atikele ya koranta (E telele)	Ho fana ka lesedi, ho ruta, ho kgakolla le ho thabisa setjhaba	• Hlahisa dintlha ka bokgutshwane, empa ka nepahalo • Haba ho fetisa molaetsa le bohlokwa ba wona, o sa lahle mmadi morao • Kgutsufatsa ka nepo, o sa nyotobetse nnete • Fana ka sehlooho se setle, se hohelang, o be o eketsa ka sehloohwana se hlakileng • Qala ka dintlha tsa bohlokwa haholo, tse amang mantswe: mang, eng, jwang, neng, kae, hobaneng le ho fihla boemong bofe.	• Puo e tobang e hlakileng • Ho ngolwa ka motho wa boraro • Ho sebediswa makgathe, ho tswa feela hore ho tsepangwe kae le hore mmadi o rata lefe • E lokela ho kenyeletsa diqotso, ditshwaelo, maikutlo, ditatemente le seo batho ba se lemohang dintho kapa ditsebi tsa sehlooho seo

Atikele ya makasine (E telele)	Ho fana ka lesedi, ho ruta, ho kgakolla le ho thabisa setjhaba	• Sehlooho e be se hohelang, se thahasellisang • Setaele e be se sebedisang puo ya mmui, a bua le mmadi ka ho otloloha • Setaele e ka ba se hlalosang le sa puo ya bonono, se phepetsang maikutlo a babadi • Atikeleng ho kenyelletswe mabitso, dibaka, dinako, maemo le dintlha dife feela tse ka hlokehang ho nehelanwa ka tsona • Atikele e tsose le ho tshwarella thahasello ya mmadi ho bala atikele ho fihla qetellong	• Diqotso ho tswa bathing; puo ya mmui • Diratswan tse teleletsana • Mongolo o hlalosang • Ho ka sebediswa motswako wa puo ya semmuso le e seng ya semmuso ho kenyeleditswe puo ya ka mehla le dipuwana • Dipotso tse sa hlokeng karabo • Mantswe a nang le maikutlo • Tshebediso ya karaburetso le tlhaloso
Ho fana ka ditshupiso (Tse kgutshwane)	Ho bolella motho e mong ho ya sebakeng se itseng	• Sebedisa tatelano e nepahetseng • Lebisa ka tshupiso e tsepameng • Fana ka bohole bo lekantsweng • Fana ka tlhahisoleseding mabapi le mekolokotwane tseleng	• Sebedisa mokgwa wa ho fana ka ditaelo haholo • Sebedisa dipolelo tse tobang tse hlakileng

Bolelele ba ditema tse ngotsweng tse hlahiswang

	Dikereite	Palo ya mantswe
Meqoqo: phetelo, kgang, o sa tshehetseng lehlakore, o hlalosang, o tebisang maikutlo	10	150-200
	11	200-250
	12	250-300
Ditema tsa kgokahano tse telele: Lengolo la setlwaedi/ la semmuso (a kopo / tletlebo / la kopo ya mosebetsi / la kgwebo/ la teboho/ takaletso tsa mahlohonolo/ kutlwelobohloko) /mangolo a semmuso le ao e seng a semmuso a yang bophatlalatsing ba ditaba / tokomane ya boitsebiso le diphihlello le lengolo la tlhaloso/ nalane ya bophelo ba mofu/ lenanetsamaiso le metsotso ya kopano /tlaleho (raporoto / tekolokakaretso ya buka kapa filimi/ atikele ya koranta/ atikele ya makasine / puo / puisano (dayaloko) / puisano e ngotsweng	10-12	120 -150 (dikahare feela)
Ditema tsa kgokahano tse kgutshwane: Dipapatso/ Ho ngola dayaring/ Posekarete/ Dikarete tsa memo/ ho tlatsa diforomo/ Ditaelo/ nalane ya bophelo ba mofu/ Ditshupiso/ Pampitshana ya tlhahisoleseding (Sephephetjhana) / Phousetara	10-12	mantswe a 80-100

3.4 DIBOPEHO TSA PUO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO - LENANE LEO DI LOKODISITSWENG HO LONA

Dibopeho tsa puo tse latelang di tla rutwa ha ho ntse ho rutwa ho bala le ho ngola, di rutwe hape e le karolo ya lenaneo la thutapuo le balletsweng. Tse ding tsa dibopeho le melao ya tshebediso ya puo di tla be di se di entswe dikereiteng tse tlase, empa ho tla nne ho hlokehe hore di boeletswe. Dibopeho tse ding tsa puo di qala ho rutwa Mokgahlelong o Phahameng.

DIBOPEHO TSA PUO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO
Kgodiso ya tlotlontswe le tshebediso ya puo
Mahlalosonngwe (disinonome), malatodi (diantonime), diparonime, dipolisime, didumatshwano le mepeletotshwano, lentswe le le leng bakeng sa polelwana (tlotlontswe), dikapuo (papiso, tshwantshiso, mothofatso, tatolano, seemela, leetsisa, pheteletso, phoqo, tomatso, sehlohlolo, mothipoloho, aptronime/ thehello/ phetolabitso, apostrofi, anastrofi, khakhafoni, poeletsamodumo – poeletsadumanosi, poeletsadumammoho, alithereshene, mabitsohokwa, lebotsi, lehlaso, meelelomengata, lekgohledi, kganyetsano, komelo, lefosisanako, leetsisa, lepata, seemela, phoqo, pebofatso/ pebolo, tarakanyo, thehello); Maele, dikapolelo (dika, dikamaele, maelana); Mantswe a adinngweng, a maswetso, a matjha (neologism), mmoho le tlhaho ya mantswe (etimoloji) Dikarolo tsa mantswe: dihlongwapele, metso le dihlongwanthao

Dibopeho tsa polelo melao ya tshebediso ya puo	**Mefuta**
Dikarolo tsa mantswe	Dihlongwapele, metso le dihlongwanthao
Mabitso	mabitsokgopolo (mehlala. boikokobetso, botswa, bohale, dikgopolo, bohlale, bokgopo, jj) mabitsohohle (mehala: setulo, lekotikoti, monna, mosadi, tafole, sekolo, jj) mabitsomararane (mehlala: modulasetulo, mahanahojwetswa; ntlwanatshwana, jj) mabitsokgoboka (mehlala: mohlape; phutheho; sehlopha; sekgakgatha, jj) mabitsobitso (mehlala: Palesa; Dafita; Pitoria: Maseru; sekolo sa poraemari sa Lereko; Bebele, jj) mabitso a nkang sehlongwapele – ho: (mehlala (ho tsamaya; ho ja; ho nwa; ho tsuba; ho lla, jj.) mabitso a bopilweng ka dikarolo tse ding tsa puo: (mehlala: sejo, sebini, seritsa, jj)
Maemedi	Mmui: Nna (bonngwe), Rona (Bongata) Mmuiswa: Wena (bonngwe) Lona (bongata) Mmuuwa: yena (bonngwe) bona (bongata) Maemedi oohle ho ya ka dihlopha tsa mabitso, Mehlala ke e latelang bonngweng le bongateng (yena/ bona) motho, batho, leshodu, mashodu, sefate, difate, nku, dinku, jj. Tadima dihlopha tsohle tsa mabitso) **Tshebediso**: Moetsi polelong > <u>Yena</u> o kapa patsi (Moroesi) <u>Bona</u> ba tsamaile maobane (bashemane) Moetsuwa polelong > Yena o jelwe tjhelete e ngata Tsona di hangwa ke bashanyana (dikgomo) le ka sebetsa jwalo ka dikarolo tse ding tsa puo Mohlala: Ntlo ya <u>bona</u> e tjhele (jwalo ka lerui)

Dikgethi	Lekgethi: (mohlala: -sweu > Monyaduwa o apere mose **o mosweu** kajeno). (mohlala: -raro > Maeba **a mararo** a fofetse hole). (mohlala: -holo > Lesaka l**e leholo** le ahwa ke mora wa morena). leamanyi: (mohlala: - reka > Banna **ba rekang** haufi mona ba se ba tsamaile) (mohlala: -kgopo > Modula o tsamaile ka tsela **e kgopo** ho ya Matwabeng) leakaretsi: (mohlala: - ohle > Setjhaba **sohle** se dumellana le morena) lesupi: (mohlala: -ena > Sekolo **sena** se a hola) lekgetholli: (mohlala: -sele > Monna **osele** o fihlile mona lapeng a o batla) (mohlala: -efe > Ke sekolo **sefe** se hlotseng tlhodisanong eo?) lerui: (mohlala: -sekolo > Bana **ba sekolo** ba se ba tsamaile)
Mahlalosi	Lehlalosi la nako: (mohlala: kajeno > Sello o tsamaya kajeno) Lehlalosi la sebaka / tao (mohlala: Thabo o ya sekolong) Lehlalosi la mokgwa (mohl. O bua hampe ha o tjho jwalo; Moroesi o sebetsa ka mokgwa)
Maetsi, makgathe le dikao	**Leetsi** (mehlala: Molelekeng o ja bohobe; Maetsi a letso/ maetsi matswa (mehlala: leetsane > thusa (-ana) > Puleng o thusana le Dieketseng mosebetsing wa bona. leetsolli > tlama (-olla, -ll-) > Ntate o tlamolla ntja) leetsaki > ngola (-aka) > Bashemane ba ngolaka mabota a sekolo leetsisi > sheba (-isa) > Dineo o shebisa Molefi nonyana sefateng. leetsetsi > beha (-ela) > Ntate o behela Maki tjhelete leetsehi > rata (-eha) > Mosidi o a rateha **leetsileba/ leba** • lebatlhalosi (mohlala: Molefi o moholo; Sekolo se hole) • lebalelekanyi/ lebatshwano (mohlala: Kgoboso ke motho; Pule ke morena) • lebakamano (mehlala: Mme o na le tjhelete e ngata; kgomo e na le namane) **Makgathe a leetsi** lekgathe lejwale (mehlala: Pule o a tsamaya; Moroesi o hlatswa dijana) lejwaleletswelli (Pule o ntse a tsamaya; Moroesi o sa ntse a hlatswa dijana/ o sa hlatswa dijana/ o ntse a hlatswa dijana) lephethi (mehlala: Pule o tsamaile; Moroesi o hlatswitse dijana) lefetile (mehlala: Pule o ile a tsamaya/ Pule a tsamaya/ letlang (mehlala: Pule o tla ngola lengolo leo; Mmabotswa o tla ya lebenkeleng) letlangletswelli (Mehlala: Nthati o tla be a ntse a ngola; Motshedisi o tla be a ntse a hlatswa dijana) sebopeho sa tatolo (Mehlala: Pule ha a tsamaya; Moroesi ha a hlatswa dijana) **maetsi le mathusi** (mehlala: (hle) > Dieketseng a hle a fihle hoseng. (tshwana) Ke tshwana ke mmone (tswa) Ke sa tswa fihla mona lapeng. **boiketsi** - lebopi -i: **(**Mehlala: kama > Ngwanana enwa o ikama hantle); (shwa > Monna o ile a itjhwesa ha a bona mapolesa)
Dikao	sekaopeho > (mohlala: Rapolasi o hela koro; Bashemane ba bala buka.) sekaohore > (mehlala: Ke dumela hore Modimo o a phela; O sebetsa ka thata hore a atlehe sekolong) sekaokgoneho > (mehlala: O ka fihla materiki ha o ka sebetsa ka thata; Pirates e ka hlola Chiefs) sekaoho > (mehlala: ho ja haholo ha ho a loka; Ho tsamaya ho naka di maripa; Ho sa tsebe ke lebote)

Makopanyi le mantswe a hokelang **(diratswana)**	Tatelano e tlwaelehileng**: (wa) pele, bobedi, boraro, pele ho,** ka morao ho, nakong eo, hamamoraonyana, qetellong, ha latela, moraonyana tjena, , recently, nakong e fetileng, ka morao ho moo Tlhaloso/sesosa le sephetho**:** ka baka leo, sephetho/ ditlamorao ya ba, hobane, ka lebaka la hobane, ho tloha moo, kahoo, ho a utlwahala hore .., ho tloha moo ... Tatelano tshebetsong: mohatong wa pele, wa bobedi, swa boraro ... Ho bapisa – ho batla ho tshwana le ho fapana ha ntho: tshwana, fapane, nnyane ho, kgolo ho, le ha ho le jwalo, empa Tatelano e bontshang bohlokwa ba ntho: ka mehla, qetellong Tlhahlamano ya ho dula ha ntho sebakeng**:** hodima, ka tlasa, ka tsohong le letona, ka tsohong le letshehadi, jj. Kakaretso: ka kakaretso, ha ke qetella/ pheletsong Seratswana se kgethang**:** ka mohopolo wa ka, tumelo ya ka, monahano, kutlwisiso, ke nahana/ hopola hore, ke nka hore, ke dumela, ho fihla ho nna hore, ke kgetha ho/ ke rata/ ha ke rate/ tshepa hore/ ke ikutlwa hore Seratswana se hlophisang**:** ke ya mofuta wa, e ka arolwa ka, e wela tlasa, e hokelwa mmoho le, ke karolo ya, e kgohlela hantle ho, e kgobokanngwa le, e amana le, e tsamaya mmoho le Seratswana se hlalosang: ka hodimo ho, ka tlasa, ka thoko ho, pela, leboya/ botjhabela/ bophirima/ borwa, boholo, mmala, sebopeho, sepheo, bolelele, bophara, boima, lebelo, e tshwana le, eka ke Seratswana se lekolang/ hlahlobang**:** ntle/-mpe, nepahetse/ fosahetse, itshwere hantle/ itshwere hampe, nepile/ fositse, bohlokwa/ ha e bohlokwa, sisinya/ hlahisa hore, kgothalletsa, eletsa, pheha kgang Seratswana se hlalosang: e hlaloswa ka hore, ke ya mofuta (o itseng) Seratswana se qetellang: ho phethela, ho akaretsa, ka kakaretso, ka bokgutshwanyane, jwalo ka ha o bona
Dipolelo le dipolelwana	polelonolo (mehlala: Bashemane ba ja nama; Pule o ngola lengolo; Ke ya sekolong) polelokopane/ polelotswako: na le dipolelwanakutu tse pedi. (Mehlala: Ke a ngola ebile ke mametse mametse mmino; Moroesi o hlatswa dijana ha Pule yena a di phumula) polelotswako (e na le dipolelwanakutu tse fetang tse pedi kapa ho feta) polelomararane (polelwanakutu le dipolelwana tse ding) Mehlala: O tsamaile ha letsatsi le dikela; Eitse ha pula e sa, mme a aneha dikobo; Mamotsamai o bolaile e mo hlodiyang bosiu **dipolelwana** • Polelwanakutu > O tsamaile. • polelwanabitso > e mo hlodiyang bosiu • polelwanakgethi > Ngwanana <u>ya mathang</u> le masiu o tshwerwe • polelwanatlhalosi: o ya nako > ha letsatsi le dikela o ya sebaka > moo ba rapellang teng o ya mokgwa >.hoo a fophang madi mahokedi : • Lehokamoetsi > Mohlala: Disebo **<u>o</u>** fiela lebala • Lehokamoetsuwa > Lebala **<u>le</u>** fielwa ke Disebo Sebopeho sa potso: Mehlala: Na Moroesi o hlatswa dijana?
Puo ya mmui le puopehelo	Mehlala: Puo ya mmui: “Ke tla tsamaya hosane ho ya Maokeng”, ho realo Nthabiseng Puopehelo: Nthabiseng o re o tla tsamaya hosane ho ya Maokeng.

Sebopeho sa boetsi le boetsuwa	Mehlala: Boetsi: Disebo **o** fiela lebala Boetsuwa: Lebala **le** fielwa ke Disebo
Malahlelwa le maetsisa-modumo	**Malahlelwa**: mehlala • Itjhu!: Itjhu! lemati la tla la mpitla habohloko. • Kgele! Kgele! o ngwana e mobe hakaakang. • Joo! : Joo! ka tla ka le bona nna nthwana batho. **Maetsisamodumo** • fi: Ha re feela fi ka mahlong ho nna. • pote: Tweba ya re pote ka lebota. • phuu: Ho ne ho nkga hore phuu ka tlong.
Matshwao a puo	Kgutlo (.) > Dimakatso o tsamaya ka pele. Feelwana (,) > Ha a se a fihlile moo, a re letsetse. Tlami (-) > Mofeta-ka-tsela o inketse yona ntja eo. Makalo (!) > Kgele! A tla a mphoqa enwa ngwana. Kgutlwana (:) > Moeketsi o rekile tse latelang: dikgomo, dinku le dipere. Kgutlwanafeelwane (;) > Sepheo sa titjhere se totobetse; o batla bana ba hae ba tsebe ho ngola. maqotsi/ditsejana/diabulwa diakwalwa > Dineo a re “Ke tla o ruta Masakana ( ) > Sello a bua le bona (Puleng le Dineo) ka boitshwaro ba bona.

Temoho ya tshebediso ya puo e hlokolosi
Ntlha le mohopolo
moelelo o otlolohileng le moelelo o patehileng/akantsweng
Moelelo wa sethato le moelelo o ritsitseng
Boitshetleho ba ditema le mongodi maemong a tsa phedisano le a tsa Mipolotiki
Tshusumetso e hlahiswang moelelong ke kgetho le tlohelo ya dintlha tse itseng
Kamano dipakeng tsa puo le matla
Puo e fehlang maikutlo le e hlohleletsang, puo e leeme, e nang tshekamelo, puo e kgethollang, e tadimang ditaba ka lehlakore le le leng, ho fapafapana ha tshebediso ya puo (jwalo ka puo ya tikoloho e itseng, puo ya sehlotshwana, jj), dikakanyo, dikgopolotaba, dintlha tse tshehetsang, mabaka a ho kenyeletsa kapa ho tlohela tlhahisoleseding.

3.5. MERALO YA HO RUTA

Tokomane ena e sisinya hore saekelele ya ho ruta e kenyeletse yuniti e le nngwe kapa ho feta tse shebanang le bokgoni ka bong: ho mamela, ho bua, ho bala, ho boha, ho ngola, ho nehelana le puo. Saekele ka nngwe e tla fa baithuti mosebetsi ya ho ithuta, ho bala kapa ho boha lethathama la ditema tsa molomo, tse ngolwang le tse bohwang. Saekeleng ka nngwe mesebetsi e tla hulela kutlwisiso ya baithuti tshebedisong e ntle ya thutapuo le dibopeho tsa dingolwa. Nakong e fetang selemo, bonyane disaekele tse 18 tsa tsena di tla ama dintlha tsohle tsa kharikhulamo dibekeng tse 36. Tlatseletsong, kgato ya boima dikarolong tsohle e tla phahama kotara ka kotara le selemo le selemo ho fihlela, ka nqane ho dilemo tse tharo, baithuti ba tla be ba loketse ho ngola ditlhahlobo tsa makgaolakgang tsa Kereite ya 12. Ho tswella ho ya pele e ba karolo ya ho hlophisa ya mananeo a ho ithuta. Sebopeho sena se fa baithuti le matitjhere monyetla wa ho ho bopa kutlwisiso, ho bokella tlotlontswe, le ho tlwaela dibopeho tsa puo dibekeng tse pedi pele ba fetela ho ya bokgoning bo bong. Ka yona nako eo tlotlontswe e tla ba neha dintho tse fapaneng mme e ka pongwa le ho lokiswa ho latela thahasello ya sehlopha. Mohlala, “Bolo” e ne e le sehlooho sa ho ruta se tlwaelehileng nakong ya Mohope wa Lefatshe, empa e ka latelwa ke saekele ya manyalo a setso kapa ditlwaelo tse ntle tsa tikoloho.

Ho ruta puo ka tsela e momahaneng: saekele ya ho ruta

Hantlentle momahano e tlisa fapafapana: ho fapana ha dibopeho, mesebetsi, ditema le meokotaba. Ha ho ralwa saekele e momahaneng ya beke tse pedi, titjhere a ka kgobokanya mesebetsi mabapi le sehlooho mohl. Lefatshe la mesebetsi, e le taba mohl. ho fetoha ha tlelaemete, sengolwa se kgethetsweng ho balwa, bokgoni ho tswa kharikhulamong, mohl. ngangisano, ho ngola ka tsela ya kgang, sebopeho sa kgang, kapa tema kapa sehlotshwana sa ditema ho tswa “Ditema tse sebedisitsweng bakeng sa ho ruta bokgoni ba puo ka momahano.” Tatelano ya dithuto saekeleng ya dibeke tse pedi e ka etswa ka tsela efe kapa efe, mohl. saekele e ka qala ka ho bala, e fetele ho ya dipuisanong (ho bua) ho latele ho ngola. Ho ka sebediswa tema e tswang dingolweng tse kgethetsweng ho bala (ha ho kgoneha) kapa tema e nngwe e ka sebediswa bakeng sa mesebetsi e hlahellang tlase mona

Matitjhere a lokela ho kgetha ditema tsa dingolwa tse tla balwa bakeng sa ho ithuta dingolwa. E ka nna ya eba sehlotshwana sa dithothokiso, padi, palo e itseng ya dipalekgutshwe, tshwantshiso kapa filimi (tadima “Ditema tse sebedisitsweng bakeng sa ho ruta bokgoni ba puo k tsela e momahaneng.”) Tsena di hlahella ho Ho bala le ho boha Moralong wa ho Ruta, di hlaha e le ditema tsa dingolwa **ya pele-leshome le metso e robedi.** Titjhere e ka kgetha ho ruta ditema tsena ka tatelano efe kapa efe feela, kapa a fapanya dithothokiso le dipalekgutshwe. Ha titjhere a kgetha tema e telele e tswellang jwalo ka padi, terama kapa filimi, ho sisingwa hore a e rute a sa kgaotse hore baithuti ba se ke ba lebala dintlha tsa moralo le baphetwa. Ha padi, terama kapa filimi e kgethwa, titjhere o tla hloka ho arola tema dikotwana tse ngata hobane ho na le nako e lekaneng ka hara Moralo wa ho ruta, mohl. diyuniti tse 10 ha e le hore ho tla ithutwa dikotareng tse pedi tsa pele tsa Kereite ya 10. Diyuniti tsena e ka nna ya eba dikgaolo tse 10, dikarolo tse 10 tsa terama kapa dipono tse 10 tsa filimi tse sebedisang mawa a tebileng a ho bala bakeng sa ho utolla moelelo le sephetho. Dikarolo tsa tlatseletso tsa mosebetsi di tla balwa e le mosebetsi wa lapeng kapa karolo e ekeditsweng ya lenaneo la ho bala.

Kharikhulamo ena e fana ka thutapuo e otlolohileng. Hantlentle puo e tla nka bonyane hora beke tse ding le tse ding tse pedi; halofo ya tsona di tla rutwa maemong a ha ho rutwa bokgoni ba ho ngola le ba ho bala mme halofo e nngwe ya thutapuo e tla rutwa ka ho otloloha. Tlatseletsong ya ho ruta thutapuo e radilweng ho tla ba le ho ruta ka tsela ya ho rarolla ditshita tsa ho ithuta kapa poeletso ya thutapuo e tswang diphosong tse ngotsweng ke baithuti.

Ho fetolela Moralo wa ho ruta ho ba mesebetsi ya ho ruta le ho ithuta

Mohlala o itshetlehileng hodima Moralo wa ho Ruta wa Kereite ya 10, Kotara ya 1, Dibeke tsa 5 le 6 (dithuto tse 11 tsa metsotso e 50) = dihora tse 9 tsa ho ruta.

Dibeke	Ho mamela le ho bua hora e 1	Ho bala le ho boha dihora tse 4	Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3	Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1 (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
5 le 6	Ho hlahisa maikutlo. Ka dihlopha baithuti ka bonngwe ba fana ka maikutlo ka setshwantsho kapa foto e nang le dikahare tse sa tlwaelehang mohl. *setshwantsho sa feshene se nang le mongolo o mona o bitswang thathuu*	Ho bala ka botebo. **Tema e fanang ka pono/ maikutlo,** mohl. *ho tswa makasineng kapa tlaleho ya lehlasedinyana. Supa le ho hlalosa maikutlo a mongodi*. Hlalosa le ho sireletsa maikutlo a hae; Tema ena e ka amanngwa le mokotaba wa setshwantsho se sebedisitsweng bakeng sa ho mamela	Tlatsa **foromo** Ngola **lengolo/imeile** e yang ho motswalle o fana ka maikutlo KAPA ngola **puisano (dayaloko)** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo e fehlang maikutlo, e nang le tshekamelo lehlakoreng le le leng. Puopehelo Matshwao a puo puopehelo KAPA dayaloko **Tlotlontswe**:e amanang le tema e badilweng

Mokotaba wa saekele: Ho fana le ho arabela maikutlo: Sehloohwana: feshene le mmele

Thuto ya 1: (e etswa haholoholo e le ya molomo)

- Selelekela: dikamano le boiphihlelo. Dipuisano tsa sehlopha. Bontsha phaposi yohle kapa neha sehlopha ka seng setshwantsho seo ka sona ba tla fana ka maikutlo a bona, mohl. *setshwantsho sa thathu, ho phunya ditsebe le dinko masoba a mangata, moriri o motala ka mmala, jj.* Dipuisano tsa sehlopha le fana ka maikutlo mabapi le seo le se bonang setshwantshong le ho a tshehetsa. Titjhere/moetapele wa sehlopha o ngola faatshe maikutlo bakeng sa ho aha tlotlontswe.

- Tlotlontswe e tsamaellanang le tema le ho fana ka maikutlo. Meralo ya dipolelo bakeng sa ho kena motho hanong ka makgethe jj. leqepheng la tlatselletso.

- Mosebetsi wa lapeng: ngola seratswana se fupereng dikarabo tsa hae le (mohlomong) maikutlo a ba bang

Thuto ya 2: (haholoholo ho itokisetsa ho ngola)

- Sheba setshwantsho hape-hopotsa baithuti tlotlontswe e itseng, dintlhakgolo tsa dipuisano le maikutlo a bona.

- Diphehiso ho tswa baithuting ba bang: balla mesebetsi ya bona ya lapeng hodimo o balla phaposi yohle.

- Ruta sebopeho sa maikutlo: beha ntlha le mabaka a nang le dintlha tse tshehetsang. Ngola mohlala wa pele o tswang diphehisong tsa baithuti letlapangolong.

Thuto ya 3: (haholoholo ho ngola)

- Baithuti ba ngola maikutlo a bona ka seratswana se le seng /tse pedi. Ba sebedisa tsela ya ho ngola e latelang mehato, jk. ngola, boeletsa, hlaola diphoso (bakeng sa sebopeho sa maikutlo). Baithuti ba ka hlaola diphoso mosebetsing wa ba bang (ho hlaola diphoso ke bomphato ba bona). Sehlahiswa sa ho qetela ke lengolo kapa imeile e yang ho motswalle ba arolelana le yena maikutlo.
- Hopotsa baithuti sebopeho sa lengolo kapa imeile
- Ho ngola hona ke ho ka etswa bakeng sa tekanyetso-titjhere o okola ditema feela/ a tshwaye. O etsa lenane la diphoso tse hlahellang hangata.

Thuto ya 4: (haholoholo ho bala)

- Bala tema e amanang le sehlooho, *mohl.ho fana ka maikutlo bakeng sa kapa kgahlanong le dithathu, mekgabiso ya mmele, ho phunya mmele jj..* Mohlomong ho tswa diatikeleng tsa makasine.
- Ho bala ka botebo dipotso tsa kutwlisiso (tse ngolwang le tsa molomo)
- Ruta ho ngola ka maikutlo, kakareletso le ho sheba ditaba ka hlakore le le leng (ka mohlala wa tema)

Thuto ya 5: (e tswakatswakane)

- Dintlha tse ding tsa tema tse momahantsweng le thutapuo
- Kamora ho bala tsepama hodima maikutlo a mongodi mabapi le dithathu, ho phunya mmele, meriri e mebalabala jj.. O tseba jwang? Mantswe afe?
- Thutapuo e rarollang ditshita tsa ho ithuta diphosong tse tlwaelehileng tsa ho ngola ha ho tshwauwe thuto ya 3

Thuto ya 6: (haholoholo ho ngola)

- Tlatsa foromo. Dintlha tsohle di lokela ho nepahala le ho felella le dikarabelo di hatiswe ka ho hlaka

Thuto ya 7: (haholoholo ho bala) Ho itshetlehilwe hodima "Moshanyana Senkatana" ka Machabe Mofokeng

- Mosebetsi o etswang pele ho balwa: Fana ka maikutlo. Baithuting: Na batswadi ba lokela ho thibela bana ba bona ho bonana le metswalle e itseng (bahlankana kapa dikgarebe)?
- Ho bala ka botebo ka dipotso tse ngotsweng mabapi le pale. Kaho ya Tlotlontswe-mantswe a sa tlwaelehang temeng (Mosebetsi wa Bukantswe)
- Temoho e hlokolosi ya tshebediso ya puo. Maikutlo a mongodi ke afe? O tseba jwang? Ke mantswe afe a sebediswang ho fihlella sena? Maikutlo a baithuti?

Thuto ya 8: (haholoholo ho bua le ho mamela) Ho itshetlehilwe hodima "Moshanyana Senkatana" ka Machabe Mofokeng

- Fana ka maikutlo le ho mamela ka ho bonthsa hlompho
- Moithuti ka mong o fana ka maikutlo mabapi le sehlooho se hutsweng palekgutshweng "Moshanyana Senkatana," ho sebediswa sebopeho se tshwanang le ho ngola: Fana ka maikutlo le mabaka / bopaki bo tshehetsang. KAPA Seabo sa baithuti seo ho sona e mong e le Moshanyana Senkatana, e mong a bua a le ka mpeng ya Kgodumodumo.

Thuto ya 9: (Thutapuo e momahaneng) Ho itshetlehilwe hodima "Moshanyana Senkatana" ka Machabe Mofokeng

- Melao ya puopehelo le puo ya mmui (poeletso)
- Baithuti ba ngola puo ya fapanyetsano ya mmui (dikarabo tse hlano bakeng sa mophetwa ka mong) pakeng tsa Moshanyana Senkatana le motho ya ka mpeng ya Kgodumodumo. Sena e ka nna ya eba mosebetsi wa sehlopha.

Thuto ya 10: (haholoholo ho ngola)

(Ha baithuti ba hloka nako e ngata bakeng sa ho etsa boikwetliso ba dibopeho tsa puo ya mmui, thuto ya 10 e ka sebedisetswa lebaka leo / ho kenngwe mesebetsi ya tlatsetso ho na le ho tsepama hodima dayaloko)

- Ruta melao ya dayaloko papisong le melao ya Puopehelo
- Baithuti ba ngolabotjha ho fapanyetsana ha bona (thuto ya 9) e le dayaloko bakeng sa matshwao a tekanyetso.

Thuto ya 11: Tekanyetso ya semmuso

- Diphoso tsa Dibopeho tsa thutapuo tse hlahang kgafetsa ho tswa ho ngoleng Thutong ya 9 le ya 10
- Ho bala ka botebo tema (mantswe a 400-500) ka kutlwisiso le dipotso tsa puo e momahaneng
- Dipotso tse ding di hloka hore baithuti ba bale le ho lekanyetsa maikutlo a bona
- Melao ya puopehelo le puo ya mmui (poeletso)
- Baithuti ba ngolabotjha tse ding tsa tse teng hara puo ya mmui le Puopehelo ya nakwana

Maqepheng a latelang Meralo ya ho ruta e fanwe bakeng sa dikereite tsa 10, 11 le 12. Ka kopo ela hloko hore ena ke MEHLALA feela ya hore o itlhopha jwang ho ruteng Puo ya Tlatsetso ya Pele nakong ya selemo.

3.5.1 KEREITE YA 10: MORALO WA HO RUTA

KEREITE YA 10 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
1 le 2	Mamela bakeng sa tlhahisoleseding Baithuti ka bobedi le bona kaofela ka phaposing: Hlahisa le ho tsebisa moithutimmoho o sebedisa tlhahisoleseding e ntshitsweng KAPA Ho boha dokhumenthari	Ho bala ka botebo. **Tema ya tlhahisoleseding** Kgutsufatso e bonolo ya dintlha tsa bohlokwa **Ntlha** le mohopolo Ho hlahiswa projeke ya ho bala ho ekeditsweng	Ngola **seratswana sa tlhahisoleseding** Tsepama hodima popeho ya polelo le tlhakisetso Ngola **lengolo la setswalle** o fana ka tlhahisoleseding **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Dipolelo tsa pehelo, popeho ya polelo (moetsi-ketso-moetsuwa) Tshebediso ya lekgathe lejwale **Tlotlontswe e** theknikale e amanang le tema/ ditema tse balwang
3 le 4	Mamela bakeng sa ho hlahisa maikutlo Fana ka maikutlo phaposing kaofela (ka tema ya sengolwa)	**Tema ya sengolwa ya 1**: Hlahisa ditaba. Tsepama hodima ntlha ya tlhahiso. Buisanang ka tshusumetso ya ntlha eo. **Tema ya sengolwa ya 2**: Ho bala ka botebo. Hlwaya le ho buisana ka poloto terameng, pading, pale kgutshweng; karaburetso thothokisong le hore tsena di amana jwang le ditaba	Ngola **seratswana/ moqoqo wa boiqapelo** ho arabela ditaba tse utollotsweng ka hara tema ya sengolwa, mohl. **thothokiso, dayari/ bukatsatsi kapa lengolo** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Ho hlahisa maikutlo: mahlalosi le makgethi (poeletso) Thutapuo e tlosang ditshita tsa ho ithuta ho tswa mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe:** Ho bopa mahlalosi *(mohl.potlako -o mathile **ka potlako)*** le makgethi (*mohl. moshemane e molelele)* Papiso ya makgethi
5 le 6	Ho fana ka maikutlo. Dihlopheng moithuti ka mong o fana ka maikutlo ka senepe kapa setshwantsho se kenyeletsang ntlha e sa tlwaelehang, *mohl. senepe sa feshene se nang se nang le thathu*	Ho bala ka botebo. **Tema e fanang ka maikutlo,** *mohl. ho tswa makasineng kapa atikele ya lehlasedinyana*. Supa le ho hlalosa maikutlo a mongodi. Hlalosa le ho tshehetsa maikutlo a hao Tema ena e ka amana kapa ho se amane le senepe se sebedisitsweng bakeng sa ho mamela	Tlatsa foromo bakeng sa phehisano Ngola **lengolo** KAPA ngola **dayaloko** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo ya maikutlo, ho akaretsa, ho sheba ditaba ka lehlakore le le leng. Puopehelo Melao ya tshebediso ya matshwao a puo ya Puopehelo le dayaloko **Tlotlontswe e amanang le tema ya ho bala**

KEREITE YA 10 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
7 le 8	Ho bala tema ya moqoqo moo mophetwa a leng ka sehloohong, dayaloko kapa terama bakeng sa ho mamela ka kutlwisiso	**Tema ya sengolwa ya 3**: Bopa mophetwa ka hara padi/ palekgutshwe kapa terama; disebediswa tsa bonono le bokgabo thothokisong **Tema ya sengolwa ya 4:** Lekola molaetsa	Ngola **moqoqo wa phetelo** o itshetlehileng ketsahalong e kileng ya o hlahela **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo ya mmui le puo pehelo bakeng sa ho bopa mophetwa. Matshwao a puo ho puo ya mmui le puopehelo (poeletso) Thutapuo e tlosang ditshita tsa ho ithuta ho tswa mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe**: batlisisa moelelo wa mantswe ha ho balwa-bukantswe
9 le 10	Mamela pina /mantswe a pina. Buisanang. Ho pheta pale: projeke ya ho bala ho ekeditsweng	Ho bala ka botebo. **Tema e bohuwang** e amanang le mmino, mohl. **kerafo, dayakeramo, senepe** **Ho bala ka botebo**. **Atikele ya koranta / makasine** e amanang le mminino bakeng sa ho kgutsufatsa ka dintlha **Ho bala ho ekeditsweng** nakong ya phomolo ya dikolo, ho balwa ditema tsa dingolwa	Ngola **tekolokakaretso** ya pina/ vidiyo ya mmino Etsa **phoustara/ bukana/flayara** bakeng sa ketsahalo ya mmino **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Poeletso ya maetsi ho momahantswe le ho bala le ho ngola-hlalosa moelelo wa maetsi tshebedisong Thutapuo e tlosang ditshita tsa ho ithuta ho tswa mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe:** e amanang le mmino/ bophatlalatsi jwalo ka ha e hahella temeng e balwang

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 1			
Mosebetsi wa 1: Ho mamela	**Mosebetsi wa 2: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 3: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 4: Teko ya 1**
Tsa molomo: Ho mamela ka kutlwisiso	Moqoqo	Tema ya kgokahano e telele	**Puo jwalo ka ha e sebediswa:** Tekokutlwisiso Kgutsufatso Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo

KEREITE YA 10 KOTARA YA 2				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
11 le 12	Hlalosa tema e bohuwang jk. dayakeramo, papetla, phae tjhate jj. ka dihlopha Sebedisa ditlhaloso tsa ba bang ho fetisetsa tlhahisoleseding ho ya mofuteng o mong wa tema (mohl. mmapa wa monahano, tlatsa papetla jj.)	Ho bala ka botebo. Tlhalosetso ho **tswa teksbukung** (EH. e seng ditaelo) Tlhaloso ya se susumeditseng motho ho se itseng	Ngola **tlhalosetso** ya tsela eo ntho e tlwaelehileng (mohl. *baesekele, selefounu, pene* …) e sebetsang kapa ho sebediswa ka yona Ngola tlhaloso ya diketso tsa hao (mohl.) lengolo la ho kopa tshwarelo **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Makopanyi Mantswe a hokelang a etsang moelelo a bontshang sesosa (*mohl. hobane, jwale he, kahoo*) le nako (*mohl.ka nako eo, ho latelang, ka mora, ka morao ho*) **Tlotlontswe** e amanang le tema/ ditema tse balwang
13 le 14	Puo ya semmuso e entsweng dipatlisiso ka sehlooho se ikgethetsweng Mamela tema e hatisitsweng kapa e balwang.	**Tema ya sengolwa ya 5.** Ho bala ka botebo. Tswela pele ho utolla meokotaba Bapisa (batla ho tshwana le ho fapana) **Tema ya sengolwa ya 6.** Ho bala ka botebo.	**Seratswana se sekgutshwane ka sengolwa** *mohl. hlalosa mophetwa mme o tshehetse, hlalosa sebaka/tikoloho le tshusumetso ya sona, hlwaya mokotaba le sekgahla* **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Tumellano ya medumo maemong a puo e sebediswang-mohlala ho tswa mesebetsing ya ho mamela kapa temeng ya sengolwa ya 5 le ya 6 Thutapuo e tlosang ditshita tsa ho ithuta ho tswa mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang */* e mamellwang
15 le 16	Pheta, mamela le ho arabela metlae Balla baithuti bohle ka phaposing phetelo e ngotsweng Katoloso: boha papatso ya mokotaba wa motlae	Ho bala ka botebo. **Tema e qabolang, mohl.** khathunu, pale ya dikhomiki/ videyo ya khomiki mme o hlahlobe tshusumetso Hlahloba disebediswa tsa boswaswi, mohl. phoqo, kgohlano, sehlohlolo le tharollo **Tema ya sengolwa ya 7**-poeletso / kgutsufatso / tema e a phethelwa / tema ya matlafatso	**Ho pheta se o hlahetseng:** Hlalosa ketsahalo e qabolang. Rejistara, setaele le boikutlwahatso **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Dipolelo tse supang maemo tse momahantsweng le ho ngola. Thutapuo e tlosang ditshita tsa ho ithuta ho tswa mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe** Puo e ikgethang ya ho ithuta ka dikhathunu jj, mohl. foreime, dipudulwana tsa puo **Tlotlontswe** e amanang le tema/ ditema tse balwang

KEREITE YA 10 KOTARA YA 2				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
17 le 18	Dipuisano tsa phanele/ inthaviu Mamela bakeng sa tjhadimo le ntlhakemo	Bala bakeng sa temoho ya tshebediso e hlokolosi ya puo. **Tema e fanang ka ntlhakemo/ tjhadimo /iketsetsa qeto** ho tswa mehloding ya dingolwa kapa ya bophatlalatsi **Tema e bohuwang** e bontshang ntlhakemo, mohl**. fotokerafo, filimi, khathunu, tlhakisetso, papatso,** jj	Etsa **papatso-**kenyeletsa dielemente tse bohuwang. Mawa a bonolo a tshusumetso Ngola **kgothalletso bakeng sa buka** ho tswa lenaneong la ho bala ho ekeditsweng **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo ya bonono mmoho le disebediswa tsa bonono le bokgabo tse sebediswang ho hohela le ho susumetsa, mohl. papiso, poeletsamodumo, phetapheto; Fana ka mabaka, sesosa le sephetho, mahokedi le mantswe a mang a sebetsang ho hokela **Tlotlontswe** Puo e ikgethang e ka hodimo; puo e ikgethang ya papatso, *mohl. khopi, fomula ya AIDA, moralo e sebopeho* **Tlotlontswe** e amanang le tema/ ditema tse balwang
19 le 20	**Ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo**			

Mesebetsi ya Tekanyetso ya semmuso ya Kotara ya 2		
Mosebetsi wa 5: Ho bua	**Mosebetsi wa 6: Dingolwa**	**Mosebetsi wa 7**
Mesebetsi ya molomo: Puo ya semmuso e hlophisitsweng	**Dingolwa:** Dipotso tse kgutshwane	**Tlhahlobo ya bohareng ba selemo:** Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola (e ka ngolwa ka kgwedi ya Motsheanong/ Phupjane)

KEREITE YA 10 KOTARA YA 3				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
21 le 22	Balla hodimo ho hlophisitsweng: tema e fanang ka maikutlo a tshehetsang ntlha ya kgang/ ngangisano Mamela dintlhakemo le ho di lokodisa	Bala bakeng sa ho kgutsufatsa: **dingangisano tse bonolo tse tshehetsang kapa tse kgahlanong le taba** Lekanyetsa sepheo sa ho kenya kapa ho se kenye/ tlohela tlhahisoleseding	Ngola **lenane la dintlha tsa ngangisano** tse tshehetsang kapa tse kgahlanong le tshisinyo/ tabakgolo **Lengolo la kgwebo**: tletlebo, mmoho le mabaka a tshehetsang tletlebo eo **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Boeletsa makopanyi le mantswe a mang a hokelang Ho akaretsa le ho sheba ditaba ka lehlakore le le leng Thutapuo e rarollang ditshita tsa ho ithuta tse tswang mesebetsing ya ho ngola ya baithuti le ditlhahlobong tsa bohareng ba selemo **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
23 le 24	Ho mamela le ho bua. Ho hlahiswa tshebetso ya ho ngangisana ka tsela ya semmuso	**Tema ya sengolwa ya 8** Ho hlahiswa ha ditaba. Tadima ntlha e le nngwe ya manollo. Hlalosa ho phethahatswa ha yona. **Tema ya sengolwa ya 9**: Ho bala ka botebo. Hlwaya le ho buisana ka poloto tshwantshisong/ pading/ palekgutshweng; karaburetso thothokisong le hore na ditaba tsena di ama dintlha jwang	**Ngola ngangisano: seratswana** se nang le dintlha tse tshehetsang/ bopaki ba ntlhakemo **Ho ngola ka tsela ya boiqapelo empa e hlalosang** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Sebopeho sa diratswana: polelo ya sehlooho le dintlha tse tshehetsang Makgathe a leetsi **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Puo e ikgethang ya ho dingangisana mohl. batshehetsi, bahanyetsi, tabakgolo, tshisinyo, tlhaselo
25 le 26	Puo ya semmuso e etseditsweng dipatlisiso/ Tekanyetso ya tshebetso ya ho mamela ka bomphato (ho ntshetsapele ho bala ho ekeditsweng le ho etsa diphuputso ka boikemelo)	Ho bala ka sehlooho se itseng ka botebo. Bapisa rejisetara, setaele le boikutlwahatso ditemeng tse tshwanang kapa tse batlang di tshwana**,** mohl. mangolo	Ngola **phoustara.** Ngola **memo** (ya semmuso kapa e seng ya semmuso) **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Dikgutsufatso, matshwao a ho ngola ditema, *mohl. sebopeho, fonte, dielemente tsa ho kgabisa,* puo e bohuwang *mohl. memo ya semmuso :)* Thutapuo e rarollang ditshita tsa ho ithuta tse tswang mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang

KEREITE YA 10 KOTARA YA 3				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
27 le 28	Mamela tshwantshiso ya radiyo/puo e hatisitsweng/ bonketsisane/ ho bala ka ho bapala	**Tema ya sengolwa ya 10**: Ho bala ka botebo. Ho bopa mophetwa pading/ palekgutshweng kapa terameng; disebediswa tsa bonono le bokgabo thothokisong **Tema ya sengolwa ya 11:** Ho bala ka botebo. Hlahlobisisa molaetsa	Ngola **maikutlo o a tshehetse** Rejistara, setaele le boikutlwahatso **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Sehalo, lentswe, tshusumetso Maetsi a bontshang boemo **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
29 le 30	Tsela ya ho tsamaisa dikopano	**Tema ya sengolwa ya 12:** Ho bala ka botebo. Tswela upepe ka ho utolla mokotaba. Bapisa kapa bontsha ho ditshwano le ho diphapano **Tema ya matlafatso** mohl. mohopolo wa tse ntle tse ke keng tsa phethahala ka nako eo, ditoro, fikshene ya saense ka puo efe kapa efe	Ngola tsebiso ya kopano, lenanetsamaiso le metsotso ya kopano **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo e ikgethang ya tsamaiso ya kopano, mohl. modulasetulo, mongodi, sebui se tswa bua, jj. Thutapuo e rarollang ditshita tsa ho ithuta tse tswang mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang

Mesebetsi ya Tekanyetso ya semmuso ya Kotara ya 3		
Mosebetsi wa 8: Ho bua kapa ho bala	**Mosebetsi wa 9: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 10: Teko ya 2**
Tsa molomo: Ho bala ho hlophisitsweng / ho bua ho sa hlophiswang /ho bua ho seng ha semmuso dihlopheng	**Ho ngola:** Tema ya kgokahano e kgutshwane	**Puo jwalo ka ha e sebediswa:** Tekokutlwisiso Kgutsufatso Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo KAPA Dingolwa: dipotso tse kgutshwane

KEREITE YA 10 KOTARA YA 4				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
31 le 32	Ho mamela tema e hatisitsweng kapa e ka tsela e hlokolosi bakeng sa ho hlwaya puo e nang le leeme kapa tshekamelo Dipuisano	Ho bala bakeng sa **ho hlwaya tshebediso e hlokolosi ya puo, mohl. ho tlaleha ka tsela e nkang lehlakore.** Ho bala ka tshekatsheko: ke mang ya unang molemo temeng ee? Ke mang ya lahlehelwang? Jwang?	Ngola **lengolo** le yang bophatlalatsing **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Sebopeho sa boetsi le boetsuwa Moelelo o otlolohileng le o patehileng **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
33 le 34	Ho mamela: kwetliso ya ho nka dinoutso. Ho mamela bakeng sa dintlhakgolo, mehlala, diketsahalo tse ikgethang tsa bophelo ba motho, jj.	**Tema ya sengolwa ya 13** Ho bala ka botebo. **Tema ya sengolwa ya 14**: poeletso/ kgutsufatso/ thuto ya ho qetela/ tema ya matlafatso	Ngola **dinoutso ka dipolelo tse feletseng** **Ho ngola ka kgutsufatso: poeletso**, mohl.dipolelo tse feletseng,ho sebedisa sisinonime le mantswe ao e leng a bona **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Poeletso ya boetsi le boetsuwa Thutapuo e rarollang ditshita tsa ho ithuta tse tswang mesebetsing ya ho ngola ya baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
35 le 36	Ho mamela bakeng sa kananelo le boithabiso, mohl. mmino, ho bala ho hatisitsweng, dipina, ho pheta thothokiso ka hlooho.	**Tema/ ditema tsa dingolwa (matlafatso)** bakeng sa kananelo le boithabiso**.**	**Lengolo la kananelo / la teboho/ le bontshang thabo (ho thaba)** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Mekgwa e hlomphang le dipolelwana tse ngata tsa diteboho; mekgwa e nepahetseng ya Setso bakeng sa ho bua le batho Rejistara **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang.

KEREITE YA 10 KOTARA YA 4				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
37 le 38	Poeletso: dipuisano tsa phaposi tseo e seng tsa semmuso le dipuisano tsa dihlopha nakong ya boitokisetso ba ditlhahlobo	**Tema ya sengolwa (matlafatso)** bakeng sa poeletso	**Ho itokisetsa ditlhahlobo**. Ngola ka boikgethelo ho tswa ditemeng tsa boiqapelo-o kgetha sehlooho le ho **ho hlahisa mohopolo e tlang kelellong** le ho **e ngola / ho etsa mmapa wa monahano**	Mosebetsi/ boikwetliso ba bukantswe Maele /dikapolelo/ dipolediso tsa setso Thuto ya ho rarolla ditshita ho tsa ho ithuta ho tswa mesebetsing e ngolwang ya baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema ya ho bala
39 le 40	**Ditlhahlobo tsa makgaolakgang**			

Mesebetsi ya Tekanyetso ya semmuso ya Kotara ya 4
Mosebetsi wa 11: Ditlhahlobo tsa makgaolakgang
Pamiri ya ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola Pampiri ya 4 – *Mesebetsi ya molomo *Matshwao a selemo a mesebetsi ya molomo a botjwa ke ho mamela, ho bua le/ kapa ho bala. Matshwao a ho qetela a lokela ho kenyeletsa bonyane mosebetsi o le mong wa ho bua ho hlophisitsweng, mosebetsi o le mong wa ho mamela, le mosebetsi o mong hape, mohl. ho bala ho hlophisitsweng /Puo ya semmuso e hlophisitsweng / ho bua ho seng ha semmuso sehlotshwaneng.

3.5.2 KEREITE YA 11: MORALO WA HO RUTA

KEREITE YA 11 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
1 le 2	Temakutlwisiso e mamelwang bakeng sa tlhahisoleseding kapa ho boha dokhumentari ya thelevishene	Ho bala ka botebo. **Tema e ngotsweng ya tlhahisoleseding kapa e bohuwang** Kgutsufatso e bonolo ya dintlha tsa bohlokwa **Ntlha le** mohopolo Etsa dikakanyo **Tema ya sengolwa ya 1**: Ho lelekela ditaba. Tsepamisa hodima lekgetha le le leng la sebopeho. Buisanang ka ho sebetsa ha lona.	Ngola **seratswana se nehelanang ka dintlha.** Ho tsepamiswa hodima ho bopa dipolelo mmoho le ho hlakisa dintlha; melao ya ho bopa diratswana, mohl. mohopolo wa sehlooho le dintlha tse tshehetsang Ngola **polelo** e fanang ka tlhahisoleseding, mohl. *ditaba tse yang sepoleseng,* **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Polelo ya pehelo, sebopeho sa polelo (moetsi-ketso-moetsuwa); **Tlotlontswe** e amanang le tema kapa ditema tse balwang
3 le 4	Ho balla hodimo ho sa hlophiswang. Ho balwa seratswana se tswang lenaneong la ho bala le atolositsweng	**Tema ya sengolwa ya 2**: Ho bala ka botebo. Hlwaya le ho buisana ka ka poloto terameng/ pading / palekgutshweng; karaburetso thothokisong tsela eo di amang ditaba ka yona Ho bala ho ekeditsweng. Mosebetsi o etswe. Ho etelwa laeborari / ba tle le dimakasine / dikoranta	Ngola **seratswana/ moqoqo moo o tebisang maikutlo** o arabela dintlha tse utollotsweng temeng ya sengolwa, mohl. **thothokiso/ tshwansthiso/ padi/ palekgutshwe/ bukatsatsi kapa lengolo** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Hlahisa maikutlo: mahlalosi le dikgethi (poeletso) Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema/ ditema tse balwang Sebedisa thesorase-ho fumana disinonime; le malatodi

KEREITE YA 11 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
5 le 6	Ho mamela bakeng sa ho kgutsufatsa: tema e kgutshwane ya tlhahisoleseding. Hlwaya molaetsa wa sehlooho, sisinya hore sehlooho e ka ba sefe Tsa molomo: inthaviu (mokgwa wa tsamaiso kapa bonketsisane)	Ho bala ka botebo. Kgutsufatso e tswang **temeng ya tlhshisoleseding** Hlwaya ditlha tsa bohlokwa le tseo e seng tsa bohlokwa hakaalo	Ngola kgutsufatso ka **mokgwa wa ho lokodisa dintlha** Ho atolosa **dinoutso** ho di etsa tema e felletseng, mohl. ho ngola dintlha tsa sehlooho tse tswang temeng kapa ho inthaviu ka bokgutshwane **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Mabitso Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema/ ditema tse balwang Mosebetsi wa bukantswe
7 le 8	Ho bala ho hlophisitseng. Ho balla hodimo-tema e tswang sengolweng KAPA Ho bala ho hlophisitsweng-thothokiso KAPA Puo ya sebapadi e tswang terameng Tsepamisa maikutlo hodima moelelo, sehalo, dikgefutso le qapodiso	**Tema ya sengolwa ya 3**: Bopa semelo sa mophetwa pading, palekgutshweng kapa terameng; disebediswa tsa bonono le bokgabo thothokisong **Tema ya sengolwa ya 4:** Hlahloba molaetsa wa tema ya sengolwa	Ngola **phetelo** moo baphetwa ba kopanang mme ba buisana **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo ya mmui le puopehelo ho bopa mophetwa. Matshwao a puo ho puo ya mmui le puopehelo (poeletso) Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe**: Ho fuputsa moelelo wa mantswe a tswang temeng e balwang-mosebetsi wa bukantswe
9 le 10	Mamela ditema tse fapaneng le ho buisana ka tsona, mohl. dipina Hlahisa projeke ya ho bala ho atolositsweng	Ho bala ka botebo. **Bapisa-batla ho tshwana le ho fapana** ha molaetsa/ setaele/ morethetho, jj. dipineng tse pedi. **Ho bala ho ekeditsweng** ha dingolwa tse teletsana nakong ya phomolo ya dikolo	Taka / tlatsa **papetla** ka makgetha a tshwanang le a fapanang Ngola **inthaviu e ngotsweng/ dayaloko/ lengolo le yang bophatlalatsing** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Disebediswa tsa modumo, mohl. raeme, hlaahlela (phetapheto), morethetho, poeletsa modumo, dipolelo tse akaretsang le diraeme Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe:** e amanang le dipina tse hlahang temeng e balwang, mohl. mantswe a kgalekgale, mantswe a ngotlilweng, mantswe a hlahang mminong wa *rap*

Mesebetsi ya Tekanyetso ya semmuso ya kotara ya 1			
Mosebetsi wa 1: Ho mamela	**Mosebetsi wa 2: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 3: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 4: Teko ya 1**
Mosebetsi wa molomo: Ho mamela ka kutlwisiso	Moqoqo	Tema ya kgokahano e telele	**Puo jwalo ka ha e sebediswa:** Tekokutlwisiso Kgutsufatso Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo

KEREITE YA 11 KOTARA YA 2				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
11 le 12	Hlalosa tema e bohuwang dihlopheng-mmapa tjhate, moralo, dineope, dipapetla, didayakeramo, jj. Sebedisa ditlhaloso tsa ba bang ho fetisetsa tlhahisoleseding sebopehong sa tema fapaneng, (mohl, ho etsa mmapa wa monahano, ho tlatsa papetla, jj.)	Ho bala ka botebo. **Ditshupiso** ho tswa temeng ya dingolwa, e bontshang boholo, bohole (sebaka), jj. **Tema e bohuwang** ka sebaka sa thahasello setjhabeng **Dipapetla** tsa dipalangwang-dibese kapa sepalangwang sefe feela	Ngola **ditshupiso** ho ya sebakeng sa thahasello motseng / matshwao ao ho ka lekanngwang ka wona, *mohl. setadiamo sa dipapadi se haufi, ha (ntlo ya*) moahi ya tummeng haholo se*tjhabeng* **Tlhaloso** e fupereng dintlha ya sebaka sa thahasello setjhabeng, e thehilweng hodima tema e bohuwang KAPA dayaloko ka ho thusa motho eo o sa mo tsebeng (sebedisa sehlomathiso sa dipuisano tsa letsatsi le letsatsi) **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Mahlalosi (poeletso) Dikgethi papiso ya dikgethi **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang Mantswe a supang tsela (tshupiso), bolelele ba tsela, boholo ba ntho
13 le 14	Puo ya semmuso e fupuditsweng	**Tema ya sengolwa ya 5** Ho bala ka botebo. Ho tswela pele ka ho utolla mokotaba le baphetwa. Bapisa (ho tshwana le ho fapana) **Tema ya sengolwa ya 6** Ho bala ka botebo.	**Diratswanma** ka dingolwa, pale ya seholoholo kapa dipale tsa bosakgolweheng, *mohl. hlalosa mophetwa mme o tshehetsa; hlalosa tikoloho le tshusumetso ya yona; hlwaya mokotaba le tshusumetso* **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Mahokedi ka hara maemo a puo e sebediswang-mehlala e tswang mesebetsing ya ho mamela kapa ditemeng tsa 5 le 6 tsa dingolwa Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang/ e mamelwang

KEREITE YA 11 KOTARA YA 2				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
15 le 16	Ho bapalwa bonketsisane ka ho tsamaisa kopano, mme sehlooho se fumanwa temeng e balwang	Ho bala ka botebo. **Tema e fanang ka tlhahisoleseding, mohl. koranta** ka taba e itseng e amang setjhaba e kang *tlhokeho ya metsi, ho tloswa ha matlakala* Ho bala/ ho boha ho ekeditsweng / Kgothalletsa ho bala / ho bohwa ha **ditaba/ dikoranta**	Ngola **lenanetsamaiso** la kopano ya setjhaba e le ha ho arabelwa tema e balwang Ngola **dinoutso** ho tswa kopanong Ka mora bonketsisane, ho ngolwe **metsotso ya kopano** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Sebopeho sa diratswana: polelo ya sehlooho le dintlha tse tshehetsang Ditlwaelo tse amanang le metsotso: lekgathe lefitile, ho nomora, tsela ya semmuso, puo e kgutshwane e tobileng **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang Puo e ikgethileng ya *ho tsamaiso ya kopano-lenanetsamaiso, modulasetulo, metsotso, tse tswang metsotsong …*
17 le 18	Ngangisamo Ho mamela bakeng sa tjhadimo le ntlhakemo	Ho bala bakeng sa temoho ya tshebediso e hlokolosi ya puo. **Tema e nehelanang ka ntlhakemo le tjhadimo/ dikakanyo** ho tswa mehloding ya dingolwa kapa ya boqholotsi ba ditaba/ masedinyana mohl. dikhathunu tse buang ka dipolotiki, dipapatso, raporoto e fehlang maikutlo **Papatso ya dikgokahano tse fapafapaneng** tse tswang dimakasineng, dikoranteng, thelevisheneng	Ho ngola **papatso**-kenyelletsa matshwao a bohuwang. Mawa a tshusumetso, mohl. ho kgothalletsa ka tsela e hlwahlwa, sephetho, kakaretso, jj. Papatso e ka nna ya nka sebopeho sa puo ya papatso ya radio, kapa ya makasine **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Puo ya bonono le disebediswa tsa bonono le bokgabo tse sebediswang ho hohela le ho susumetsa, mohl. papiso, alithereishene, phetapheto **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang Puo e ikgethileng ya papatso mohl*. sebopeho se kgahlang sa papatso,jj.*
19 le 20	**Ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo**			

Mesebetsi ya Tekanyetso ya semmuso ya Kotara ya 2		
Mosebetsi wa 5: Ho bua	**Mosebetsi wa 6: Dingolwa**	**Mosebetsi wa 7: Tlhahlobo ya bohareng ba selemo**
Mosebetsi wa molomo: Puo e hlophisitsweng, e etseditsweng diphuputso	**Dingolwa:** Dipotso tse kgutshwane	Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola (E ka ngolwa ka kgwedi ya Motsheanong/ Phupjane)

KEREITE YA 11 KOTARA YA 3				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
21 le 22	Dipuisano tsa phanele/ interview	Ho balla **kgutsufatso** Tema ya e sa tshehetse lehlakore, e lekalekanyang mahlakore ka bobedi a tshehetsang le a kgahlanong	Ngola **kgang/ ngangisano**: dintlha tse tshehetsang le tse kgahlano le tshisinyo/ tabakgolo Bopa **papetla ya kgang/ ngangisano** ka tema e balwang **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Boeletsa mantswe a hokelang le makopanyi Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti mmoho le ho tswa tshebetsong ya bona ya tlhahlobo ya bohareng ba selemo **Tlotlontswe** e tswang temeng/ ditemeng tse balwang
23 le 24	Ho buisanwa ka taba e amanang le sengolwa se balwang kapa tema e bohuwang	**Tema ya sengolwa ya 7** Ho lelekela ditaba. Ho tsepamiswa hodima lekgetha le leng. Buisanang ka phethahalo ya lona. **Tema ya sengolwa ya 8**: Ho bala ka botebo. Hlwaya le ho buisana ka poloto tshwantshisong/ pading/ pale kgutshweng; karaburetso thothokisong le ka moo e amang dintlha ka teng	**Ho ngola: Ho ngola ka boiqapelo-mokgwa o hlalosang/ phetelang/ tebisang maikutlo/ o sa tshehetsang lehlakore** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Makgathe a leetsi **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
25 le 26	Puo ya semmuso e etseditsweng diphuputso. Tekanyetso ka moithutimmoho ya ho mamela (ho ntshetsapele ho bala ho ekeditsweng le ho etsa diphuputso ka boikemelo)	Ho bala ka botebo. **Ditema tse kgutshwane tsa dikgokahano tse ngatangata: ditsebiso, dipapatso tse hlophisitsweng, dibroutjhara, nalane ya bophelo ba mofu.** Bapisa rejistara, setaele, le boikutlwahatso le dibopeho tse tshwanang, mohl. mangolo,	Ngola **tsebiso** kapa **tlhahisoleseding e nehwang batho ba itseng** Ngola **lengolo la semmuso la patlisiso**, le arabelang tsebiso, papatso e hlophisitsweng, jj. **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Dibopeho tse tsamaelanang le ho ngola Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang Dikgutsufatso tse sebediswang hangata dipapatsong tse hlophisitsweng, diakeronime, jj

KEREITE YA 11 KOTARA YA 3				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
27 le 28	Ho mamela tema ya matlafatso bakeng sa boithabiso/ ho ananela mohl. pina, thothokiso tse balwang, filimi, tshwantshiso ya radiyo, ho bala ka ho bapala	**Tema ya sengolwa ya 9**: Ho bala ka botebo. Popeho ya baphetwa ho padi, palekgutshwe kapa terama; disebediswa tsa bonono thothokisong **Tema ya matlafatso** mohl. mehopolo ya tse ntle, ditoro, dipalenyana tsa saense tseo e seng nnete ka sebopeho sefe feela	Ngola **tema e kgutshwane efe feela** ho arabela fotokerafo kapa setshwantsho sefe, mohl. thothokiso, seratswana se hlalosang, ho ngola dayaring **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	karaburetso, simbolo, moelelo o otlolohileng le o patehileng **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang
29 le 30	Ho balla hodimo ho hlophisitsweng: Ho balwa mangolo a yang bophatlalatsing	Ho balwa ka botebo bakeng sa **tshebediso e hlokolosi ya puo:** ho balwa **mangolo a yang ho mohlophisi; (sepheo le bamamedi, ntlha le mohopolo)** Ho tsepamiswa hodima ho reha mabitso (batho ba rehwa mabitso jwang?) ho kenyelletswa eng, kapa ho tlohelwa eng, maemedi (“bona” ke bo mang?) **Tema ya sengolwa ya 10:** Ho bala ka botebo. lekola molaetsa	Ngola lengolo le yang bophatlalatsing e le ha ho arabelwa tema e balwang. Hlokomela boemo ba hao le tjhadimo ya hao **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Moelelo o otlolohileng le o patehileng Dikakanyo Moelelo o sa totobalang/ o akantsweng Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Kotara ya 3		
Mosebetsi wa 8: Ho bua kapa Ho bala	**Mosebetsi wa 9: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 10: Teko ya 2**
Mosebetsi wa molomo: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ ho bua ho sa laolweng dihlopheng	**Ho ngola:** Tema ya kgokahano e kgutshwane	**Puo jwalo ka ha e sebediswa:** Tekokutlwisiso Kgutsufatso Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo KAPA Dingolwa: dipotso tse kgutshwane

KEREITE YA 11 KOTARA YA 4				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
31 le 32	Ho mamela ka tshetshefo tema e rekotilweng/ hatisitsweng kapa e balwang bakeng sa ho hlwaya puo e leeme le e nang le tshekamelo Dipuisano/ ngangisano	Ho bala bakeng sa **temoho ya tsehebediso e hlokolosi ya puo, mohl. dipuo tsa boradipolotiki, tlaleho e nang le tshekamelo** Ditema tse balwang tse nang le puo e hlokolosi: Ke mang ya unang molemo temeng ee? Ke mang ya lahlehelwang? Jwang? **Tema ya Sengolwa ya 11:** Ho bala ka botebo. Ho tswela pele ho utolla meokotaba. Bapisa.	**Ngola tema hape** ho tlosa leeme le tshekamelo/ Ngola moqoqo wa kgang **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Boetsi le boetsuwa **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Thesorase-mahlalosonngwe
33 le 34	Ho mamela: ho nka dinoutso bakeng sa tshebetso e itseng Ho mamela bakeng sa tatelano.	**Tema ya sengolwa ya 12** Ho bala ka botebo. **Tema ya sengolwa ya 13** Ho bala ka botebo.	Ho ngola tema e bontshang **mehato ya tshebetso** mohl. ditaelo tse amang teknoloji e ntjha. Tshwantshisa ka dayakeramo/ boto ya pale, jj. **Ho ngola kgutsufatso** Poeletso, ho sebediswa tema e bontshang mehato ya tshebetso mohl. dipolelo tse felletseng, a sebedisa mahlalosonngwe le mantswe a hae. **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Maetsi Tatelano e tlwaelehileng Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang

KEREITE YA 11 KOTARA YA 4				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
35 le 36	Ho mamela bakeng sa ho ananela mohl. mmino, ho bala ho rekotilweng/ hatisitsweng, dipina, ho pheta thothokiso ka hlooho, o e pheta e utlwahala	**Tema ya sengolwa ya 14** Poeletso / kgutsufatso / thuto e phethelang / tema ya matlafatso	**Lengolo la kananelo / teboho / le bontshang thabo** Poeletso ya mosebetsi ofe feela bakeng sa tlhahlobo ya makgaolakgang **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Dibopeho tsa puo tsa pebofatso le dipolelo tse bokelleditsweng mmoho tsa teboho. Tsela ya ho bua le batho e amohelehileng ho ya ka setso Rejistara **Tlotlontswe** e tswang temeng e balwang
37 le 38	Poeletso: dipuisano tseo e seng tsa mmuso tsa phaposi yohle le tsa dihlotshwana nakong ya ho itokisetsa ditlhahlobo tsa makgaolakgang	**Tema ya sengolwa** bakeng sa poeletso	**Boitokisetso ba ditlhahlobo**. Ba ngola ba kgetha ho tswa ditemeng tse batsi tsa boiqapelo-phetelo, tlhaloso, kgang, o sa tshehetseng lehlakore, o tebisang maikutlo	Mosebetsi wa bukantswe dikapolelo (dika)/ maele Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
39 le 40	**Tlhahlobo ya makgaolakgang**			

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Kotara ya 4
Mosebetsi wa 11: Tlhahlobo ya makgaolakgang
Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola Pampiri ya 4 – Mesebetsi ya molomo* *Matshwao a selemo a bokelleditsweng a mesebetsi ya molomo ya ho bua le ho mamela. Matshwao a ho qetela a kenyelletse bonyane mosebetsi o le mong wa puo e hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o mong osele o le mong, mohl. ho bala ho hlophisitsweng/ puo e sa hlophiswang/ ho bua hoo e seng ha semmuso dipuisanong tsa dihlotshwana

3.5.3 MORALO WA HO RUTA WA KEREITE YA 12

Moralo ona wa ho ruta o emela bonyane ba mosebetsi o lokelang ho etswa le ho lekanyetswa.

Kereiteng ya 12 ditema tsa dingolwa tse ithutwang semmuso di balletswe dinomoro tsa 1-18, k.h.r. saekele ya dihora tse pedi thothokisong e le nngwe kapa palekgutshweng e le nngwe kapa yuniti e le nngwe ya padi kapa ya tshwantshiso. Haeba ho kgethilwe padi kapa tshwantshiso, titjhere o tla lokela ho arola mosebetsi ka dikotwana tse lekaneng ho ka etswa ka nako eo.

Kereiteng ya 12 boholo ba nako bo tla sebediswa ho etsa poeletso le ho lokisetsa baithuti ditlhahlobo tsa makgaolakgang.

KEREITE YA 12 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
1 le 2	**Dipuisano tsa dihlotshwana:** Buisanang ka makgetha a ditematsa Dingolwa/ diatikele tsa dikoranta kapa dimakasine Buisanang ka sepheo la sebopeho Hokahanya projeke ya ho bala ho ekeditsweng ha dikoranta/ nehelo ya ditaba	**Ho bala ka botebo.** Poeletso ya kgutsufatso ho sebediswa **tema e tswang koranteng/ tlalehong/ bophatlalatsing** Ho okola tema le ho tlodisa tema mahlo **Tema ya sengolwa ya 1**: Ho lelekela ditaba. Tsemamisa hodima lekgetha le le leng. Buisanang ka ho phethahala ha lona, mokotaba, ho terama, padi, palekgutshwe	**Dinoutso tsa kgutsufatso** le **kgutsufatso e phethetsweng** (e ka nna ya lekanyetswa) Ngola **lengolo le yang bophatlalatsing** KAPA **ngola tsebiso e yang koranteng/ makasineng KAPA tekolokakaretso** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Dibopeho tsa puo, mohl. mantswe a tlhompho dihonorifiki, mantswe a honyeditsweng (*mohl.a ke o (ako), tlole ho (tlo…)*, e seng puo e seng ya semmuso. Pebofatso (*mohl. hlokahetse, o robetse, ho ena le hore o shwele*); ho se be le puo e seng ya semmuso **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Puo e ikgethang e amanang le dikoranta
3 le 4	Ho mamela bakeng sa ho etsa diphuputso: projeke moo baithuti ba botsang dipotso ka bang le setjhaba mme ba e ngola raporotong tsa bona tsa tlhahisoleseding. Puo ya semmuso: Nehelano ya molomo ka raporoto / tlaleho	**Tema ya sengolwa ya 2**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj. **Tema ya sengolwa ya 3**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Ngola **lenane la dipotso tse loketseng** tse tla nehelana ka tlhahisoleseding Ngola **raporoto ya tlhahisoleseding** e kgutsufatsang diphetho tsa projeke ya diphuputso **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Poeletso: Boetsi le boetsuwa, Puo ya mmui le puopehelo Sebopeho sa potso **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang

KEREITE YA 12 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
5 le 6	Tema ya kutlwisiso e mamelwang: inthaviu ka ngolophelo ya motho e nehwa ke yena motho eo, ho balwa tema ya nalane ya bophelo ba motho ka motho eo, vidiyo ya inthaviu ya nalane ya bophelo ba motho ka yena Matlafatso: Boha filimi ya ngolophelo ya motho ka boyena/ dokhumenthari	Ho bala ka botebo **ngolophelo ya motho e ngotswe ke yena.** Tsepamisa hodima ntlhakemo, mophethi le tjhadimo. Hlwaya dikakanyo. Hlwaya tshusumetso ya mefutafuta ya dipuo (haeba ho lokela) **Tema ya sengolwa ya 4**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj. Hlalosa sebopeho sa ka hare le sa ka ntle sa thothpkiso, mohl. dibetsa tsa bothothokisi le tsa puo ya bonono	Ngola **tema ya phetelo ka ngolophelo ya hao** Ngola seratswana ka ntlha e itseng ka sengolwa seo o ithutang sona-KAPA ngola ngolophelo ya motho e ngotswe ke yena (phetelo) **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Poeletso: Makgathe a leetsi, mahokedi Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
7 le 8	Mosebetsi wa dihlotshwana o laolwang semmuso, ho buisanwa ka ditaba tsa sengolwa tse amang sengolwa se balwang Ho buisanwa ka meokotaba le melaetsa ya ditema tse bohuwang	Ho bala ka botebo. **Tema e bohuwang** bakeng sa tlhahisoleseding e amanang le sengolwa se balwang, *mohl.* ***mmapa*** *wa tikoloho e hlaloswang pading/ palekgutshweng/,* ***dayakeramo*** *ya kalana ya ka nako e itseng tshwantshisong,videyo ya pale e phetwang pading, jj* **Tema ya sengolwa ya 5**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Ngola **moqoqo wa** phetelo/ o tebisang maikutlo/ wa kgang/ o sa tshehetsang lehlakore **Fetola tema e bohuwang** (sheba ho Ho bala) **ho tema ngolwang kapa** sebopehong se seng **se ngotsweng kapa se bohuwang** mohl. ho phoustara, mmapa wa monahano, dayakeramo, tjhate e bontshang tatelano, jj. **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Sebopeho sa diratswana ha ho ngolwa tema e sa tshehetseng lehlakore. Mantswe a hokelang a bontshang sesosa (*mohl. hobane, kahoo, ka baka leo*) le nako (*mohl. ka nako eo, ka mora, ka morao ho, jj)* **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Puo e ikgethang ya tshekatsheko ya sengolwa e loketseng tema e balwang-poloto, mokotaba, jj.

KEREITE YA 12 KOTARA YA 1				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
9 le 10	Ho balla hodimo: Ho balwa tema ya sengolwa KAPA tema e tswang inthaneteng Orale: Ho hlahisa sebui	Ho bala **tema e bopilweng ka mefuta e fapaneng ya ditema tsa mefutafuta** ka botebo, bakeng sa ho etsa diphuphutso mohl**. leqephe la webo, ensaeklophedia, tema eo ho ka fumanwang tlhahisoleseding e itseng ho yona/ theksbuku.** Hlahloba hore na dielemente tse ngotsweng le tse bohuwang di phehisa jwang moelelong **Tema ya sengolwa ya 6**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj..	Ngola imeile (aterese, sehlooho le molaetsa) KAPA ngola leqephe la webo (simbolo, matshwao, logo, sebopeho, ditshwantsho le tshusumetso ya tsona) Tsepamisa hodima makgetha a bohuwang **Lengolo la semmuso** Ba ngola lengolo la kopo, mohl. kopo ya tshehetso ya tjhelete, sponsa, jj. Tsepamisa mehopolo hodima Tshebetso ya ho ngola **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	**Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Puo e ikgethang e amanang le ditema tse bohuwang le ditema tse bopilweng ka ditema tsa mefuta e fapaneng Mantswe a sebediswang ke thuto e itseng (jarkone) Mosebetsi wa bukantswe

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 1			
Mosebetsi wa 1: Ho mamela	**Mosebetsi wa 2: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 3: Ho ngola**	**Mosebetsi wa 4: Teko ya 1**
Mosebetsi wa molomo: Tema ya kutlwisiso e mamelwang	Moqoqo	Tema ya kgokahano e telele	**Puo jwalo ka ha e sebediswa:** Tekokutlwisiso Kgutsufatso Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo

KEREITE YA 12 KOTARA YA 2				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
11 le 12	Ho mamela inthaviu ya ho batla mosebetsi / tema ka inthaviu ya kopo ya mosebetsi mme a ngole dinoutso Hlwaya melemo e tobaneng le babotsuwa mme le arolelane mehopolo le le sehlopha ka phaposing Matlafatso: Ho bala ho ekeditsweng: boha/ mamela inthaviu ya kgaso ya ditaba	Ho bala ka botebo-**papatso** ka mosebetsi o ntseng o batlwa, basari kapa ho kena yunivesithi/ kholejeng. Tsepamisa maikutlo ho sebopeho, dintlha le dipolelong tse mmalwa tse tsamaelanang. **Tema ya sengolwa ya 7**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Ngola **lengolo la kopo le tokomane ya boitsebiso le diphihlello,** mohl. bakeng sa ho kopa mosebetsi, basari, kapa ho kopa sebaka yuniversithing e le karabelo ya papatso Poeletso: Dibopeho tsa mangolo mmoho le dipolelwana tse amanang le ho bula. le ho kwala. Sebopeho sa diratswana Tsepamisa mehopolo hodima Tshebetso ya ho ngola **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Boetsuwa Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang le inthaviu ya mosebetsi
13 le 14	Bonketsisane ba inthaviu ya mosebetsi. Papadi ena e ka bapalwa ka botlalo mme baithuti ba nka dikarolo tse fapaneng tsa babotsi, kapa titjhere a ka fana ka dipotso tseo baithuti ba ka di ballang baithuti ba bang mme bao ba arabela.	Ho bala ka botebo **tema ya tlhahisoleseding** ka diinthaviu tse tswang **makasineng/ inthaneteng,** jj. Ho bala ho ekeditsweng: ho batla mosebetsi/ dipapatso tsa basari KAPA ho bala dibroutjhara/ dipampitshana tsa tlhahisoleseding/ folayara tsa thutong e phahameng **Tema ya sengolwa ya 8**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Poeletso ya **kgutsufatso**: Ngola kgutsufatso ka tema e sebedisetswang sehlooho se itseng, mohl. inthaviu. **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Poeletso: Dikao, ho itokisetsa ho etsa bonketsisane ba inthaviu ya mosebetsi-bohlokwa ba dikao tse fapaneng tse sebedisitsweng **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang

KEREITE YA 12 KOTARA YA 2				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
15 le 16	Puo e etseditsweng diphuputso semmuso ka ntlha e itseng ya bophatlalatsi bo bohuwang, *mohl. mefuta ya difilimi, mekgwa ya tlhahiso, nalane* Bonketsisane ba puo ya semmuso: ho hlahisa sebui le ho etsa puo ya teboho	Boha **pono ho tswa filiming** KAPA bala **tekolokakaretso** ya filimi/ dokhumenthari/ dipalenyana tse latallanang tsa TV **Tema ya sengolwa ya 9**: Ho bala ka botebo tshebediso ya puo e tsamaellanang le tema, mohl. puo ya bonono, sebopeho, semelo jj	Ngola **lengolo/ seratswana se susumetsang** o kgothalletsa filimi eo o e boneng, KAPA tekolokakaretso ya filimi **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Poeletso: Ho ngola ka tsela e susumetsang Dikgethi le mahlalosi Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Tlotlontswe e theknikale e amanang le tlhahiso ya difilimi
17 le 18	Dipuisano tse seng tsa semmuso tsa bohle ka phaposing le tsa dihlotshwana bakeng sa ho itokisetsa ditlhahlobo	**Tema ya sengolwa ya 10**: Ho bala ka botebo tema e balwang, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj. Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho etsa poeletso ya ho ithuta dingolwa le mawa a ho bala ka botebo bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho etsa poeletso ya dibopeho bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho etsa poeletso ya thutapuo bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa makgaolakgang **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang Poeletso ya puo e ikgethang ya dikarolo tse itseng thutong
19 le 20	**Ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo**			

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 2			
Mosebetsi wa 5: Hobala	**Mosebetsi wa 6: Ho bua**	**Mosebetsi wa 7: Dingolwa**	**Mosebetsi wa 8: Ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo**
Mosebetsi wa molomo: Ho bala ho hlophisitsweng	**Mosebetsi wa molomo:** Puo ya semmuso e hlophisitsweng	Dipotso tse kgutshwanyane	Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola (Pampiri e ka ngolwa kgweding Motsheanong/ Phupjane) KAPA Teko e ngolwang

***Ditlhahlobo tsa bohareng ba selemo:** Kereiting ya 12 o mong wa mesebetsi Kotareng ya 2 le/ kapa ya 3 e lokela ho ba tlhahlobo ya ka hare sekolong. Ha eba sekolong ho ngolwa tlhahlobo e le nngwe feela ho tse pedi tsena, ho ngolwe teko mafelong a Kotara bakeng sa tlhahlobo e sa ngolweng (Mesebetsi ya 8 le 10).

KEREITE YA 12 KOTARA YA 3				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
21 le 22	Bala tshwantshiso / dayaloko o e balla hodimo. Tsepamisa maikutlo hodima qapodiso, kgefutso, lebelo la ho bala, sehalo le boikutlwahatso	Ho bala ka botebo. **Dayaloko** / **terama** e nang le metswako ya dipuo (mohl: **puo ya sehlotshwana, slenge (puo e seng ya semmuso), mantswe a tswang dipuong tse ding**, *mohl. **Eish**! ka tla ka wela hara **donga**!* Tsepamisa maikutlo hodima dayaloko, mekgwa ya kalaneng, (ha sengolwa se kgethilweng e le tshwansthiso, tsepamisa hodima ditaelo tsa kalaneng, ntho tse etswang ka thoko, moaparo, phepafatso ya sefahleho (meikapo) jj. tse tobaneng le sengolwa) **Tema ya sengolwa ya 11**: Ditaba tse lelekelang. Tsepamisa maikutlo ho lekgetha la sebopeho le le leng. Buisanang ka phethahatso ya lona	Ho ngola ka tsela ya **ngangisano/ kgang:** etsa lenane la dintlha tse tshehetsang le tse kgahlanong le tabakgolo/ sehlooho, *mohl. mahlapa le mantswe a mabe a tswang dipuong tse ding di lokela ho dumellwa.* Baithuti ba hlahise mahlakore ka bobedi a kgang. Tsepamisa mehopolo hodima Tshebetso ya ho ngola **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Boeletsa mantswe a hokahanyang le makopanyi Ho akaretsa le ho sheba dintho ka lehlakoreng le le leng Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti le dipampiring tsa thutapuo tsa tlhahlobo ya bohareng ba selemo **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
23 le 24	Arolelana ka se badilweng lenaneong la ho bala ho ekeditsweng, *mohl. kgothalletsa buka, etsa ditlhahiso ka laeborari ya sekolo / ya setjhaba*	**Tema ya sengolwa ya 12:** Ho bala ka botebo tema e balwang, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj. **Tema ya sengolwa ya 13**: Ho bala ka botebo tema e balwang, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	**Ho ngola:** Ngola tema ya kgokahano e kgutshwane, mohl. ho ngola bukatsatsing, sephephetjhana, diphousetara, ditaelo, ditshupiso, papatso **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Ho nehelana ka projeke, mohl. sebopeho, ditshwantshisi, Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang le projeke ya phuputso

KEREITE YA 12 KOTARA YA 3				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
25 le 26	Mamela ditaba tse haswang TV/ radiyong tse nang le tshekamelo/ leeme	Ho bala ka botebo bakeng sa **temoho ya tshebediso e hlokolosi ya puo**, **mohl. puo ya boradipolotiki, ho tlaleha ka tsela e nang le tshekamelo.** **Tema ya sengolwa ya 14**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Ngola **phetelo** e nang le leeme ya ketsahalo ya sepolotiki, e jwalo ka rali, matsholo a boipelaetso, dikgaruru (**bongodi bo phetang**) Ngola **lengolo la semmuso** o tshehetsa/ hlalosa/ kopa tshwarelo ka boitshwaro ba hao **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Sebedisa maemedi le mabitso a kang. *baipelaetsi, tseka, hlohlelletsa, marabele, baferekanyi,* ho “beha maemong” Ho hlahlamanya **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
27 le 28	Ho buisanwa ka dintlha tse amanang le dingolwa tse balwang s	**Tema ya sengolwa ya 15**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj. **Tema ya sengolwa ya 16**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Ngola **moqoqo** wa kgang/ ngangisano/ o tebisang maikutlo/ o sa tshehetseng lehlakore/ wa phetelo/ o hlalosang **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Makgetha a setaele sa semmuso: tlotlontswe, dipolelo tse teletsana, ho se be le dikgonyetso Thutapuo e reretsweng ho rarolla ditshita tsa ho ithuta ho tswa mosebetsing wa ho ngola wa baithuti **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang
29 le 30	Ho mamela bakeng sa ho ananela le boithabiso, mohl. mmino, dipina, dithothokiso, diqotso tse tswang dingolweng, jj.	**Tema ya sengolwa ya 17**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj. **Tema ya sengolwa ya 18**: Ho bala ka botebo tema e loketseng, mohl. puo ya bonono, sebopeho, mophetwa jj.	Rala **phoustara / bokantle ba mokotlana wa CD** **Tsepamisa mehopolo hodima:** **Tshebetso ya ho ngola** Moralo, mekgwaritso, boeletsa, ntlafatsa, bala hape ho hlaola diphoso, ho nehelana **Sebopeho sa tema le makgetha a puo** (sheba 3.3)	Makgetha a setaele a amanang le mosebetsi o ngolwang **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 3	
Mosebetsi wa 9: Ho ngola	**Mosebetsi wa 10: *Ditlhahlobo tsa boitokisetso**
Tema ya kgokahano e kgutshwanyane	Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola (Pampiri e ka ngolwa kgweding Phato/ Loetse) KAPA Teko e ngolwang
*** Tlhahlobo ya sekamakgaolakgang:** Kereiteng ya 12 o mong wa mesebetsi Kotareng ya 2 le/ kapa Kotareng ya 3 e tshwanetse e be tlhahlobo ya ka hare sekolong. Maemong ao e leng hore Kereiteng ya 12 ho ngolwa tlhahlobo e le nngwe feela ho tsena tse pedi, ho lokela ho ngolwe teko mafelong a kotara sebakeng sa tlhahlobo e nngwe e sa ngolweng (Mesebetsi ya 8 le 10).	

KEREITE YA 12 KOTARA YA 4				
Dibeke	**Ho mamela le ho bua** **hora e 1**	**Ho bala le ho boha** **dihora tse 4**	**Ho ngola le ho nehelana** **dihora tse 3**	**Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo hora e 1** (e momahane, ebile e rutwa ka ho otloloha)
31 le 32	Dipuisano tsa bohle ka phaposing kapa tsa dihlotshwana tseo e seng tsa semmuso bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho boeletsa ho ithuta ditema tse balletsweng le mawa a ho bala ka botebo bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa makgaolakgang	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho boeletsa dibopeho bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa makgaolakgang	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho etsa poeletso ya thutapuo bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa makgaolakgang **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwang / poeletso ya puo e ikgethang (mareo) ya karolo e itseng ya thuto
33 le 34	Dipuisano tsa bohle ka phaposing kapa tsa dihlotshwana tseo e seng tsa semmuso bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho boeletsa ho ithuta ditema tse balletsweng le mawa a ho bala ka botebo bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa makgaolakgang	Sebedisa dipotso tsa ditlhahlobo tse fetileng ho boeletsa dibopeho bakeng sa ho itokisetsa ditlhahlobo tsa makgaolakgang	Sebedisa dipampiri tsa ditlhahlobo tse fetileng ho boeletsa thutapuo bakeng sa boitokisetso ba ditlhahlobo tsa makgaolakgang **Tlotlontswe** e amanang le tema e balwangs e tswang dipampiring tsa ditlhahlobo tse fetileng/ poeletso ya puo e ikgethang (mareo) ya karolo e itseng ya thuto
35 le 36	**Ditlhahlobo tsa makgaolakgang**			
37 le 38	**Ditlhahlobo tsa makgaolakgang**			
39 le 40	**Ditlhahlobo tsa makgaolakgang**			

Ditlhahlobo tsa makgaolakgang:

Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa

Pampiri ya 2 – Dingolwa

Pampiri ya 3 – Ho ngola

Pampiri ya 4 – *Mesebetsi ya molomo

*Matshwao a diorale a selemo a bokelleditsweng ho tswa mesebetsing ya ho bua, ho mamela le/kapa ho bala. Matshwao a ho qetela a kenyelletse bonyane mosebetsi o le mong wa puo e hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o mong osele o le mong, mohl. ho bala ho hlophisitsweng/ puo e sa hlophiswang/ ho bua hoo e seng ha semmuso dipuisanong tsa dihlotshwana.

KAROLO YA 4: TEKANYETSO HO PUO YA TLATSETSO YA PELE

4.1 Selelekela

Tekanyetso ke tshebetso e radilweng, e tswelang pele ya ho hlwaya, ho bokelletsa le ho fumana moelelo wa tlhahisoleseding ka phihlello ya baithuti, ho sebediswa mefuta e fapaneng ya tekanyetso. Tshebetso ena e latela mehato e mene: ho hlahisa le ho bokelletsa bopaki ba phihlello; ho lekola le ho hlahloba bopaki bona; ho rekota diphumano le ho sebedisa tlhahisoleseding ena ho utlwisisa boemo ba moithuti le ho mo thusa ntshetsopeleng ya hae ka ha ho ntlafatswa tshebetso ya ho ithuta le ho ruta.

Tekanyetso e lokela ho ba eo e seng ya semmuso (tekanyetso e etswang ha ho ntse ho Ithutwa) le eo e leng ya semmuso (tekanyetso e etswang ka mora ho Ithuta). Mefuteng ena e mmedi ya tekanyetso baithuti ba lokela ho nehwa tlaleho hore ba tle ba ntlafatse ho ithuta ha bona.

Tekanyetso ya bokgoni ba puo e hokahanngwe. Tekanyetso ya tema ya tekokutlwisiso e hokahanngwe le tshebediso ya puo. Tekanyetso ya ditema tse ngolwang e kenyelletse dihlooho tsa dintho tse etsahalang bophelong boo re bo phelang.

4.2 Tekanyetso e seng ya semmuso kapa ya tsatsi le leng le le leng

tekanyetso e etswang ha ho ntse ho ithutwa e na le sepheo sa ka nako tsohle sa ho bokelletsa tlhahisoleseding ya baithuti e mabapi le tshebetso ya bona e ka sebedisetswang ho ntlafatsa ho ithuta ha bona.

Tekanyetso eo e seng ya semmuso e sebediswa letsatsi le leng le le leng ho laola kgatelopele ya moithuti. Hona ho etswa ka ho ba lekola kapa ho boha se etswang ke moithuti, ho tshwara dipuisano, dipontsho tseo ba di etsang, dikopano tsa moithuti-le-titjhere, ho ikgokahanya ho sa laolweng ha moithuti le ba bang ka phaposing, jj. Tekanyetso e seng ya semmuso eka ntho e bonolo feela jwalo ka ho ema mahareng a thuto, mme o lekola moithuti kapa o buisana le baithuti ka hore na thuto e tsamaya jwang. Tekanyetso ena e sebediswe ho neha baithuti tlaleho; e ka sebediswa hape jwalo ka motheo wa ho rala bakeng sa ho ruta. E se ke ya nkuwa e arohane le mesebetsi ya ho ithuta e etswang ka phaposing. Titjhere kapa baithuti ba ka tshwaya mesebetsi ena ya tekanyetso.

Boitekanyetso le tekanyetso ka moithutimmoho di susumetsa baithuti ho sebetsana le tekanyetso. Hona ho bohlokwa hobane ho fa baithuti sebaka sa ho nahanisisa ka mosebetsi wa bona. Sephetho sa tekanyetso e seng ya semmuso ha se rekotwe semmuso ntle le haeba titjhere e batla ho etsa jwalo. Diphetho tsa tekanyetso e seng ya semmuso ya letsatsi ka leng ha di natswe mme ha di na seabo kgatelopeleng ya moithuti, mmoho le ho nehelana ka mangolo a thuto.

4.3 Tekanyetso ya semmuso

Mesebetsi ya tekanyetso yohle e bopang lenaneo la tekanyetso ya semmuso selemong e nkuwa e le *Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso.* Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso e tshwauwa le ho rekotwa semolao ke titjhere bakeng sa kgatelopele le nehelano ya mangolo a thuto. Mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso yohle e lokela ho fetiswa bolekanyetsing ka sepheo sa ho nnetefatsa hore mesebetsi ke ya boleng bo nepahetseng, bo loketseng ho latela dintlhatheo. Leha boitokisetso bohle ba mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso bo ka nna ba etswa ka ntle ho phaposi ya ho rutela, sehlahiswa se phethetsweng se lokela ho etswa ka phaposing tlasa maemo a laolwang.

Tekanyetso ya semmuso e neha matitjhere tsela e molaong, e latelang mehato e itseng ya ho lekola kgatelopele ya baithuti kereiteng mmoho le thutong e itseng. Mehlala ya tekanyetso ya semmuso e kenyelleditse diteko, ditlhahlobo,

mesebetsi e etswang ka matsoho, diprojeke, nehelano ya mesebetsi ya molomo, dipontsho, jj. Mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso e bopa karolo ya Lenaneo la Tekanyetso ya semmuso la selemo kaofela kereiteng ka nngwe le thutong ka nngwe. Dipapetla tse latelang di nehelana ka ditlhokeho tsa tekanyetso ya semmuso Puong ya Tlatsetso ya Pele:

Papetla ya 1: Tjhebokakaretso ya Tekanyetso ya semmuso Dikereite tsa 10 - 11

TEKANYETSO YA SEMMUSO		
Hara selemo	**Ditlhahlobo tsa makgaolakgang**	
25%	**75%**	
Tekanyetso e Etswang Sekolong (TES)	**Dipampiri tsa tlhahlobo ya makgaolakgang**	
25%	**62,5%**	**12,5%**
• Diteko tse 2 • Mesebetsi e 7 • Tlhahlobo e le 1 (ya bohareng ba selemo)	**Ditlhahlobo tse ngolwang** Pampiri ya 1 (dihora tse 2) – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 (Kr. 10: dihora tse 2, Kr. 11 dihora tse 2,5) – Dingolwa Pampiri ya 3 (Kr. 10 dihora tse 2, Kr. 11 dihora tse 2,5) – Ho ngola	**Tekanyetso ya mesebetsi ya molomo: Pampiri ya 4** Ho mamela Ho bua Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso dihlotshwaneng Mesebetsi ya molomo e entsweng hara selemo e bopa karolo ya tekanyetso ya makgaolakgang ya ka sekolong.

Papetla ya 2: Tjhebokakaretso ya Tekanyetso ya semmuso Kereite ya 12

TEKANYETSO YA SEMMUSO		
Hara selemo	**Ditlhahlobo tsa mafelong a selemo**	
25%	**75%**	
Tekanyetso e etswang sekolong (TES)-	**Dipampiri tsa tlhahlobo ya makgaolakgang**	
25%	**62,5%**	**12,5%**
• Teko e le 1 • Mesebetsi e 7 • Ditlhahlobo tse 2 (bohareng ba selemo le sekamakgaolakgang)	**Ditlhahlobo tse ngolwang** Pampiri ya 1 (dihora tse 2) – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 (dihora tse 2,5) – Dingolwa Pampiri ya 3 (dihora tse 2,5) – Ho ngola	**Tekanyetso ya mesebetsi ya molomo: Pampiri ya 4** Ho mamela Ho bua Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso dihlotshwaneng Mesebetsi ya molomo e entsweng hara selemo e bopa karolo ya tekanyetso ya makgaolakgang ya ka hare sekolong.

Mefuta ya tekanyetso e dumellane le dilemo tsa baithuti mmoho le kgato ya phihlello eo ba leng ho yona. Ha mesebetsi ya tekanyetso e ralwa e lokela ho kenyelletsa dikahare tsa thuto mme e be le ditshebetso tse fapaneng tseo sepheo sa tsona e leng ho fihlela diphetho tse behilweng tsa thuto.

Mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso e kenyelletse dikgato tse batsi tsa boiphihlelo le bokgoni ba baithuti jwalo ka ha bo bontshitswe papetleng ena e latelang:

Papetla ya 3: Dikgato tsa boiphihlelo tsa tekanyetso

Dikgato tsa boiphihlelo	Mesebetsi	PERESENTE ya mosebetsi %
Totobetse/ otlololohile **(Kgato ya 1)** **Tlhophisobotjha** **(Kgato ya 2)**	Dipotso tse amang tlhahisoleseding e boletsweng ka ho otlololoha temeng. • Bolela dintho /batho/dibaka/matshwao a… • Hlahisa dintlha/mabaka/ mehopolo … • Hlwaya mabaka/batho/sesosa … • Lokodisa dintlha/mabitso/ mabaka … • Hlalosa tulo /motho/mophetwa ... • Pheta ketsahalo/se ileng sa hlaha/se hlahetseng … Dipotso tse qosang baithuti ho sekaseka, ho qhaqha le ho tlamahanya kapa ho hlophisa botjha ha tlhahisoleseding e hlahisitsweng temeng ka ho otlololoha. • Akaretsa dintlha/ mehopolo ya sehlooho/ bolela melemo/ bobe ba … • Bokanya matshwao a tshwanang a… • Hlahisa ho tshwana/ ho fapana ha… • Fana ka setshwantsho/ mabalankwe a …	**Kgato ya 1 le ya 2: 40%**
Akanya **(Kgato ya 3)**	Dipotso tse qosang moithuti hore a sebetsane le tlhahisoleseding e boletsweng temeng jwalo ka ha a e utlwisisa kapa a itemohela yona ka sebele/ botho ba hae. • Hlalosa ntlha/mohopolo wa sehlooho … • Bapisa mehopolo/ ditjhadimo/ diketsahalo … • Sepheo/ tjhadimo/ tsotello/ lebaka la mongodi/ sebapadi/ mophetwa ke sefe … • Hlalosa sesosa/ sephetho sa … • Ketsahalo/ puo/ tlhahiso ... e itseng e senola eng ka mopheti/ mongodi/ mophetwa … • Na o utlwisisa eng ka papiso/ tshwantshiso/ karaburetso … • Na o bona sephetho/ tshusumetso ya ketsahalo ... e tla ba sefe/ efe ...	**Kgato ya 3: 40%**

Lekola/ Hlahloba etsa kahlolo **(Kgato ya 4)** **Kananelo** **(Kgato ya 5)**	Dipotso tsena di amana le ho etsa dikahlolo mabapi le boleng/ bohlokwa ba ntho. Di kenyelletsa kahlolo mabapi le ditaba tsa nnete, bohlokwa ba ho itseng, etsa qeto hore na ke ntlha kapa mohopolo, bobe/ botle ba ho itseng, kutlwahalo le mabaka, dintho tse kang ho hlokeha kapa ho amoheleha ha diqeto le diketsahalo tse amang dintlha tsa boitshwaro ... • Na o nahana hore se etsahetseng se bohlokwa/ se a kgolweha/ se ka etsahala …? • Na kgang e hlahiswang ke mongodi/ sebui e a utlwahala/ amoheleha/ ke yona qeto ya ditaba …? • E qaqa/ sekaseka/ seholla/ tsenkolla ketsahalo/ sepheo/ mabaka/ tjhadimo, tshusumetso … • Na o dumellana le mohopolo/ polelo/ tlhahiso/ moelelo ... • Ka tjhebo ya hao na mongodi/ mopheti/ mophetwa/ o nepile ha a hatella hore … (tshehetsa karabo ya hao/ fana ka mabaka a karabo ya hao). • Na boitshwaro/ tjhadimo/ ketso ya mophetwa e a amoheleha ho wena? Fana ka lebaka la karabo ya hao. Na diketso/ tjhadimo/ puo/ ditabatabelo tsa mophetwa di senola eng ka botho ba hae, ho tadinngwe bophelo ka kakaretso? • Hlalosa o sekaseka/ hlalosa/ etsa ditlhahiso ka makgabane a hlahellang temeng ... Sepheo ka dipotso tsena ke ho lekanyetsa tshusumetso e tlang kgopolong ka tema kapa ho nanela botle ba tema ho moithuti. Mona ho tsepamiswa mohopolo karabelong e tletseng maikutlo ho dikahare, ho ikamahanya le baphetwa kapa diketsahalo, le ho arabela tsela eo mongodi a sebedisitseng puo ka yona (jwalo ka kgetho ya mantswe le karaburetso). • Hlalosa karabelo ya hao ya tema/ ketsahalo/ maemo/ kgohlano/ qaka … • Na o utlwela mophetwa bohloko? Na ke ketso/ qeto efe eo o neng o tla e nka/ etsa ha o ne o ka ba maemong ao na? • Hlalosa/sekaseka tshebediso ya mongodi ya puo … • Na setaele/ selelekela/ qetelo/ dipapiso/ karaburetso/ tshebediso ya dibetsa tsa bongodi kapa bothothokisi ba mongodi di fihletse sephetho? Manolla…	**Dikgato tsa 4 le 5: 20%**

4.4 Lenaneo la tekanyetso

lenaneo la Tekanyetso le radilwe ka tsela eo mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso e qhalanngwang ka hara kotara dithutong tsohle sekolong.

4.4.1 Tjhebokakaretso ya ditlhokeho

Papetla e latelang e nehelana ka tjhebokakaretso ya ditlhokeho tsa kotareng ka nngwe Puong ya Tlatsetso ya Pele:

Papetla ya 1: Tjhebokakaretso ya ditlhokeho tsa Lenaneo la Tekanyetso Dikereite tsa 10-11

<table>
<tr><th colspan="4">Lenaneo la Tekanyetso</th></tr>
<tr><th colspan="2">Mesebetsi ya Tekanyetso ya Sekolong Kotareng ka nngwe</th><th colspan="2">Ditlhahlobo tsa makgaolakgang</th></tr>
<tr><th>Kotara ya 1:</th><th>Kotara ya 2:</th><th>Kotara ya 3:</th><th>Kotara ya 4:</th></tr>
<tr><td>Teko e ngolwang e le 1
+
Mesebetsi e 3</td><td>Mesebetsi e 2
+ 1
Tlhahlobo ya bohareng ba selemo e le 1 e kenyeleditseng:
Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa
Pampiri ya 2 – Dingolwa
Pampiri ya 3 – Ho ngola</td><td>Teko e ngolwang e le 1
+
Mesebetsi e 2</td><td>Tlhahlobo e le 1 ya makgaolakgang ya ka hare sekolong e kenyelleditseng dipampiri tse 3:
Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa
Pampiri ya 2 – Dingolwa
Pampiri ya 3 – Ho ngola
Pampiri ya 4 – Mesebetsi ya molomo</td></tr>
<tr><td colspan="4">Matshwao a Kotara (Dikotara tsa 1-3):
• Kotareng ka nngwe kopanya matshwao a fumanweng ke moithuti, mmoho le dipalohohle mme o fetolele ho % ho fumana matshwap a kotara.
Matshwao a kgatelopele (ho fetela kereiteng e latelang):
• Kopanya matshwao a moithuti le dipalohohle tsa mesebetsi ya tekanyetso e tswang kotareng ya 1 ho fihla ho ya 3 ebe o di fetolela ho 25%,
• Fetolela Pampiri ya 1 ho 20%,
• Fetolela Pampiri ya 2 ho 17.5%,
• Fetolena matshwao a Pampiri ya 3 ho 25%
• Fetolela matshwao a mesebetsi ya molomo (Pampiri ya 4) ho 12,5%</td></tr>
</table>

Papetla ya 2: Lenaneo la Tekanyetso Dikereite tsa 10-11

Lenaneo la Tekanyetso			
Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 1			
Mosebetsi wa 1	**Mosebetsi wa 2**	**Mosebetsi wa 3**	**Mosebetsi wa 4**
Mosebetsi wa molomo: Ho mamela bakeng sa kutlwisiso (10)/ puo e hlophisitsweng (20)/ E LE NNGWE YA TSE LATELANG: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng (20)	**Ho ngola: (50)** Kereite ya 10 - moqoqo wa phetelo/ o hlalosang/ o sa tshehetseng lehlakore Kereite ya 11 - moqoqo wa phetelo/ o hlalosang/ o sa tshehetseng lehlakore/ o tebisang maikutlo	**Ho ngola: (30)** Tema ya kgokahano e telele Lengolo la setswalle/ semmuso (la kopo, tletlebo, kopo ya mosebetsi/ la kgwebo)/ lengolo la semmuso le leo e seng la semmuso le yang bophatlalatsing/ Tokomane ya boitsebiso le diphihlello e tsamayang le lengolo la tlhaloso/ Nalane ya bophelo ba mofu/ Lenanetsamaiso le metsotso ya kopano/ tlaleho (Raporoto) - ya semmuso kapa e seng ya semmuso/ tekolokakaretso/ atikele e yang koranteng/ atikele ya makasine/ Puo/ puisano/ inthaviu	****Teko ya 1: (40)** Tekokutlwisiso, Kgutsufatso Dibopeho tsa puo le tshebediso ya puo

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 2		
Mosebetsi wa 5:	**Mosebetsi wa 6**	**Mosebetsi wa 7**
***Mosebetsi wa molomo:** Ho mamela bakeng sa kutlwisiso (10)/ puo e hlophisitsweng (20)/ E LE NNGWE YA TSE LATELANG: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng (20)	**Dingolwa: (matshwao a 35)** Dipotso tse kgutshwane	**Tlhahlobo ya bohareng ba selemo: (matshwao a 250)** Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa (80) Pampiri ya 2 – Dingolwa (70) Pampiri ya 3 – Ho ngola (e ka ngolwa ka kgwedi ya Motsheanong/ Phupjane) (100)
Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 3		
Mosebetsi wa 8	**Mosebetsi wa 9**	**Mosebetsi wa 10**
***Mosebetsi wa molomo:** Ho mamela bakeng sa kutlwisiso (10)/ Puo e hlophisitsweng (20)/ E LE NNGWE YA TSE LATELANG: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng (20)	**Ho ngola: (matshwao a 20)** Tema ya kgokahano e kgutshwane: Dipapatso/Ho ngola dayaring/ Dipokarete/Dimemo/Diforomo tse tlatswang/Ditshupiso/Ditaelo/Diflayara/ Diphoustara	****Teko ya 2:** **Puo jwalo ka ha e sebediswa:** Tekokutlwisiso Kgutsufatso Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo KAPA Dingolwa: Dipotso tse kgutshwanyane (matshwao a 35)

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Semmuso ya Kotara ya 4
Mosebetsi wa 11: Tlhahlobo ya makgaolakgang
Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa (80) Pampiri ya 2 – Dingolwa (70) Pampiri ya 3 – Ho ngola (100) Pampiri ya 4 – *Mesebetsi ya molomo (50) *Matshwao a mesebetsi ya molomo a selemo a bokellediswe mesebetsing ya ho bua, ho mamela le/ kapa ho bala. Matshwao a ho qetela a kenyelletse bonyane mosebetsi o le mong wa puo e hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o mong osele o le mong, mohl. ho bala ho hlophisitsweng/ puo e sa hlophiswang/ ho bua hoo e seng ha semmuso dipuisanong tsa dihlotshwana. ** **Teko ya 1** e ka hlophiswa tlasa palohohle ya **matshwao a 40** kapa, ha e ka ba matshwao a fetang ana qetellong matshwao a lokela **ho fetolelwa ho a 40**. Ho sisinngwa hore ho lekanyetswe Tekokutlwisiso, Kgutsufatso le Thutapuo maemong a puo e sebediswang; empa leha ho le jwalo matitjhere a na le bolokolohi mme a kgothalletswa ho kenyelletsa motswako wa dikarolo tse ka lokelang ho lekanyetswa ho dumellana le moralo wa sekolo (lenaneo la diteko, kabo ya nako, jj.). Lenaneong la Tekanyetso teko e se botjwa ke ditekonyana tse nyenyane tse mmalwa. Teko ka nngwe e thehwe hodima dikahare tse toma, tse mothamonyana mme ebe e tla ngolwa nakong ya metsotso e 45 - 60; hape e kenyelletse dikgato tsa boiphihlello tse fapaneng tseo dipampiri tsa ditlhahlobo di hlophiswang ho ya ka tsona.

Papetla ya 3: Tjhebokakaretso ya ditlhokeho tsa Lenaneo la Tekanyetso Kereite ya 12

Lenaneo la Tekanyetso			Tlhahlobo ya makgaolakgang
Mesebetsi ya Tekanyetso e etswang sekolong ya Kotara ka nngwe			
Kotara ya 1: Teko e le 1 e ngolwang + Mesebetsi e 3	**Kotara ya 2:** Mesebetsi e 3 + Tlhahlobo ya bohareng ba selemo e kenyelleditseng dipampiri tse 3: Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola KAPA Teko e ngolwang	**Kotara ya 3:** Tlhahlobo e le 1 ya seka- makgaolakgang e kenyelleditseng Dipampiri tse 3: Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola KAPA Teko e ngolwang + Mosebetsi o le 1	**Kotara ya 4:** 1x Tlhahlobo ya makgaolakgang e kenyelleditseng: Dipampiri tse 3: Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola + Pampiri ya 4 – Mosebetsi wa molomo
Matshwao a kotara (kotara tsa 1-3): • Kotareng ka nngwe, kopanya matshwao a moithuti le dipalohohle ebe o fetolela ho % bakeng sa ho fumana matshwao a kotara **Matshwao a tekanyetso e etswang sekolong (TES):** • Kopanya matshwao a moithuti le dipalohohle tsa mesebetsi ya tekanyetso ya semmuso ho tloha kotareng ya 1 ho isa ho ya 3 o fetolela ho 25% **Tlhahlobo ya makgaolakgang** • Fetolela Pampiri ya 1 ho 20%, • Fetolela Pampiri ya 2 ho 17,5%, • Fetolela Pampiri ya 3 ho 25%) • Fetolela matshwao a mesebetsi ya molomo (Pampiri ya 4) ho 12,5%			

Papetla ya 4: Lenaneo la Tekanyetso Kereite ya 12

Lenaneo la Tekanyetso			
Mesebetsi ya Tekanyetso ya Kotara ya 1			
Mosebetsi wa 1	**Mosebetsi wa 2: (matshwao a 50)**	**Mosebetsi wa 3: (matshwao a 30)**	**Mosebetsi wa 4: (matshwao a 40)**
***Mosebetsi wa molomo:** Ho mamela bakeng sa kutlwisiso (10)/ Puo e hlophisitsweng (20)/ E LE NNGWE YA TSE LATELANG: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng (20)	**Ho ngola:** Moqoqo wa phetelo/ o hlalosang/ o sa tshehetseng lehlakore/ wa kgang/ o tebisang maikutlo	**Ho ngola:** Tema ya kgokahano e telele: Lengolo la setswalle/ semmuso (la kopo, tletlebo, kopo ya mosebetsi/ la kgwebo)/ mangolo a semmuso le ao e seng a semmuso a yang ho bophatlalatsing/ Tokomane ya boitsebiso le diphihlello e tsamayang le lengolo la tlhaloso/ Nalane ya bophelo ba mofu/ Lenanetsamaiso le metsotso ya kopano/ tlaleho (Raporoto)/ tekolokakaretso/ atikele e yang koranteng/ atikele ya makasine/ Puo/ puisano/ inthaviu	**Teko ya 1:** Tekokutlwisiso, kgutsufatso, dibopeho le melao ya tshebediso ya puo

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Kotara ya 2			
Mosebetsi wa 5	**Mosebetsi wa 6**	**Mosebetsi wa 7 (matshwao a 35)**	**Mosebetsi wa 8**
***Mosebetsi wa molomo:** Ho mamela bakeng sa kutlwisiso (10)/ Puo e hlophisitsweng (20)/ E LE NNGWE YA TSE LATELANG: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng (20)	***Mosebetsi wa molomo:** Ho mamela bakeng sa kutlwisiso (10)/ Puo e hlophisitsweng (20)/ E LE NNGWE YA TSE LATELANG: Ho bala ho hlophisitsweng/ Puo e sa hlophiswang/ Ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng (20)	**Dingolwa:** Dipotso tse kgutshwane	***Tlhahlobo ya bohareng ba selemo (matshwao a 250)** Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa (80) Pampiri ya 2 – Dingolwa (70) Pampiri ya 3 – Ho ngola (e ka ngolwa ka kgwedi ya Motsheanong/ Phupjane) (100) KAPA Teko e ngolwang

Mesebetsi ya Tekanyetso ya Kotara ya 3	
Mosebetsi wa 9	**Mosebetsi wa 10**
Ho ngola: Tema ya kgokahano e kgutshwane (20) Dipapatso/Ho ngola dayaring/Dipokarete/Dimemo/Diforomo tse tlatswang/Ditshupiso/Ditaelo/Diflayara/Diphoustara (**matshwao a 20)**	***** Tlhahlobo ya sekamakgaolakgang (matshwao a 250)** Pampiri ya 1 – Puo jwalo ka ha e sebediswa Pampiri ya 2 – Dingolwa Pampiri ya 3 – Ho ngola (e ka ngolwa ka kgwedi ya Motsheanong/ Phupjane) **KAPA** Teko e ngolwang

* **Mesebetsi ya molomo:** hara selemo baithuti ba etse bonyane mosebetsi o le mong wa puo e hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela bakeng sa kutlwisiso le o le mong o mong osele, mohl. ho bala ho hlophisitsweng/ puo e sa hlophiswang/ ho bua hoo e seng ha semmuso sehlopheng.

** **Teko ya 1** e ka hlophiswa tlasa palohohle ya **matshwao a 40** kapa, ha e ka ba matshwao a fetang ana qetellong

matshwao a lokela **ho fetolelwa ho a 40.** Ho sisinngwa hore ho lekanyetswe Tekokutlwisiso, Kgutsufatso le Dibopeho tsa puo le tshebediso ya puo; empa leha ho le jwalo matitjhere a na le bolokolohi mme a kgothalletswa ho kenyelletsa motswako wa dikarolo tse ka lokelang ho lekanyetswa ho dumellana le moralo wa sekolo (lenaneo la diteko, kabo ya nako, jj.).

Lenaneong la Tekanyetso teko e se botjwe ke ditekonyana tse nyenyane tse mmalwa. Teko ka nngwe e thehwe hodima dikahare tse toma, tse mothamonyana mme ebe e tla ngolwa nakong ya metsotso e 45-60; hape e kenyelletse dikgato tsa boiphihlello tse fapaneng tseo dipampiri tsa ditlhahlobo di hlophiswang ho ya ka tsona.

*****Tlhahlobo ya bohareng ba selemo le ya sekamakgaolakgang: Kereiteng ya 12 mosebetsi o mong wa Kotara ya 2 le/ kapa Kotara ya 3 e be tlhahlobo ya ka hare sekolong. Maemong ao e leng hore ho ngolwa tlhahlobo ya ka hare sekolong e le nngwe feela ho tse pedi tsena Kereiteng ya 12, ho ngolwe teko mafelong a kotara sebakeng sa tlhahlobo e nngwe e sa ngolweng (Mosebetsi wa 8 le wa 10).**

4.4.2 Ditlhahlobo

Sebopeho sa dipampiri tsa ditlhahlobo-Pampiri ya 1, 2 le 3

<table>
<tr><th>PAMPIRI</th><th colspan="3">KAROLO</th><th colspan="2">MATSHWAO</th><th>NAKO</th></tr>
<tr><td rowspan="13">1. Puo jwalo ka ha e sebediswa</td><td colspan="3">A: Tekokutlwisiso
(Ho sebediswe mefuta e batsi ya ditema tse kenyelleditseng dite ma tse bohuwang le tse tshwantsisitsweng)
• Baithuti ba hlwaye le ho hlalosa tshusumetso e tliswang ke mawa a kang tshebediso ya mefuta ya mongolo le boholo ba yona, dihlooho le dintlhatlhaloso/ ditlhakisetso, jj.</td><td rowspan="4">30</td><td rowspan="13">80</td><td rowspan="13">Dikereite 10-12:
dihora tse 2</td></tr>
<tr><td>Dikereite</td><td colspan="2">Bolelele ba tema (mantswe)</td></tr>
<tr><td>10</td><td colspan="2">a 400-500</td></tr>
<tr><td>11</td><td colspan="2">a 500-600</td></tr>
<tr><td>12</td><td colspan="2">a 600-700</td></tr>
<tr><td colspan="3">B: Kgutsfuatso: Ho se sebediswe tema ya tekokutlwisiso.</td><td rowspan="4">10</td></tr>
<tr><td>Dikereite</td><td>Bolelele ba tema (mantswe a)</td><td>Bolelele ba kgutsufatso (mantswe a)</td></tr>
<tr><td>10</td><td>bonnyane 200</td><td rowspan="3">60-70</td></tr>
<tr><td>11</td><td>bonnyane 230</td></tr>
<tr><td>12</td><td>bonnyane 250</td></tr>
<tr><td colspan="3">C: Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo (lekanyetsa maemong)
• Tlotlontswe le tshebediso ya puo.
• Dibopeho tsa dipolelo
• Temoho ya tshebediso ya puo e hlokolosi.</td><td>40</td></tr>
</table>

PAMPIRI	KAROLO	MATSHWAO		NAKO
2. Dingolwa	**Tse PEDI feela tsa dingolwa tse latelang:** Padi (novele)/ tshwantshiso (Terama)/ dipalekgutshwe (dipotso tse kgutshwane qotsong)/ dithothokiso (dipotso tse kgutshwane hodima dipotso tse pedi dithothokisong **tse rutilweng**	(2x35= 70)	70	Kereite 10-12 : dihora tse 2

PAMPIRI	KAROLO		MATSHWAO		NAKO
3. Ho ngola	**A**: **Moqoqo**-Moqoqo o le mong Phetelo / hlalosang / ngangisano/ kgang / o tebisang maikutlo / o sa tshehetseng lehlakore		50	100	Kereite ya 10: dihora tse 2 Dikereite tsa 11-12: dihora tse 2½
	Dikereite	**Bolelele ba moqoqo (mantswe a)**			
	10	150-200			
	11	200-250			
	12	250-300			
	Lekanyetsa tse latelang: • Dikahare le moralo (60%) • Puo, setaele le ho hlaola diphoso (30%) • Sebopeho (10%)				
	B: Tema e le nngwe - **Ditema tsa kgokahano tse telele:** Mangolo a setlwaedi/ mangolo a semmuso (la kopo/ tletlebo/ kopo ya mosebetsi/ la kgwebo/ la teboho/ la thoholetso/ la kutlwelobohloko)/ mangolo a yang ho boradikoranta a semmuso le ao e seng a semmuso/ tokomane ya boitsebiso le diphihlello (e tsamaye mmoho le lengolo la tlhaloso)/ nalane ya bophelo ba mofu/ lenanetsamaiso le metsotso ya kopano (di botswe di le mmoho)/ raporoto (ya semmuso le eo e seng ya semmuso) / tekolokakaretso / atikele ya dikoranta/ atikele ya makasine / puo (e ngotsweng)/ puisano/ inthaviu		(30)		
	Dikereite	**Bolelele ba tema (mantswe a)**			
	10-12	120-150 (dikahare feela)			
	Lekanyetsa tse latelang: • Dikahare, moralo le sebopeho (60%) • Puo, setaele, le ho hlaola diphoso (40%)				
	C: Tema e le nngwe-**Tema ya kgokahano e kgutshwane:** Dipapatso/ Bukatsatsi (Ho ngola dayaring)/ Posekarete/ Dikarete tsa memo/ Ho tlatsa diforomo/ Ditaelo/ Ditshupiso/ Pampitshana ya tlhahisoleseding (sephephetjhana)/ Phousetara		(20)		
	Dikereite	**Bolelele ba tema (mantswe a)**			
	10-12	80-100 (dikahare feela)			
	Lekanyetsa tse latelang: • Dikahare, moralo le sebopeho (60%) • Puo, setaele, le ho hlaola diphoso (40%)				

Dikahare tse lokelang ho rutwa le ho ithutwa

Tekanyetso e tobane le dikahare tse hlahisitsweng tokomaneng ena. Ka baka la kgatelopele e ka kgopolong ya dikahare ho habahanya dikereite, dikahare le bokgoni ho tloha Kereiteng ya 10-12 di tla lekanyetswa dipampiring tsa tlhahlobo ya makgaolakgang pheletsong ya Kereite ya 12.

Mesebetsi ya molomo ya tekanyetso: Pampiri ya 4

Mesebetsi ya molomo ya tekanyetso e entsweng hara selemo e bopa karolo ya tekanyetso ya makgaolakgang mafelong a selemo Kereite ya 12. Yona ke matshwao a 50 matshwaong a 300 a tekanyetso ya ka ntle ya mafelo a selemo. Tlase mona ho latela dintlha tse felletseng tsa mesebetsi ya molomo e etswang sekolong hara selemo:

Pampiri ya 4	DINTLHA	MATSHWAO	
Mesebetsi ya molomo	*Mesebetsi ya molomo e tla ralwa sekolong, e lekanyetswe sekolong mme e etswe bolekanyetsing ba ka ntle. **Ho bua:** *Puo e hlophisitsweng* Lekanyetsa: bokgoni ba ho etsa diphuphutso, ho rala le ho hlophisa dikahare, sehalo, bokgoni ba ho bua le ho nehelana, temoho ya tshebediso e hlokolosi ya puo, kgetho, tlhophiso le tshebediso ya disebediswa tse mamelwang, tse mamelwang le ho bohuwa hong	20	50
	Ho bala ho hlophisitsweng/ puo e sa hlophiswang / ho bua hoo e seng ha semmuso dihlotshwaneng Lekanyetsa: dikahare, sehalo, bokgoni ba ho bua le ho nehelana, temoho ya tshebedisoe hlokolosi ya puo	20	
	Ho mamela Lekanyetsa: Ho mamela ka tshetshefo bakeng sa ho utlwisisa, bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding le ho hlahloba	10	

*Matshwao a mesebetsi ya molomo a selemo a bokelleditsweng mesebetsing ya ho bua le ho mamela. Matshwao a ho qetela a kenyelletse bonyane mosebetsi o le mong wa puo e hlophisitsweng, o le mong wa ho mamela le o mong osele o le mong, mohl. ho bala ho hlophisitsweng/ puo e sa hlophiswang/ ho bua hoo e seng ha semmuso dipuisanong tsa dihlotshwana.

4.5 Ho rekota le ho tlaleha

Ho rekota ke tshebetso eo ho yona titjhere a ngolang le ho boloka boemo ba phihlello ya moithuti mosebetsing wa tekanyetso o itseng. Tshebetso ena e bontsha kgatelopele ya moithuti mabapi le ho fumana phihlello e boletsweng Setatementeng sa Naha sa Leano la Kharikhulamo le Tekanyetso. Direkoto tsa phihlello ya moithuti di lokela ho fana ka bopaki ba kgatelopele e kgopolong ya moithuti Kereiteng eo a leng ho yona mmoho le ho tshwanela ha hae ho ya kapa ho fetisetswa kereiteng e latelang. Direkoto tsa phihlello ya moithuti di ka sebediswa hape ho nnetefatsa kgatelopele e entsweng ke titjhere mmoho le baithuti tshebetsong ya ho ruta le ho ithuta.

Ho tlaleha ke tshebetso ya ho tsebahatsa phihlello ya moithuti ho moithuti ka boyena, batswadi, sekolo mmoho le ba bang ba nang le seabo thutong ya moithuti. Phihlello ya moithuti e ka tlalehwa ka ditsela tse mmalwa. Ditsela tsena di kenyelleditse dikarete tsa tlaleho, dikopano tsa batswadi, matsatsi a ho etela sekolong, dikopano tsa motswadi-le-titjhere, ho letsa mehala, mangolo, koranta ya ka phaposing kapa la sekolo, jj. Matitjhere dikereiteng kaofela a tlaleha phihlello ya moithuti thutong e itseng ka diperesente. Dikgato tsa phihlello tse fapaneng mmoho le diperesente tse tsamaelanang le tsona di bontshitswe Papetleng e mona ka tlase.

DIKHOUTU LE DIPERESENTE TSA HO REKOTA LE HO TLALEHA

KHOUTU	TLHALOSO YA BOKGONI	PERESENTE
7	Phihlello e babatsehang	80-100
6	Phihlello e kgabane	70-79
5	Phihlello e ntle	60-69
4	Phihlello e mahareng	50-59
3	Phihlello e foofo	40-49
2	Phihlello e karolwana feela	30-39
1	Ha ho phihlello	0-29

Matitjhere a tla rekota matshwao a nnete mabapa le mosebetsi ka mong ka ho sebedisa pampiri ya ho rekota; mme ba tlalehe dipersente mabapa le thuto kareteng ya raporoto ya moithuti

4.6 Bolekanyetsi ba tekanyetso

ka bolekanyetsi ho bolelwa tshebetso e nnetefatsang hore mesebetsi ya tekanyetso ke ya nnete, e loketseng mme e thehilwe ho latela metheho e behilweng. Bolekanyetsi bo lokela ho etswa sekolong, lefapheng la thuto la sedika, la profensi le la naha. Ditshebetso tsa bolekanyetsi bo phethahetseng, bo kenyelleditseng ditlhokeho tsohle di lokela ho ba teng bakeng sa ho nnetefatsa boleng ba tekanyetso dithutong kaofela.

4.6.1 Tekanyetso ya semmuso

- Diteko le ditlhahlobo tsa Dikereite tsa 10 le 11 di etswa bolekanyetsi ba ka hare sedikeng. Moeletsi wa thuto o lokela ho lekola mesebetsi ya tekanyetso e mmalwa nakong eo a etetseng sekolong ka yona ho nnetefatsa boleng ba mesebetsi le bolekanyetsi bo entsweng sekolong.

- Diteko le ditlhahlobo tsa Kereite ya 12 di lokela ho etswa bolekanyetsi ba profensi. Tshebetso ena e tla laolwa ke ba lefapha la thuto la profensi.

- Baeletsi ba Thuto ba etse bolekanyetsi ba diteko le dipampiri tsa ditlhahlobo tse seng kae pele di ngolwa ke baithuti ho nnetefatsa boleng ba dipotso le ho tataisa matitjhere ka ho rala mesebetsi ena.

4.6.2 Mesebetsi ya tekanyetso ya molomo

- **Dikereite tsa 10 le 11**: Mosebetsi wa molomo wa tekanyetso o mong le o mong oo e leng karolo ya Lenaneo la Tekanyetso o tshwanetse o iswe bolekanyetsing ho hlooho ya lefapha pele baithuti ba o etsa. Matitjhere a lekanyetse mesebetsi ya molomo Kereiteng ya 10 le ya 11. Moeletsi wa Thuto a etse bolekenyetsi ba mesebetsi ya molomo e mmalwa nakong ya ha a etetse sekolong ho nnetefatsa boleng ba mesebetsi eo le hore na bolekanyetsi ba ka sekolong bo entswe.

- **Kereite ya 12**: Mesebetsi ya molomo e hlophiswe sekolong, e lekanyetswe ka hare sekolong mme e fetiswe bolekanyetsing ba ka ntle ho sekolo. Mosebetsi wa molomo wa tekanyetso o mong le o mong oo e leng karolo ya Lenaneo la Tekanyetso o tshwanetse o iswe bolekanyetsing ho hlooho ya lefapha pele baithuti ba o etsa. Matitjhere a lekanyetse mesebetsi ya molomo. Moeletsi wa thuto a etse bolekenyetsi ba mesebetsi ya molomo e mmalwa nakong ya ha a etetse sekolong ho nnetefatsa boleng ba mesebetsi eo le ho bona hore na bolekanyetsi ba ka sekolong bo entswe. Ho kgethwe baithuti ba mmalwa sekolong se seng le se seng mme ba etsetswe bolekanyetsi ba mesebetsi ya molomo ho hlahloba boleng ba boiphihlelo ba bona mesebetsing ya molomo.

4.7 Kakaretso

Tokomane ena e balwe hammoho le ditokomane tse latelang:

4.7.1 *National Protocol for Assessment Grades R-12*

4.7.2 Tokomane ya leano e bitswang: *National Protocol for Assessment Grades R-12.*

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA WONA

Akeronime -lentswe le qapodisehang le bopilweng ka tlhaku/ditlhaku tse qalang lentswe la sehlooho kapa mantswe a sehlooho polelwaneng (Mohl. **P**uo ya ho **I**thuta le ho **R**uta =PIR, FET = Further Education le Training)

Bokgoni ba ho utlwisisa dipuo (Cognitive academic skills)-ke boiphihlelo kapa bokgoni ba ho akanya, ho tlamahanya tlhahisoleseding le ho hlahloba/ ho lekola.

Puo ya Tlatsetso-(sheba hape Puo ya Lapeng)-puo eo ho ithutwang yona e tlatselletsa puong ya lapeng

Botemengata bo eketsehang-ke ha motho a ithuta puo (kapa dipuo) e nngwe ho tlatselletsa puo ya lapeng. Puo ena ha e tlose puo ya lapeng empa e ithutwa ho bapa le yona. Lenaneong la *botemengata bo eketsehang* puo ya lapeng e a matlafatswa le ho tiiswa, mme puo ya tlatsetso eo ho ithutwang yona empa feela e eketsa boleng (mohl. Dipuo tsa Tlatsetso kaofela, ho kenyeleditswe Puo ya ho Ithuta le ho Rutwa (PIR) di rutwa ho bapa le puo ya lapeng; ha di e tlose hore ho kene tsona sebakeng sa Puo ya Lapeng).

Kananelo ya botle (Aesthetic)-1. Ho ela hloko botle le bohlokolosi ba puo mme kahoo, o be sedi le ho ananela makgabane a fuperweng ke ditema ao re phelang le wona ka dinako tsohle.

2. Motho ya sedi bohlokolosing ba puo ke motho ya ananelang botle ba bonono bofe le bofe. Lentswe la English le sothofaditsweng, “Aesthetike” le bolela botle bo fumanwang mosebetsing wa bonono. Motho a ka boledisa ka botle ba bonono mosebetsing o itseng, kapa wa etsa qeto e thehilweng hodima bonono.

Alithereishene/ Poeletsamodumo-Bonono bo sebediswang dingolweng, haholoholo dithokong le dithothokisong; Alithereishene /Poeletsamodumo ke ha modumo o le mong o sebediswa o latelane kapa salane morao, o entse lethathama qalang kapa hare feela mantsweng le polelong. Poeletsamodumo e tla ka dibopeho tse pedi tse latelang:

Poeletsadumannotshi/ Asonense-ke ha ho phethwa dumannotshi e le nngwe qalong ekasitana le hare feela mantsweng, (mohl. polelong ena ‘**o** b**o**kgabane, **o** shweshwe, **o** rwetse b**o**tle’, asonense e hlahella ho dumannotshi ‘o’.)

Poeletsadumammoho/ Khonsonense-ke ha ho phethwa dumammoho e le nngwe qalong ekasitana le hare mantsweng, (mohlala, poelelwaneng ena “**L**efatshe, **l**ebidi, **l**e a phethohaka, poeletsadumammoho e hlahella ho dumammoho ‘l’).

Botemengata-ke meelelo ya lentswe e mmedi kapa ho feta e hlahellang lentsweng ho ya ka kgetho le tshebediso ya lona. Meelelo ena ka bobedi ha e lwantshane empa e kgohlela hantle tikolohong eo lentswe le sebedisitsweng ho yona

(Mohlala: Jwale ke lla sa mmokotsane, ke a tsetsela ke a hihitsa, …)

Akanya-1. Ho batla ho tshwana nthong tse bonahalang eka di fapane.2. Ho fuputsa ‘ho tshwana’ nthong tse hlahellang eke di fapane, tsela ya ho hlalosa kapa ho hlakisa empa ho se bopaki. Hlokomela hore o se akanye ka tsela e fosahetseng. Ho lokela hore ho be le nyalano e phethahetseng pakeng tsa ntho e hlaloswang/hlakiswang le kakanyo e etswang

Palenyana ya bophelo Anekedouto (Anecdote)-phetelo ya diketsahalo tse itseng tse nyenyane tse phetwang ka sepheo sa ho nehelana ka tlhahisoleseding, ho thabisa, ho swaswa/qabola, ho phoqa kapa ho hlahisa semelo

Phediso (Amination)-theknike ya ho sebedisa lethathama la ditshwantsho tse kgutsitseng ho bopa mohopolo wa motsamao, kapa eka di a phela; ka mantswe a mang, dintho tse se nang bophelo di a 'phediswa'.

Sehlohlolo-ke seng sa matshwao a moralo dingolweng. Ke ketsahalo e hodimodimo ho diketsahalo tsohle, e hohelang, e thabisa ebile e na le tshusumetso e matla maikutlong a mmadi. Hangata ke moo kgohlano e fihlang tsullung, ho senyehile, ho dubehile ho le mahleke ruri.

Mothipoloho-ke ha tebello e phahameng e itseng ya ketsahalo e kgolo ya bohlokwahadi e sa phethahala, kapa kgohelo ntseng e tliswa ke poloto ya sengolwa e se e fela hanghang, e fediswa ke ho kgeloha ha poloto kapa ke ketsahalonyana e se nang molemo. Mona ho a utlwahala hore ditaba di se di ya pheletsong.

Kganyetsano/Tarakanyo *(Anthithesis*)-Ke tshebediso ya dipolelo kapa dipolelwana tse hanyetsanang, mehopolo e atameleneng e a hanyetsana. Mohlala: (se)hloho ke sang aparo di benya?

Lelatodi (Antonym)-lentswe le nang le moelelo o fapaneng le lentswe le itseng le tobilweng, (mohl. 'botle' le 'bobe')

Loketseng-ha ntho efe feela kapa puo e loketswe ke ho amoheleha memong ao e sebedisitsweng ho wona Mohlala: (tumediso ya, 'dumela Monghadi Mokoena', e loketse maemo a ofisi mosebetsing ho ena le, 'helele thakantona' eo o e sebedisang ho dumedisa metswalle)

Baamohedi ba ditaba (audience)-1. Babadi, bamamedi kapa babohi ba tobilweng ka tema e itseng; bangodi/ dibui ba lokela ho ela hloko sepheo sa ho ngola le baamohedi ba ditaba ha ba rala sekotwana se ngolwang kapa puo eo a tla nehelana ka yona, hore ba tle ba tsebe ho kgetha mokgwa o loketseng wa ho ngola

Ditema tsa diketsahalo tsa nnete tsa bophelo (Authentic Texts)-ke ditema tse amang diketsahalo tsa nnete tsa bophelo ba ka mehla, tseo e seng tsa dingolwa mme di sebediswa thutong ya puo ho ithuta le ho ruta, tse kang diatikele tsa dimakasine le dikoranta, ditaba tse rekotilweng radiyong le thelevisheneng, dipapatso, dileibole tsa dihlahiswa, dibroutjhara tse babatsang kgwebo, diforomo tsa mmuso, mehlala ya mangolo a nnete

Maikutlo (Mood)-ana ke maikutlo a dikileng tikoloho, a susumeditseng ho ngolwa ha taba kapa ditaba tse itseng. Ho hlaloswa maikutlo a sehlooho a hlodileng ho ngolwa, a hlaloswang ke kgetho ya mantswe, puisano, tlhaloso ya tikoloho. Hangata pono ya pele e bulang tshwantshiso kapa padi e bopa maikutlo ao e tla bang motheo wa pale yohle. Mohlala: Tshwantshisong ya *Leru le lefubedu*, pherekano ya maikutlo ka ditaba tsa naha ya Lesotho eo morena Moshoeshoe a iphumanang a le ho yona qalong ya Terama ena e bontsha hore ntwa ho tla kupa e kgolo na nnete.

Leeme/Tshekamelo (Bias)-ke mokgwa kapa tlwaelo ya ho rata kapa ho sekamela lehlakoreng le itseng, e ka ba ho ho tshehetsa motho, ntho, mohopolo kapa tjhadimo e itseng, mme sena se sitisa ho etsa kahlolo e nepahetseng.

Ho kadima/ (Maadingwa): ke tshebetso eo ho yona puo e adimang mantswe ho tswa puong e nngwe. Mantswe ana a bitswa maadingwa kapa melata

Lentswetlhaloso (Caption)-lentswe kapa polelwana le fumanwang ka hodimo ho tema, atikele, setshwantsho, senepe, jj.(tema efe kapa efe feela)

Kharikhetjha (Caricature)-1. tlhahiso (e ngotsweng kapa e bohuwang) ya mophetwa ka tsela e feteleditsweng haholo (pheteletso), moo ebang ho nyatsuwa kapa ho nyefolwa semelo kapa botho ba hae 2. Eketsa. Ditshwantsho

le botaki bo etswang ke bataki ba dikhathunu dikoranteng hangata ba etsa ka sepheo sa ho fetelletsa sebopeho sa seo hore ba tle ba bontshe boswaswi kapa phoqo

Sesosa (sheba hape le sephetho)-taba kapa ntho eo e leng mohlodi wa ketsahalo e itseng kapa maemo a itseng

Tlhahiso le kgolo ya baphethwa (Characterization)-dingolweng, ke tsela eo dibapadi kapa baphetwa ba hlahiswang ka yona, le kgolo (phetoho ya semelo sa bona) ha diketsahalo di ntse di tswela pele

Polelwana (Clause)-ke polelo e sa ikemelang ka boyona, e hlokang tse ding hore e phethahale. Mohlala: “Monna ya neng a apere hempe e kgubedu o balehile.” Polelo ya sehlooho (polelwanakutu) ke “Monna o balehile” Mantswe ana “ya neng a apere hempe e kgubedu” ke polelwana. Ha e ya ikemela ka boyona, le ha leetsi le le teng ka botlalo. Dipolelwana di hlahiswa ke makopanyi (leha, empa, kahoo, jj) kapa mahokanyi. Lekopanyi kapa lehokanyi le hokela polelwana ho karolo e itseng ya polelo ya sehlooho (polelwanakutu)

Kgokahano (Coherence)-1. ke kamano ya mehopolo e fuperweng ke tema eo ka yona mehopolo e hokahanang ho etsa tema kapa seratswana e be ngatana e le nngwe

2. Koketso. E ka nna hape ya bolela bokgoni bo botle ba thutapuo ho nehelana ka moelelo, kapa sebopeho sa dipolelo ka tsela e phethahetseng. Tshebediso ya thutapuo ka tsela e kopakopaneng e ka hlahisa dipolelo tse lobokaneng.

Momahano (cohesion)-ho hokahanya dipolelo kapa diratswana ka dihokahanyi tsa thutapuo tse kang tshebediso ya matshwao a puo, makopanyi, maemedi kapa phetapheto

Puo e seng molaong (colloquialism)-ke puo eo hangata e sebediswang moqoqong o tlwaelehileng, empa e sa sebediswe mme e sa amohelehe puong ya semmuso

Dikgato tsa papiso (comparative/ superlative)-ke dikgato tsa ho bapisa, mme di fumanwa boholo makgething mohl. “*moholo, moholwanyane, moholo haholo”*

Bapisa le ho arohanya (compare & contrast)-ho hlahloba ho tshwana le ho se tshwane/ ho fapana ha dintho

Kgohlano (conflict)-ke twantshano kapa qwaketsano e bang teng pakeng tsa dibapadi tse pedi kapa pakeng tsa batho ba babedi le maemo/tikoloho eo ba leng ho yona. Kgohlano dingolweng e ka hlahiswa hape ke ditabatabelo tse kgahlanong kapa makgabane a ka kelellong ya sebapadi. Kgohlano ke motheo wa dipale tsa dingolwa; e bopa poloto. Ho na le mefuta ena e mene ya kgohlano eo re kopanang le yona:

Motho o lwantshana le motho e mong

Motho o lwantshana le tlhaho

Motho o lwantshana le setjhaba

Motho o a itwantsha ka boyena

Mefuta e meraro ya pele e ka rehwa *kgohlano ya ka ntle*, ha wa ho qetela e le *kgohlano ya ka hare*

Lekopanyi-ke lentswe le sebediswang ho kopanya dipolelwana tse pedi, mantswe kapa dipolelo

Moelelo o patehileng (connotative/ denotative meaning)-ke mehopolo e metle le e mebe e patehileng lentsweng, eo lentswe le e bokellang ha le ntse le sebediswa; e fetang le moelelo o otlolohileng wa lentswe

Maemo (context)-kamehla tema e sebediswa le ho hlahiswa maemong a itseng; maemo ana a kenyelleditse tikoloho ya tema ka bohaufi le bophara, ho kenngwa dintlha tse kang boitshetlelo ho tsa phedisano, setso le dipolotiki; lereo lena le ka sebediswa hape ho bolela se tlang ka pele kapa ka morao ho lentswe kapa tema, mme se bohlokwa haholo moelelong wa lona/yona.

Melao ya puo (language conventions)-mekgwa (ditlwaelo) e amohelehileng kapa melao e laolang tshebediso ya puo. Ditlwaelo tse ding di thusa ho fana ka moelelo (mohl. melao ya thutapuo, matshwao a puo, botlanyi, ditlhaku tse kgolo); tse ding di thusa ka nehelano ya dikahare (mohl. dikahare, sebopeho ka kakaretso, dihlooho, difutunoutso, ditjhate, manane, ditshwantsho, papetla ya dikahare); mme tse ding di bontsha paterone ya puo e seng e fetohile molao (mohl. ditumediso, moqoqonyana o sa reng letho, jj.)

Ho nahana ka boiqapelo (creative thinking)-ke tshebetso ya ho nahana ka dikgopolo kapa maemo ka tsela ya ho qapa le e sa tlwaelehang ka sepheo sa ho di utlwisisa hantle le ho arabela ka tsela e ntjha e bopang/ hahisang, baithuti ba nahana ka boiqapelo dithutong kaofela ha ba nahanisisa, ba qapa, ba lokisa kapa ba ntlafatsa lereo kapa sehlahiswa

Tekanyetso e tswelang pele-tekanyetso e ahang moithuti mme e kenyelleditse mesebetsi ya tekanyetso e etswang ka dinako tsohle hara selemo

Temoho ya tshebediso e hlokolosi ya puo-ke tshekatsheko ya mareo/dipolelo, jj. ho batla hore na moelelo o bopilwe jwang, ka kutlwisiso ya dikamano tsa matla tse teng ka hare le ho potoloha dipuo; e matlafatsa moithuti hore a se hlohlelletse le ka tsela efe feela, mme a sebedise puo ka tsela e sedi

Moelelo o totobetseng (denotative meaning) (sheba hape moelelo o patehileng)-ke moelelo wa sethato wa lentswe kapa moelelo o otlolohileng, o bonahalang ntle le bothata ba letho

Tharollo/Phethelo (Denoucement): Ke ho fela ha qaka kapa ntwa; ho phethilwe diketsahalo, ha lwantshanwa, 'madi a tsholoha', ha rarahana haholo; jwale ekakgona ntwa e ye meriting, kgotso e be teng. Ka ha e se ka mehla qaka e rarollwang, ke kahoo lentswe 'phethelo' le sebediswang. Phethelo e etsahala hangata kgaolong kapa ponong ya ho qetela, hang feela ka mora sehlohlolo; mona ho a hlaka hore poloto jwale e ya pheletsong, mme ditholwana tsa diketso tsa molwantshi le molwantshuwa di a totobala

Letso-lentswe le bopilweng ka le leng kapa ho tswa kutung mme hangata le botjwa ka ho hlomathisa sehlongwapele kapa sehlongwanthao (mohl. banana > banananyana)

Puo a tikoloho/dayalekte (Dialect)-1. ke mofuta wa puo e sebediswang ke setjhabana se itseng, puo ena e na le ho arohana ho itseng ka mantswe, sebopeho le qapodiso ha e bapiswa le boholo ba puo yona eo ka kakaretso

2. dipuo tsena ke tsa tikoloho e itseng mme hangata ho na le mabaka a nalane a entseng hore di be teng. Ho a kgonahala hore motho a tsebe ho arohanya puo ya tikoloho le puo ya semmuso e amohelehileng. Ditsebi tsa dipuo di bua feela ka mefutafuta ya dipuo; ha di etse kahlolo efe le ha e le efe dipuong tsena tsa tikoloho

Kgetho ya mantswe (Diction): Kgetho ya mantswe a itseng ho ena le a mang ka sepheo se itseng. Mohl. bakeng sa lentswe 'lla' mongodi a ka kgetha ho sebedisa mantswe 'bokolla' 'hihitsa', 'hlaba sa mmokotsane', jj. Kgetho ya mantswe ao mongodi a a sebedisang e hlahisa setaele le sehalo sa hae, mme mantswe ao a na le tshusumetso ho mmadi mabapi le tsela eo ka yona a tla arabela seo mongodi a buang ka sona

Sephetho se sa lebellwang terameng (Dramatic irony)-Ke ketsahalo paleng moo mmadi a tsebang ho hong ka maemo a ka nako eo kapa a nako e tlang, tseo mophetwa a sa di tsebeng. Ketsahalong eo, mophetwa o etsa ho hong hoo mmadi a tsebang hore ho fosahetse haholo ha ho bapiswa le kamoo maemo a nnete a leng kateng ; kapa mophetwa o lebelletse ho kgahlanong le kamoo mmadi a tsebang e le sephetho sa ho itseng; hona ho eketsa tsitsipano, monate le ho etsa hore babadi (babohi) ba be le seabo diketsahalong tsa tema.

Sebopeho sa tshwantshiso-1. Matshwao a ikgethang a bongodi ba tshwantshiso 2. Tlhophiso ya poloto, diketsahalo, dipono, dibapadi, mme ka nako e nngwe ho kene makgetha a puo tshwantshisong.

Ho etsa diqeto-hona ke lewa la ho bala le sebediswang ka mora tshebetso ya ho bala. Ho etsa diqeto ho bolela hore moithuti o sebedisa temoso e fumanwang temeng e ngotsweng kapa e bohuwang ho utlwisisa ho hong ho sa bolelwang ka ho otloloha temeng. Matitjhere a sebedisa lewa lena ka ho botsa dipotso tse amang le ditaba tse balwang. Ebe he baithuti ba tla arabela ka ho ntsha mehopolo ya bona, menahano kapa dintlha tse itshetlehileng ditabeng tseo ba di badileng

Hlaola diphoso-ke tshebetso ya ho ngola mekgwaritso e mengatanyana ha ho ngolwa tema, ho kenyeleditswe le ho lokisa diphoso tsa thutapuo, tsa matshwao a puo le tsa mopeleto, le ho lekodisisa tema ho bona hore e na le kgokahano ya mehopolo le momahano ya sebopeho. Mesebetsing ya ba dikgokahano ho tshebetso ena e kenyelletsa ho bopa, ho kgetha le ho nehelana ka tema hara buka

Ditlamorao (Effect) (sheba hape sesosa)-ditholwana kapa ditlamorao tsa ketsahalo kapa maemo

Puo e fehlang maikutlo (Emotive language)-ke puo e hlahisang maikutlo a matla haholo ho motho

Puo e susumetsang/ hlohlelletsang (manipulative language)-ke puo ya bokgeleke kapa boqhetseke e kang e a hatella kapa e kgothomelletsang motho nthong kapa lehlakoreng le itseng, mohl. puo ya papatso, thekiso ya dintho, puo ya boradipolotiki

Pebofatso/ Pebolo -lentswe kapa polelo e bonolo e emelang kgopolo kapa lentswe kapa polelo e batlang e le matla haholo/ e otlolohile haholo, ebile e ke e a hlaba

Tekanyetso ya ka ntle-

Hlahloba (Evaluate)-ho bopa mehopolo, ho etsa kahlolo mme o fihlele dikgopolo tse itseng ha o bala

Puo ya bonono le bokgabo (ho fapana le **puo ya setlwaedi**)-mantswe kapa dipolelwana tse sebedisitsweng ka tsela eo e seng ya tlwaelo ho hlahisa sephetho se lebelletsweng; ditema tsa dingolwa hangata di sebedisa puo e matla ya bonono (mohl. tshwantshiso, mothofatso, papiso)

Boqhetseke ba puo-1. mantswe a tla jwalo ka ho phalla ha noka mme a na le kgokahano le momahano e nehang puo boleng ba ho phalla ka tlhaho, ho sebetseha ha bonolo le ho fumana moelelo wa ona ha bobebe

2. Koketso. taolo e ntle ya thutapuo

Fonte-mofuta le boholo ba ditlhaku tse sebediswang ha ho ngolwa, ha ho tlanywa kapa ho hatiswa (mohl. 12pt (boholo) Times New Roman (mofuta wa ditlhaku)

Qatsohiso-(Foregrounding (lelatodi = boitshetlehong)-lentswe lena ha le sebediswa ka setlwaedi jwalo ka ha e le jwalo le bolela ho behwa ha ntho ka pele kapa ho ya pele foreimeng moo le hlahellang ka ho hlaka; ha le sebediswa ka puo ya bonono le bolela ho matlafatsa kapa ho tsepamisa mohopolo ntlheng e le nngwe e itseng, ho feta tse ding

kaofela

Foramo-puisano ya sehlotshwana kapa ngangisano ya foramo e ka sebediswa kgahlano le dikolo tse ding, kapa ka phaposing ya ho ruta ka ho arola baithuti dihlotshwana tsa ba bane, moo e leng hore e mong le e mong o tla bua ka karolo e itseng ya sehlooho se le seng. Moahlodi o tla etsa qeto ya hore ke sehlopha sefe se hlotseng

Mefuta ya dingolwa (Genre)-ke mefuta kapa dihlopha tseo ditema (hammoho le tsa dingolwa) di arolwang ka tsona, mohlala, *Padi/Pale, Terama/ Tshwantshiso, Dithothokiso, lengolo la kgwebo,lengolo la setswalle.*

Tshebediso ya ditho tsa mmele (Gesture)-ke motsamao wa sefahleho kapa wa mmele o hlahisang molaetsa o itseng (mohl. ho tsikinya hlooho = *tjhe* kapa ho kebisa hlooho hannyane = *E, ho sosobanya sefahleho*).

Dikerafiki-ditholwana tsa mesebetsi ya bonono e bohuwang kapa ya setheknike (mohl. mosebetsi o takilweng, ho rala).

Puo ya Lapeng (sheba hape le Puo ya Tlatsetso)-puo ya pele eo bana ba ithutang yona ka ho e bua lapeng habo hae; puo eo re nahanang ka yona.

Didumatshwano/ Homonime-lentswe le nang le modumo le mopeleto o tshwanang le le leng empa a fapane ka moelelo (mohl. *tshela/ tshela*: Ke tla be ke *tshela* Lekwa hosane. *Tshela* metsi ka pitseng eo).

Pheteletso-ho feteletsa ntho ka boomo, ho feta kamoo e leng kateng ; (mohl. ho hlalosa ntho ho fetisa kamoo e hlileng e leng kateng: tjhelete ya ka e kaa ka lehlabathe la lewatle).

Setshwantsho-setshwantsho se bohuwang kapa se ka mohopolong.

Karaburetso-mantswe, dipolelwana le dipolelo tse bopang ditshwantsho tse itseng ka mohopolong, jwalo ka tshwantshiso, papiso, mothofatso, jj.

Moelelo o totobetseng (lelatodi, o patehileng)**-**moelelo o hlahellang ka ho hlaka, ho se bothata ba ho utlwisisa

Kakanyo (lelatodi = otlolohile)-ho hong ho sisinngwang kapa ho hlahiswang temeng, empa ka tsela e sa otlolohang

Moelelo o akantsweng (lelatodi = moelelo o totobetseng)-moelelo o fumanwang temeng empa o sa hlahelle ka tsela e totobetseng

Kenyelletso ya bohle-ke ntlhatheo e tiisang hore baithuti bohle ba lokela ho fumantshwa thuto, ho sa natswe mekgwa ya bona ya ho ithuta, boitshetleho le bokgoni ba bona

Kakanyo (Inferring)-ke ho akanya ka tsela e utlwahalang e nang le moelelo, o tshetlehile hodima dintlha kapa bopaki mme o sebedisa tsebo eo o nang le yona ho thusa mmadi ho utlwisisa moelelo o tebileng wa tema ... o ka kwetlisa baithuti ho akanya ka ho qotsa polelo temeng. Ebe o re baithuti ba bolele moelelo o totobetseng wa tema mmoho le moelelo o akantsweng

Ho akanya (Infer)-moelelo kapa ho fumana moelelo o mong o itseng ka taba e buuwang, le ho akanya ditlamorao/ tshusumetso

Qala le ho ntshetsapele (Initiate)-ho qala ho hong ho tla tswela pele (mohl. ho qala moqoqo dipuisanong)

Sehalo-1. mokgwa kapa tsela eo lentswe le hlahiswang ka wona dikarolong tsa puo tse kang mantswe, dipolelwana

le dipolelo 2. Koketso. se re neha phapano pakeng tsa dipolelo tse sebopehong sa tiiso le tse sebopehong sa potso mme hape se re hlahisetsa tjhadimo kapa maikutlo a sebui

Phoqo-"ho bua ntho e itseng, athe moelelo ke osele; moelelo wa se buuwang o fapane le seo se buuwang" Phoqo e hlahella ditemeng ka ditsela tse fapaneng

Tomatso/ ho soma (Verbal irony)-ke phoqo e hlahellang ha sebui se bua polelo eo moelelo wa yona o fapaneng ho hang le seo a se buang. Hangata mofuta ona wa tomatso o hlahella mahlong a mmadi e le ho soma kapa ho nyefola ho totobetseng

Jakone (Jargon)-puo e ikgethang e sebediswang maemong a itseng a ikgethang a kgwebo, mesebetsi e itseng kapa lekala le itseng la thuto. Re ka bua ka jakone ya lefapha la bophelo bo botle, ya tsa dipapadi, ya lefapha la tsa thuto, ya sesole, sepolesa; (mohl. basebedisi ba dikhomputara ba rata ho bua ka 'CPU', 'RAM' jj.); jakone e tla be e sebediswa ka tsela e fosahetseng, e kotsi ha e sebediswa ho lahlehisa bamamedi/ babadi dipuisanong kapa kgokahanong e itseng

Metswakotswako ya dipuo (language varieties)-1. metswakotswako ena e hlaha ha ho etswa diphetoho tse itseng tsa tlotlontswe, sebopeho le/ kapa qapodiso; metswakotswakomena e fapana hape ho tloha sebakeng kapa naheng e nngwe ho isa ho e nngwe

litherasi (sheba hape dilitherasi)-1. . Bokgoni ba ho bala le ho ngola ka kutlwisiso 2. ke bokgoni ba ho tsamaisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng, tlasa maemo a fapaneng, le ho ngola ka merero e fapaneng; bokgoni ba ho utlwisisa ditema, ho fa motho bokgoni ba ho etsa moelelo ka lefatshe le o potapotileng.

dilitherasi (literacies)-mefuta e fapaneng ya dilitherasi, mohl. tsebo ya bohlokolosi ba puo, boitemohelo ditemeng tse bohuwang, ditema tsa dikerafiki (tse tshwantshisitsweng), khomputara, tsa dikgokahano, tsa setso le phedisano

tshwantshiso (metaphor)-ha ho sebediswa ntho e nngwe ho hlalosa e nngwe e nang le semelo/ matshwao a tshwanang le eo e boletsweng pele (mohl. Thuto ke lefa leo o ke keng wa le amohuwa; ngwanana eo ke tswere.)

mmapa wa monahano (mind map)-ke tsela ya ho sebedisa setshwantsho kapa maboloko, jj. moo ho totobatswang dihloohwana kapa dintlha tsa sehlooho tseo ho tla buuwa kapa ho tla ngolwa ka tsona

maikutlo temeng (mood)-ke maemo kapa maikutlo a fuperweng ke ditema tse ngotsweng; a bontsha maikutlo kapa boemo boo kelello e leng ho bona ba baphetwa; hape ke maikutlo temeng a tliswang ke pono, kutlo le ditema tse fapaneng tsa dikgokahano tsa mefutafuta.

mefuta e fapaneng ya bophatlalatsi (multi-media)-mefutafuta e batsi eo ditema di ka hlahang ka yona tse kang ditema tse ngotsweng, tse bohuwang, tse mamelwang, dividiyo, jj.

phetelo (narration)-ho pheta kapa ho bua o lokodisa diketsahalo tse hokahaneng, ho ya ka tsela eo di etsahetseng ka yona di latelana; ho pheta *pale*

lentswe le phetang/ tjhadimo (narrative voice / point of view)-lentswe la motho ya phetang pale (mohl. ho ka etswa phaphang pakeng tsa motho wa pele-'Ke' eo hangata e leng yena mopheti paleng, kapa motho wa boraro eo mopheti a mmitsang 'o', kapa 'ba')

leetsisa (onomatopoeia)-medumo ya mantswe a kgwephetsa meelelo ya wona, kapa ka modumo wa lentswe, re kgona ho akanya hore lentswe leo le bolelang

tatolano (oxymoron)-ke ha ho sebedisitswe mantswe a mabedi a latolanang ka meelelo (malatodi), a sebediswa ka boomo ho fihlela sephetho se itseng, (mohl. ho tla tjha *morui*, ho tjhe le *mofutsana*)

dipuisano tsa moifo/ phanele (panel discussion)-sehlotshwana sa batho se kopane ho tshohla sehlooho se itseng le ho arabela dipotso mabapi le sehlooho seo

tarakanyo (paradox)-ke ha eka ho na le twantshano kapa ho se dumellane ditabeng tse buuwang, kapa e hlileng e hanana le kelello; athe ha o se o badisisa ho utlwisisa, ha ho hlile ha ho jwalo (mohl. *Katana tsa ngwanenwa ke gauta*. Ntsane 1983:43)

akaretsa (paraphrase)-ho pheta mohopolo kapa tema hape, empa o e beha ka mantswe a hao

paronime (paronym)-ke lentswe le bopilweng ka molata (leadingwa)

mothofatso (personification)-ke ha ntho e sa pheleng e nehwa semelo sa motho

poloto (plot)-kgokahano le tatelano ya diketsahalo tsa sehlooho temeng; poloto ha e bolele feela tatelano ya diketsahalo, empa e supa hape le tsela eo diketsahalo di amanang ka yona, sesosa le sephetho sa tsona

ntlhakemo (point of view)-tsela eo mophetwa a bonang maemo a ditaba ka yona *pading* kapa *tshwantshisong*

leeme/ tshekamelo (prejudice)-kahlolo e sa amoheleheng ya motho, sehlopha, mohopolo kapa sesosa

tlhahiso ya lentswe (voice projection)-ho eketsa modumo, le ho hlaka lentsweng, mmoho le qapodiso e phethahetseng ha o bua le baamohedi ba ditaba

phokotso (redundancy)-ke tshebediso ya mantswe kapa dipolelo tseo ho tsona leha ho ntshitswe ho hong, moelelo ha o fetohe, mohl. Thabo ke kabelwamanong, bakeng sa Thabo ke ngwanemotona kabelwamanong

rejistara (register)-tshebediso ya mantswe a fapaneng, setaele, dibopeho tsa puo, modumo wa lentswe le sehalo tlasa maemo a fapaneng (mohl. ditokomane tsa semmuso di ngotswe ka rejistara ya semmuso, ha lengolo la setswalle lona le ngolwa ka rejistara e iketlileng, e seng ya semmuso)

tlaleho/ raporoto (report)-(ya semmuso le e seng ya semmuso) ho nehelana ka ditaba tse etsahetseng ketsahalong e itseng, mohl. kotsi ya mmileng

bala hape (rereading)-ho bala hape ke lewa le nehang mmadi monyetla o mong hape wa ho fumana moelelo wa tema e phepetsang

Ho bala ho ekeditsweng/ atolositsweng (extended reading)-baithuti ba kgothalletswa ho bala ka bobatsi ka nako ya bona e ka thoko ho ya dithuto; ba kgothalletswa ho bala ditema tse fapafapaneng mabakeng a kang ho eketsa tsebo ya bona, bakeng sa boithabiso, ho ikekelletsa tlhahisoleseding ha ba etsa mesebetsi e fapaneng ya dithuto tsa bon

pheta hape (restating)-ho pheta/bua/bolela/tjho hape ke lewa le mmadi a le sebedisang ha a pheta hape kapa a kgutsufatsa moelelo wa tema kapa kgaolo, mme a etsa hoo ka ho bua feela kapa ka ho ngola

puo ya bonono (rhetoric device)-ke sesebediswa se kang kgefutso, phetapheto mmoho le disebediswa tse ding tsa bonono tse sebediswang ke sebui ka sepheo sa ho susumetsa kapa ho kgodisa. Ka nako e nngwe di sebediswa ka sepheo sa ho hlohlelletsa

lebotsi (rhetorical question)-ke potso e botswang eseng hakaalo ka sepheo sa ho fumana karabo, empa e le ho toboketsa kapa ho fihlella sephetho se itseng (mohl. 'na wena ha o hloke tjhelete?)

raeme (rhyme)-mantswe kapa mela e qetellang ka medumo e tshwanang thothokisong

morethetho (rhythm)-paterone ya medumo e hatellwang le e kgutsitseng e tlisang ho kang 'pinanyana' thothokisong

kobiso (sarcasm)-ke polelo kapa sehalo sa lentswe se kang e a phoqa kapa e hloka nnete, mme e sebediswa ho nyatsa kapa ho nyefola kapa ho etsa e mong setshehisa

tlodisa tema mahlo (scan)-ho mathisa mahlo temeng ka sepheo sa ho fumana tlhahisoleseding e itseng (mohl. ho tlodisa mahlo tema mahlo bukeng ya dinomoro tsa mehala ha o batla lebitso kapa nomoro)

papiso (simile)-ho bapisa ntho e itseng le e nngwe; papisong ena ho sebediswa mantswe a kang 'ba', 'sa', 'jwalo ka'

okola (skim)-ho bala tema o e okola feela ka hodimo o sa kene botebong ba yona (mohl. ho okola lehlasedinyana la ditaba o di otla dihlohong feela)

slang-puo e seng ya semmuso e sebediswang hangata ke sehlotshwana se itseng sa batho, jwalo ka batjha, mohlala ha ba sebedisa mantswe a kang 'cool' le 'sharp'; phapano pakeng tsa puo ya kamehla le slang ke hore slang ha se eso ka se amohelwa e le puo e ka buuwang meqoqong kapa dipuisanong, athe puo ya kamehla (mohl. 'Ha se moo he!') yona e batla e amohelehile.

tadima dintho ka lehlakoreng le le leng (stereotype)-mohopolo o tiileng (hangata wa mehleng ya pele, mme o bile o na le tshekamelo) wa hore motho o lokela ho ba le seabo sefe na

lewa (strategy)-tshebetso e itseng e latelwang, kapa sebopeho se itseng se sebediswang ho thulana le qaka

kgatello (stress) (lentsweng kapa polelong)-ho toboketsa kapa ho neha matla senoko se lentsweng kapa polelong

setaele-tsela e itseng e ikgethang eo mongodi a hlophisang mantswe ka sepheo sa ho fihlela sephetho se itseng. Hantlentle setaele se kopanya mohopolo o hlahiswang le botho ba bongodi. Tlhophiso ena e kenyelletsa kgetho ya mantswe ya mongodi, le dintlha tse kang bolelele le sebopeho sa dipolelo, sehalo le tshebediso ya phoqo kapa kobiso

sekapoloto-ketsahalo ya tlatselletso e tsamayang mmoho le poloto ya sehlooho ya tshwantshiso kapa padi

simbolo-ntho e nngwe e sebediswang ho emela ho hong ho itseng

mahlalosonngwe (sinonime) (e latolana le **anthonime**)-lentswe le nang le mohopolo o tshwanang kapa o batlang o tshwana le wa lentswe le leng puong e le nngwe. Mohlala, *nonne, hakotse; shahlile, sefonthwane,* jj.

tlamahanya (synthesise)-ke ho kopanya mehopolo kapa dintlha tse tswang mehloding e fapaneng; kgutsufatso e hlakileng ya mehopolo ena e kopantsweng

tema (text)-ke *setatemente kapa popeho* e itseng, e ka tlang ka ho ngolwa, ka ho buuwa kapa hona ho bohwa

mookotaba (theme)-mohopolo kapa mehopolo ya sehlooho temeng; tema e ka nna ya ba le mookotaba e mmalwa mme yona e ka nna ya hlaha e sa totobala hakaalo

sehalo-boleng le tlhahiso ya lentswe/ tema ka mokgwa o bontshang maikutlo a matla. Temeng e ngotsweng sehalo se hlahiswa ke *mantswe a bontshang tjhadimo ya mongodi*. Filiming sehalo se ka hlahiswa ke mmino kapa dihlahiswa tse bonwang.

tema ya kgokahano-ditema tsa dikgokahano tsa ka mehla (mohl. mangolo, metsotso ya kopano, diraporoto, difekse)

melao ya ho ba le seabo dipuisanong-ke melao e laolang ho tsamaya ha moqoqo pakeng tsa batho e dumellang ba bang ho hlahisa mehopolo ya bona, ho pheta hape ho hlakisa moelelo, ho kena dipakeng ka sepheo sa ho kgutlisetsa puisano motjheng o nepahetseng, ho botsa bakeng sa ho hlakisetswa

ditema tse bohuwang-tema ya setshwantsho kapa e tshwantshisitsweng/ e takilweng e ka tadingwang mme e nehelana ka molaetsa (mohl. ditshwantsho tsa filimi, dinepe, tse tshwantshisitsweng tsa khomputha, dikhathunu, ditshwantsho, dimotlolo, tse takilweng, tse pentilweng)

boikutlwahatso-botho/semelo sa mongodi: mongodi ke mang; ha motho a bala kapa a boha o fumana moelelo wa seo mongodi a leng sona, seo a se emelang/ a se dumelang mmoho le maikemisetso a hae

bokgoni ba ho manolla mantswe (word-attack skills)-mawa a sebediswang ha ho balwa lentswe le sa tsejweng (mohl. ho le arola ka dinoko, kapa ho batla moelelo wa dihlongwapele kapa dihlongwanthao)